

Ses futures eleccions

Vida política a la Part Forana

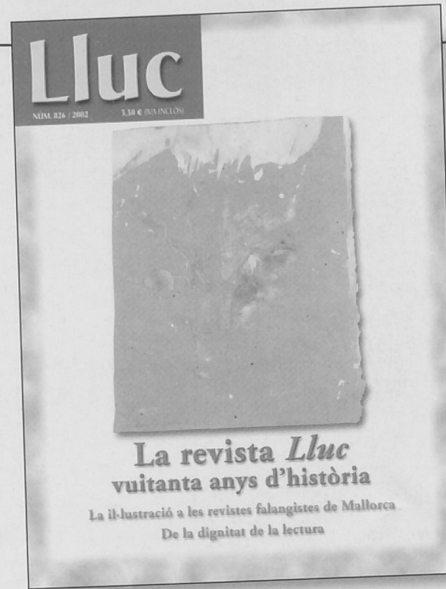
L'herència del bisbe Teodor

Toponímia i etimologia, de Cosme Aguiló

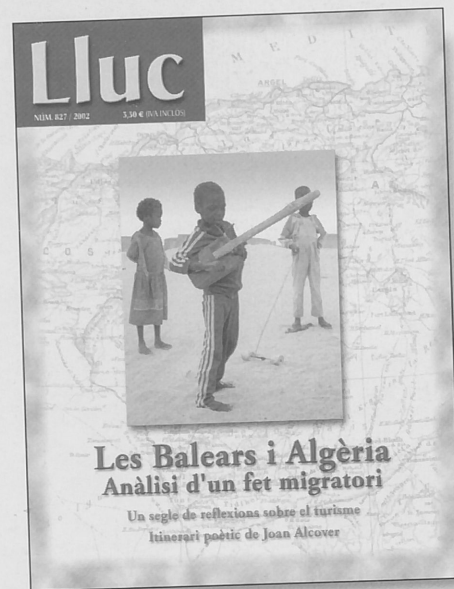
XX premis Cavall Verd

ANY 2002

- *La revista Lluc, vuitanta anys d'història*
La il·lustració a les revistes falangistes de Mallorca
De la dignitat de la lectura
- *Les Balears i Algèria. Anàlisi d'un fet migratori*
Un segle de reflexions sobre el turisme
Itinerari poètic de Joan Alcover
- *L'Església i la qüestió basca*
XIX premis Cavall Verd
Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut
Josep Pla
- *L'Argentina: tan a prop, tan lluny*
Número monogràfic

**La revista *Lluc*
vuitanta anys d'història**
La il·lustració a les revistes falangistes de Mallorca
De la dignitat de la lectura

**Les Balears i Algèria
Anàlisi d'un fet migratori**
Un segle de reflexions sobre el turisme
Itinerari poètic de Joan Alcover

L'Església i la qüestió basca
XIX premis Cavall Verd
Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut
Josep Pla

**L'Argentina:
tan a prop,
tan lluny**

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXXII
MARÇ-JUNY 2003
Núm. 833-834

CONSELL DE DIRECCIÓ

CONSELLER DELEGAT
Gabriel Seguí i Trobat

DIRECTOR

Antoni Marimon i Riutort

ADJUNT DE REDACCIÓ

Nadal Bernat i Salas

CORRECTOR LINGÜÍSTIC

Llorenç Oliver

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Amengual i Batle

Francesc Bujosa i Homar

Miquel Deyà i Bauzà

Pere Fullana i Puigserver

Gabriel Janer Manila

Maria Martorell Cañellas

Antoni Mas i Forners

Joan Mas i Vives

Joan Mir i Obrador

Leonard Muntaner i Mariano

Jaume Reynés Matas

Josep Maria Torres Balaguer

Rosa Maria Calafat Vila

Bartomeu Martínez Oliver

ADMINISTRADORS

Joan Arbona i Colom

Josep Riera i Vila

INFORMACIÓ I CORRESPONDÈNCIA

Revista LLUC

Plaça dels Pelegrins, 1

07315 Lluc (Mallorca)

Tel. 971 87 15 25

Fax 971 51 70 96

Apartat de correus 619

07080 Palma (Mallorca)

Subscripcions: 18,00 € anuals

Estranger: 21,00 € anuals

Preu d'aquest exemplar: 4,30 €

ELS ARTICLES PUBLICATS EN AQUESTA
REVISTA EXPRESSEN ÚNICAMENT L'OPINIÓ
DELS SEUS AUTORS

PORTADA:

Dibuix de l'ambient electoral

(Foch-y-Fum)

EDICIÓ REALITZADA PER

Taller Gràfic Ramon

Gremi Forners, 18 • Polígon Son Castelló

Tel. 971 919 000 • Fax 971 919 001

07009 Palma (Mallorca)

E-mail: grafic@tgramon.com

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958

I.S.S.N. 0211-092 X

S U M A R I

Pàg.

2

EDITORIAL

Teodor Úbeda, descans en pau.
Resultats electorals.

DOSSIER: VIDA POLÍTICA A LA PART FORANA

La vida política a Mallorca és molt més rica i interessant del que s'acostuma a creure. En aquest dossier oferim quatre mostres d'àmbit local procedents de la Part Forana de Mallorca.

3

Pere Fullana Puigserver:

Les reivindicacions populars a Mallorca després del setembre de 1868.
El cas d'Algaida.

9

Rafel Socias Tugores:

Les eleccions municipals a la Pobla a l'època de la Restauració (1890-1923).

19

Bartomeu Garí Salleras:

La Vila de Porreres i la Segona República (1931-1936).

27

Catalina Font Payeras:

Les eleccions municipals a la Pobla durant el franquisme (1948-1973).

32

Isidor Marí:

Toponímia i etimologia, de Cosme Aguiló.

36

Neus Fernández:

Les emissions televisives en català a les Balears durant l'època franquista,
un record de germanor en temps difícils.

40

XX Premis Cavall Verd.

48

Nicolau Pons llinàs:

Dels seixanta-tres bisbes que ha tingut Mallorca, només dotze han estat mallorquins
(el 19'08%).

51

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Teodor Suau i Puig:

L'herència del bisbe Teodor.

53

A LA CIUTAT DELS LLIBRES

Manel Santana i Morro:

El moviment esperantista a Mallorca, de Xavier Margais Basi.

Maria Antònia Perelló Femenia:

Un vol d'inefable poesia, de Miquel Costa i Llobera.

Joan Guasp:

L'escriptora de best-sellers, de Miquel Àngel Vidal.

Pere Rosselló Bover:

Antologia (1972-2002), de Miquel López Crespi.

Presentació del llibre:

Sortida d'emergència, d'Antoni Mas Busquets.

Antoni Marimon Riutort:

Manel Santana: *El forjament de la solidaritat*.

63

MOSTRADOR. Petita mostra de les darreres produccions

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5106291227

Teodor Úbeda, descansí en pau

S obtadament, el 18 de maig passat, moria a Palma Teodor Úbeda, bisbe de Mallorca des del 13 d'abril de 1973. Amb ell s'obrí el pontificat més llarg de l'església mallorquina. Arribà a Mallorca en la plenitud d'uns canvis que l'han transformada en gairebé tots els aspectes. Des del seu posicionament de bisbe de l'església catòlica afrontà els reptes que tenia al davant: l'aplicació del concili Vaticà II, el diàleg de l'església amb la societat en la qual està immersa, la postura eclesial davant els esdeveniments polítics i socials que han marcat aquestes dècades...

Teodor Úbeda no deixà de posicionar-se en favor de la llengua i la cultura de la terra que l'havia acollit. Recordem la declaració *La responsibilitat dels cristians en la promoció de*

la llengua i la cultura de 1975, juntament amb les diverses orientacions i disposicions que anà donant al llarg dels anys.

També, per a ell el Santuari de Lluc, i les diverses manifestacions culturals que se'n desprenen, han estat qüestions de la seva màxima atenció.

Ens manca encara distància per entreveure tot el que ha donat la personalitat del bisbe Teodor, i totes les actuacions que impulsà. Aquests propers anys seran ben segur un bon temps per fer-ne una anàlisi acurada i històrica.

Ara, sense res més que aquestes pinzellades, senzillament ens resta, des de la *Revista Lluc* expressar el nostre condol i el nostre agraïment pel seu acompanyament. IN PACE VIVAT. ■

Resultats electorals

Els resultats dels comicis autonòmics del mes de maig passat varen ser una autèntica sorpresa. Malgrat un context aparentment advers, els sectors conservadors aconseguiren mobilitzar el seu electorat i posar fi al que podem anomenar *quadrienni progressista* (1999-2003) en la nostra relativament curta, però ben intensa, història autonòmica.

S'ençata així un període d'incerteses pel que fa a la nostra identitat i cultura, en què seria de desitjar que assolissin rellevància els sectors més autoctonistes del conservadorisme estatalista tal vegada amb una Unió Mallorquina exercint un saludable paper mediador. Amb tot, un fantasma recorre les Illes Balears: el del zaplanisme i d'una possible «valencianització», que, lluny de menar al bilingüisme, ens aboca a la minorització extrema i a la més absoluta provincianització i castellanització.

El mapa polític ha patit un canvi radical. Majoria absoluta del PP a les Illes Balears, en el Consell d'Eivissa i Formentera i revalidada a l'Ajuntament de Palma així com un evident predomini en l'àmbit municipal a Mallorca i les Pitiüses. A més, en aquesta ocasió els nacionalistes de centre d'UM han optat de pactar amb els conservadors estatalistes al Consell de Mallorca i en alguns municipis d'aquesta illa, entre els quals destaca Calvià. L'esquerra es manté a la vila d'Eivissa (en forma de Pacte Progressista), al Consell de Menorca (on han pactat PSOE i PSM), la majoria de municipis d'aquesta illa i una minoria dels de Mallorca.

Tanmateix, aquest radical canvi polític no ha estat causat per un tomb espectacular de l'electorat. A Mallorca, el PP ha pujat un 0,5% del total de vots mentre que el PSOE ha augmentat un 3,3% i el PSM ha davallat un espectacular 4,4%. A Menorca els canvis encara han estat menors i només a Eivissa, on el PP ha pujat un 6,7%, i a Formentera, amb un creixement proporcionalment encara més fort de l'AIPE, podem parlar d'autèntic canvi de tendència electoral. De fet, han estat els escons guanyats a les Pitiüses els que han permès la nova majoria absoluta conservadora estatalista.

Pel que fa al nacionalisme, s'ha de constatar la manca absoluta d'entesa entre els tres partits nacionalistes (PSM, UM i ERC), així com la desfeta electoral del nacionalisme d'esquerres, el manteniment del nacionalisme conservador i, si bé amb caràcter testimonial, de l'independentisme. D'altra banda cal no oblidar que el PSIB-PSOE presentava a Mallorca una candidatura autonòmica amb un predomini gairebé aclaparador dels elements nacionalistes.

No hi ha dubte que la qüestió econòmica ha tingut un paper clau en aquests comicis. Amb tot, ningú no pot oblidar que les ideologies, la cultura, la llengua, la història i les tradicions han de tenir un paper important en el desenvolupament dels nostres ciutadans si no volem fer de Mallorca una cruïlla entre un parc d'atraccions i un suburbi despersonalitzat d'una gran metròpoli nord-americana. ■

■ PERE FULLANA PUIGSERVER

**DOSSIER: vida
política a la
PART FORANA**

Les reivindicacions populars a Mallorca després del setembre de 1868. El cas d'Algaida

La Mallorca de la reivindicació, la lluita i l'enfrontament als poders locals establerts i consolidats és més aviat desconeguda. No cal insistir, per tant, que aquest desconeixement és major, encara, en relació amb la capacitat de socialització del descontentament, la crítica, l'oposició i la rebel·lia davant el sistema social i polític establert. Només una anàlisi en profunditat i rigorositat de la documentació de caràcter local ens permet reconstruir parcialment —tot i que sigui a manera d'inventari—, el comportament de les classes populars, un sector de les quals se socialitzà per plantar cara a la corrupció de l'administració, les injustícies i la perversió en el cobrament d'impostos; s'enfrontà a les xarxes tradicionals de poder i denuncià la manca de democràcia, tot plegat en nom de l'emancipació social i la llibertat dels sectors més desfavorits tradicionalment. La documentació coneguda del Sexenni no és excessivament generosa en aquest sentit, però hi apareixen alguns detalls i puntes que ens permeten fer una primera aproximació a un problema fins ara escassament treballat; em referesc a les reivindicacions populars a la Part Forana de Mallorca durant el Sexenni Democràtic (1868-1874).

Allò que coneixem del Sexenni, gràcies sobretot a Isabel Peñarubia i Pere Gabriel, són les reaccions anticentralistes del primer republicanisme mallorquí i el primer obrerisme organitzat a partir, sobretot, de 1869. En qualsevol cas, aquelles obres pioneres es realitzaren, bàsicament, a partir de fonts d'hemeroteca i ja posaren en evidència l'existència d'una oposició organitzada contra els impostos i les quintes, sobretot. La documentació municipal, tot i que també és parcial i escassa, en permet una òptica força complementària i particularment viva. Tot i que hom pot tenir la sensació que res no havia canviat amb la «revolució» de setembre de 1868, la realitat de la vida social i política era una altra de ben diferent. De fet, existí un moviment social emergent, immadur i escassament vertebrat que actuà amb decisió també en els àmbits de la Part Forana, fins i tot en aquelles poblacions que, com Algaida, estaven controlades per un liberalisme dissenyat pels notables locals. L'acció d'aquest moviment es detecta, sobretot, en diferents camps: el «sabotatge», la resistència contra els impostos i les quintes, la lluita contra el corrupció i l'extorsió electoral, i culmina amb la consolidació de la primera socialització de caràcter popular i democràtica.

Vista general d'Algaida (Foto. GEM)

EL «SABOTAGE» I LA VIOLÈNCIA SOCIAL

Les actituds de rebel·lia promogudes, sobretot, per menestrals, pagesos i jornalers no devien ser desconegudes el 1868, però s'intensificaren a mesura que els sectors oligàrquics locals es resistien a deixar pas a un model social i polític nou. Hi ha indicis d'accions potencialment promogudes per col·lectius radicals escassament vertebrats, que actuaren des d'una cultura presindical, amb moviments de caràcter més aviat primaris. Aquests grups, encara sense un codi social concret, tenien escassos àmbits d'actuació. La vida quotidiana sols els permetia intervenir en manifestacions tumultuoses als plens de l'Ajuntament, intimidacions, violència, sabotatge i un cert «ludisme» pagès, com era actuar contra els interessos dels representants del sistema liberal i contra els terratinents «explotadors», els principals dels quals eren defensors del carlisme.¹

Hi ha indicis d'aquests sabotatges que, indubtablement, s'hauran d'aprofundir i analitzar amb més cura. Ens referim a aquelles denúncies que es plantejaren en els jutjats durant aquells anys, tot coincidint amb l'evolució política i social del Sexenni Democràtic. Així, allò que més hi predominà foren els incendis a eres i a collites dels principals notables de les localitats. A Algaida, per exemple, hi ha dos indicis ben con-

crets que palesen aquesta situació, amb dos sabotatges contra els interessos del batle (Bernat Pou) i del secretari de l'Ajuntament (Julià Cardell, sogre del batle). Aquest darrer va ser destituït a començament de 1871 i no recuperà el càrrec fins el 1872. Interinament va ser substituït pel republicà federal Antoni Pericàs, funcionari de l'Ajuntament,² i posteriorment també de forma interina per Gabriel Oliver.

Des del Govern Civil es manifestava el 4 d'agost de 1870: «*Enterado de cuanto V. me manifiesta en oficio de ayer acerca del incendio ocurrido en la era de D. Julián Cardell, encargo á V. que active las primeras diligencias que está practicando y las pase al Juzgado con el culpable si lo hubiere. Dios gue. á V. m.a. Palma 4 Agosto de 1870. José Sánchez Tagle.*»³ I des del Jutjat de Primera Instància de Palma, districte de la Seu, el 10 d'agost de 1870: «*Recuerdo á V. la pronta devolucion de la orden que se le remitió el 4 de los corrientes referente á las diligencias instruidas sobre incendio de aces de cebada propios de D. Bernardo Pou. Dios gue. á V. m.a. Palma 10 Agosto de 1870. Sebastian Garau.*»⁴

Què significava allò? Òbviament es poden plantejar diverses hipòtesis, la més factible de les quals apunta que aquells incendis eren intencionats i que entraven en l'estratègia de lluita contra els representants de la resistència als canvis que es pretenia dur a terme el 1870. Sobre els protagonistes o els encausats no en tenim gaire notícies, però tot fa pensar que es tractava d'actes de caràcter prepolític o parapolític, segurament una conseqüència immediatista del descontentament dels sectors més desfavorits. Eren, en definitiva, mètodes de lluita dels jornaleros del camp que actuaven destruint, gairebé seguint els mateixos mètodes del proletariat a l'època preindustrial.

LA RESISTÈNCIA CONTRA ELS IMPOSTS

L'octubre de 1868 tingueren lloc, en algunes poblacions mallorquines, actes de rebel·lia significatius, els més espectaculars dels quals foren els incendis dels arxius municipals d'algunes localitats, com ara Santanyí i Porreres. Col·lectius populars radicals pretenien, així, eliminar qualsevol vestigi d'allò que consideraven una administració corrupta i injusta. Tanmateix, el sistema mateix s'encarregà de condemnar socialment aquells grups tot considerant-los formats per delinqüents comuns, quan la realitat era una altra de ben diferent.

Ja al començament de 1869, a Algaida, començaren les protestes contra les irregularitats en la subhasta de la recaptació d'arbitris. Les protestes s'adreçaren a la Diputació Provincial, que hagué de resoldre: «*La Exma. Diputacion provincial me dice con fecha de ayer lo que sigue: 'En vista de la instancia suscrita por varios concejales del Ayuntamiento de Algaida en queja del Alcalde Presidente de aquella corporacion por no haber accedido este á su solicitud de que se convocara al Ayuntamº á sesion extraordinaria en virtud del derecho que les concede el artº 61 de la ley municipal, á fin de que reunida la Corporacion examinará si se habian ó no cometido irregularidades en la subasta de recaudacion de arbitrios de aquel municipio; acordó la Diputacion en sesion de ayer que se comunicase al referido Alcalde que convoque á sesion extraordinaria solicitada por los Concejales toda vez que el número de estos escede de la tercera parte de los que componen el Ayuntamiento y se hallan por lo mismo comprendidos en la disposicion del artº 61 antes citado, y en vista de su resultado informe el Ayuntamiento sobre los abusos que observe en la subasta á que hace referencia la instancia, ó manifieste*

no haberse observado alguno'. Lo que participo á V.S. para su conocimiento y efectos oportunos.»⁵

Tot fa pensar que les reclamacions en massa contra el repartiment del jornal personal estaven organitzades pels col·lectius més radicals. Així, durant el mes de juliol de 1869 sovintejaren les reclamacions a l'Ajuntament d'Algaida. A la sessió ordinària del consistori del 24 juliol de 1869⁶ es decidí que la Junta de jurats presidida pel jutge de pau examinàs vuit reclamacions que havia presentat un grup de ciutadans de la vila (Joan Crespí Gelabert, Guillem Crespí, Gabriel Amengual Oliver, Pere Joan Janer, Joan Garí, Joan Cerdà, Joan Oliver i Sebastià Oliver). La presència dels destacats republicans Joan Crespí i Joan Oliver fa pensar que es tractava d'una reivindicació social organitzada. A aquella primera reclamació se n'afegiren devuit més la setmana següent.⁷

És interessant constatar que els principals opositors a la gestió municipal són membres del Partit Republicà Federal, especialment Joan Oliver Mudoy, que s'adreçà a la Diputació, tal com aquesta institució notificava al batle d'Algaida, el juliol de 1869: «*Acompaño una instancia para que V. le informe, de Juan Oliver y Mudoy vecino de esa referente á haberse negado á esponer al público las listas de reparto de contribucion territorial para el año 1869 á 1870. Dios gue. á V. m.a. Palma 9 julio 1869. El vice-presidente= José Rosich.*»⁸

A la sessió ordinària de l'Ajuntament d'Algaida de 14 febrer de 1870, hi comparegué un grup de ciutadans, segurament republicans, atès el protagonisme que novament hi tingué Joan Oliver Mudoy. L'acta descriu únicament el fet, però no reproduceix el contingut del manifest que s'hi llegí malgrat que l'anuncií: «*Acto continuo Juan Oliver Mudoy que se hallaba en salon en union de varios otros individuos en clase de espectadores se dirigió al Señor Presidente preguntando si podía tomar la palabra y se le concedio de que sí, Sacó un papel que manifesto no querer dejar de la mano y que tan solo queria leerlo, que es dictado por el mismo Juan Oliver y copiado por el Secretario del Ayuntamiento en idioma del país queda unido al libro de actas firmado por algunos de los concurrentes.*»⁹ A banda de la reivindicació, força interessant per la forma com es realitzà, s'ha de destacar que, tal com es descriu a l'acta del consistori municipal d'Algaida, el manifest llegit a l'Ajuntament estava redactat en català de Mallorca, segurament en un llenguatge directe que podien entendre les classes populars. Tanmateix, aquell manifest llegit no va ser recollit finalment a les actes.

Només uns dies després, el 19 de febrer de 1870, el governador demanava informació sobre les conseqüències d'aquell aldarull contra l'impost personal. Així ho requeria el governador al batle de la localitat: «*Sírvase V. manifestarme á vuelta de correo si con motivo de la peticion tumultuaria del otro dia se suspendió la recaudacion del impuesto personal, y en el caso afirmativo disponga V. que se continúe inmediatamente.*»¹⁰ L'Ajuntament contestava tot seguit al governador, tal com es constata en l'acta municipal de 21 de febrer: «*Se dio cuenta de otro oficio del Señor Gobernador en que dice se diga á buelta de correo si de resultados de la manifestacion tumultuaria que ocurrió en esta se paralizó la cobranza del impuesto personal, y en este caso se abra inmediatamente la cobranza. Se resolvió al Señor Gobernador que la recaudacion no se paralizó y que se han repetido pregones para su pago.*»¹¹ L'allau de sol·licituds de certificats d'amillament que es feren aquells mesos podria formar part

també d'aquesta estratègia, atès que entre els sol·licitants hi trobam un altre dels portaveus del republicanisme local, com ara Antoni Pericàs Campins.¹²

Sabem que aquesta casta d'aldarulls provocats pels contribuents es produïren amb certa intensitat durant el 1871. Així, entre els més significatius es coneixen els de Valldemossa,¹³ Pollença, Puigpunyent i Binissalem.¹⁴ D'altra banda, el novembre de 1872, les protestes dels veïns d'Algaida se succeïren amb certa contundència, tot i que no se citen els noms dels interessats.¹⁵ Els sectors populars prou republicans hagueren de claudicar en la seva lluita contra allò que consideraven un pagament desproporcionat d'imposts, atès que des de les institucions provincials s'implementà la tasca de conscientització d'aquest pagament com un fet patriòtic, per fer front a les necessitats de la guerra contra els carlistes.¹⁶

LA LLUITA CONTRA LES QUINTES

Des de la Diputació Provincial, el març de 1869 es manifestava que «una de las aspiraciones mas unanimemente manifestadas en la gloriosa revolución de Setiembre fue la abolición de quintas»,¹⁷ amb la qual cosa semblava existir el compromís institucional d'abolir un sistema considerat globalment com a injust.¹⁸ No obstant això, segons la llei de 26 de març de 1869, les institucions provincials hagueren de realitzar el manament de les Corts Constituents d'allistar 25.000 soldats. Com a conseqüència d'això, la Diputació convocà els representants de tots els ajuntaments per consensuar-ne les condicions «llamados con el fin de deliberar y acordar las bases mas convenientes para mejorar la situación de los mozos á quienes toque la suerte de soldados en el reemplazo del año actual, toda vez que las Cortes constituyentes elegidas por sufragio universal y que vienen á representar legítimamente las aspiraciones de la Nación no han creído posible acordar desde luego la abolición del ominoso sistema de las quintas.»¹⁹

L'oposició a la proposta oficial de redempció de les quintes es manifestà ja el mateix 1869, quan els candidats i les seves famílies protestaren contra la suma que se'ls havia imposat per a la redempció.²⁰ Tanmateix, tot i les iniciatives de les institucions polítiques locals i provincial, s'havia publicat el decret governamental de lleua i ningú ja no el pogué frenar.²¹

El 17 de febrer de 1873, un cop proclamada la Primera República, es promulgà una llei que abolia les quintes i convertia en voluntària la pertinença a l'exèrcit actiu. No obstant això, era necessari salvar la República i evitar els desordres que suposava dissoldre l'exèrcit, tot plegat en un marc en el qual havia esclatat la Tercera Guerra Carlista. L'aixecament carlista, d'abril de 1872, provocà una mobilització militar significativa, amb la qual cosa encara s'aguditzà més la resistència popular contra les quintes. D'altra banda, el reclutament voluntari va ser un fracàs, tot i la propaganda republicana per mobilitzar els ciutadans, i novament es reclutaren les quintes i la reserva per lluitar contra el carlisme.

Com a conseqüència d'aquella situació de conflicte i de resistència, se succeïren els incidents contra el reclutament a diversos pobles de Mallorca. Així, a Algaida, el 13 de maig de 1872: «Fuerzas de carabineros y guardia civil salieron para Algaida y otras villas en donde habianse desarrollado incidentes con motivo de las quintas.»²² Aquells incidents d'agitació contra les quintes quedaren reflectits en el número extraordinari del *Boletín Oficial de la Provincia* de novembre de 1872.

Algaida, carrer del Rei (Foto: GEM)

LA LLUITA CONTRA LA CORRUPCIÓ I L'EXTORSIÓ ELECTORAL

Al llarg del Sexenni segurament foren moltes i variades les formes com els partits més radicals i les associacions obreres i pageses lluitaren contra la corrupció electoral. Només a tall d'exemple n'exemplifiquem un d'altament significatiu, a les eleccions municipals d'Algaida de juliol de 1873.

El mes d'abril de 1873, el consistori municipal donava per bona la llista d'electors i en manava l'exposició pública.²³ Uns mesos més tard, feia pública la composició dels tres col·legis electorals.²⁴ Les eleccions tingueren lloc el juliol d'aquell any i el 19 de juliol es manava publicar els resultats electorals.²⁵ En la sessió ordinària d'aquell mateix dia: «Acto seguido se dio lectura á las reclamaciones interpuestas por los electores Juan Oliver y Mudoy, Juan Crespi y Gelabert y D. Antonio Pericàs y Campins en cuyas protestas se manifiesta: Primera Que las listas electorales no se espusieron en la parte exterior de cada colegio y que se fijaron despues del primer día de eleccion: Segundo que las elecciones verificadas son la espresion genuina del partido Carlista atendida la parte activa que en las mismas han tomado los representantes de los conocidos carlistas D. Miguel Mariano Ribas de Pina; D. José Quint Zaforteza y D. Pedro Font y Roig; y Tercero, que los individuos que de dicho partido han trabajado favoreciendo la candidatura patrocinada por el Ayuntamiento, han llevado su osadía al extremo de amenazar á electores de los lugares de Randa y Pina con retinarles los arrendamientos de las tierras y ejerciendo cohaccion y soborno pasando de casa en casa pidiendo el voto.»²⁶

El Govern Civil, un mes després, comunicava a l'Ajuntament la resolució de la Comissió Provincial, sobre aquella denúncia interposada contra l'Ajuntament d'Algaida: «La Comision provincial con fecha 9 del corriente me dice lo que sigue: La Comision provincial en sesion de hoy se ha enterado de espediente original de la eleccion municipal ultimamente celebrada en la villa de Algaida. En cada uno de los tres colegios en que se halla dividido el distrito municipal se presentaron protestas contra la validez de dicha eleccion; protestas que han sido desestimadas sucesivamente por la Junta de escrutinio general y por los comisionados en la sesion extraordinaria celebrada el dia 30 de Julio último= De estas resoluciones se han alzado los electores Antonio Pericàs y Campins, Juan Oliver y Mudoy y Juan Crespi y Gela-

bert fundados en que de los cuatro Comisionados que tomaron parte en las dos sesiones mencionadas, tres son concejales de estos y uno estos además es padre del actual Alcalde que presidió dichos actos, y por lo tanto es evidente el interés que todos han debido tener en las resoluciones tomadas= Teniendo en cuenta la Comisión que los acuerdos contra los cuales se recurre entrañan un vicio de nulidad por haber intervenido en ellos D.Bartolomé Amengual, D.Melchor Mulet y D.Gabriel Verdura que han sido jueces en causa propia y que por lo tanto no pueden prevalecer aquellas resoluciones; ha acordado anular los acuerdos tomados por la Junta general de escrutinio del indicado día 30 de Julio, reponiendo las cosas al estado en que se hallaban antes de celebrarse el escrutinio general del día 19 que deberá repetirse, lo mismo que dicha sesión extraordinaria, con individuos que no estén imposibilitados para este objeto.»²⁷

La Comissió es ratificà el setembre d'aquell any, concretament el 24 de setembre: «La Comon provincial ha esaminado de nuevo el expediente de la eleccion municipal ultimamente verificada en Algaida y muy particularmente el recurso interpuesto por varios electores de aquel distrito municipal contra la validez de dicha eleccion.= Considerando que los Comisionados de las dos juntas generales de escrutinio celebradas convienen unanimamente en la exactitud de las protestas presentadas por Antonio Pericás, Juan Oliver y Juan Crespi, referentes á las informalidades con que se procedió en los colegios 2º y 3º.= Considerando que las coacciones y abusos llevados á cabo por uno de los bandos que se disputaban la eleccion, a parecer confirmados en el testimonio notarial estendido por D.Juan Salom Mas, notario de este Cole-

gio, á requerimiento de los autores de las protestas en que se denunciaban tales hechos.= Considerando que a pesar de aquella exactitud y de lo que arroja el mencionado testimonio referente á promesas é intimidaciones hechas á muchos electores, los comisionados insisten en declarar válida la eleccion de que se trata.= Considerando por ultimo que tanto el Ayunto como los Secretarios escrutadores no se han sugetado en la eleccion del Comisionado respectivo al acuerdo de esta Comision de 20 de Agosto último; ha acordado la Comon revocar el acuerdo contra el cual se ha recurrido y en consecuencia anular la eleccion de que se trata; debiéndose proceder á nueva eleccion, á cuyo efecto se han señalado los días 11, 12, 13 y 14 del proximo Octubre siguiéndose en lo demas trámites plazos análogos á los que establece el decreto de 26 de Junio último.»²⁸

No obstant aquelles resolucions, el Govern de la República suspengué immediatament les noves eleccions argumentant motius d'ordre públic i advocant per l'estabilitat de la República: «Estando prevenido por orden del Gobierno de la República de 2 del corriente que se suspendan las elecciones de Ayuntamientos que deban verificarse mientras rija la ley de orden público de 1870 y las medidas extraordinarias de 20 Setiembre último he acordado no tenga efecto la eleccion del Ayuntamiento de esa Villa que debia tener lugar los días 11, 12, 13 y 14 del corriente.»²⁹

LA SOCIALITZACIÓ POPULAR

La lluita contra l'explotació en el camp mallorquí tingué uns característiques ben definides. Peñarrubia parla de la preocupació per part dels líders pagesos per demostrar que els jornalers i els arrendataris estaven tan explotats com els obrers industrials.³⁰ Sabem, d'altra banda, que a la Part Forana hi hagué una implantació significativa del Partit Republicà, tot i les dificultats que els batles locals posaren perquè es consolidés la sociabilitat popular. Així, el 1870, hi hagué una manifestació republicana a Santanyí amb presència de republicans de Porreres, Santanyí, Felanitx i Campos, i la banda de música de Lluçmajor.³¹

Les dificultats que les autoritats locals posaven davant l'associacionisme local tenien característiques diverses. Ja el 1869, des del Govern Civil es mantenia una actitud favorable a la sociabilitat popular «Con esta fecha he espedido á instancia del interesado el siguiente permiso: 'Concedo permiso á D.Juan Mulet vecino de Algaida para que pueda hacer tocar una musica en el casino ó casa particular siempre que sea con el consentimiento de su dueño y no se promueva ningun desorden'. Por lo tanto, mediante estas circunstancias, la autoridad local no pondrá el menor obstaculo á tan licita diversion. Lo que transcribo á V. para su conocimiento y efectos oportunos.»³² El mateix dia signava una nova carta al batle d'Algaida en la qual li recordava que: «Por el oficio adjunto verá V. que he concedido permiso á D.Juan Mulet para que pueda tocarse la musica en el casino ó casa particular con las condiciones que se espresan en el mismo permiso. Ha acudido á mi autoridad porque V. se lo habia impedido, y como no es prudente oponerse á esta clase de diversiones á no ser que se tengan fundados temores de que pueda ocasionar la alteracion del orden público, antes bien deben fomentarse á fin de aquietar los ánimos y endulzar las pasiones que en las circunstancias que atravesamos fuera una imprudencia punible; no he titubeado en otorgarle mi autorizacion. Libertad para todo lo licito, no empleando la coaccion ó resistencia mas que cuando se

Restaurant SA FONDA

ESPECIALITATS

CABRIT DE MUNTANYA - PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 971 51 70 22 • LLUC

*abusa de ella en perjuicio de algun derecho ó del orden público. Atemperando V. su conducta á estos principios, ejercerá dignamente su autoridad y merecerá bien de sus administrados y la particular estimacion de este su atento y S.S. Q.B.S.M. Primitivo Seriñá.»*³³ El governador civil mateix havia de recordar als batles que actuassin amb flexibilitat respecte al nou associacionisme popular, tot i que havien de controlar els abusos que se'n derivassin: *«Para el cumplimiento de la circular del Excmo. Sr. Ministro de la Gobernacion de 25 de Setiembre último, cuyo recibo me acusa V. en su oficio del 26 del actual, he acordado manifestar á V., como lo verifico, que si bien no puede ni debe impedir el derecho de asociacion tampoco puede tolerar su abuso, siendo responsable la autoridad gubernativa de las consecuencias á que por lo mismo pudiera darse lugar.»*³⁴

En aquell context de dificultats es constituïren els casinos republicans i d'altres de caràcter popular. Desconeixem el moment de la constitució del Casino Republicà d'Algaida, atès que el seu president, Joan Oliver Mudoy notificava a l'Ajuntament de la vila, el gener 1873 que *«pongo en conocimiento V. que hoy dia de la fecha, el Casino Republicano de esta villa ha trasladado su domicilio en la casa nº ocho, situada en la calle de la Esperanza, sin alteración alguna en sus estatutos.»*³⁵ No obstant el fet que el menestral Joan Oliver Mudoy regentàs la presidència del Casino, aquesta entitat comptava amb el lideratge d'Antoni Pericàs Campins, funcionari de l'Ajuntament d'Algaida. Ell era l'elegit per acudir a les reunions del Comitè Republicà Provincial i estava vinculat amb Eduard Sureda, propietari de Castellitx, també republicà federal: *«Amigo Pericàs: en este momento acabo de recibir carta de Palma, en que me dicen que mañana antes de las diez de la mañana que es la hora de reunirse la Asamblea de representantes de los comites de toda la Provincia, te avistes con el Sor. Gobernador antes de pasar á la Casa Consistorial, y espero que no haras falta, que supongo tendra que prevenirte alguna cosa antes de acudir á la Asamblea. Salud y fraternidad.»*³⁶ A l'arxiu de Pericàs hi ha fins i tot un esborrany d'una intervenció seva en el Casino Republicà d'Algaida tot just quan havia d'assistir a una reunió del Comitè: *«Ciudadanos: comision delicada es la que me habeis conferido al nombrarme con amplias facultades para representaros en la asamblea que tendrá lugar el dia 15 del actual á las 10 de la mañana en el salon de las casas Consistoriales de Palma, daros las gracias debo por el distintivo que habeis en mi hecho; y haceros presente haré cuanto á mis alcances esté para el logro de nuestras aspiraciones, para que no se vean ni desatendidas ni mermadas en lo mas minimo las ideas politicas de todos y de cada uno de nosotros. En el uso de la palabra ya os haré un breve bosquejo de la guerra que no me atreveré a llamar civil que sostenemos con los carlistas: cubiertos con la capa de la religion y llevando por mascarara la de la hipocresia escriben en las banderas que ondean en ese campo de batalla el lema "Dios, Patria y Rey": Dios, que Dios será el de los que induce á los corazones a lucha fratricida, el de los que induce al robo, al incendio, al aniquilamiento de lo que debe pura y exclusivamente ensalzarle, el de los que obliga al fusilamiento de los defensores de la libertad; responda Ripoll y Berga: no será no el Dios que envio á su hijo Cristo, que para romper las cadenas de la esclavitud derramó su sangre en el Golgota, y con ella redimirnos.*

Façana de l'Ajuntament d'Algaida (Foto: GEM)

«Patria, ¿qué Patria será la de los que cual satelites de Atila, devastan los campos, desolan e incendian las poblaciones dejando sobre las huellas de su maldecido paso [parlament incabat].»

Encara l'agost de 1873, novament va ser delegat Pericàs per participar en el Comitè Republicà: *«Este Comité pone en conocimiento de la Comision permanente de ese Comité republicano provinsial que el ciudadano Antonio Pericàs y Campins quedo elegido para representarle en la reunion extraordinaria que ha de tener lugar en las casas consistoriales de esa Capital el dia 24 de los corrientes. Algaida 23 Agosto de 1873. Salud y República federal. P.O. del Presidente. El Secretario= Juan Oliver y Mudoy.»*³⁷

ALGUNES CONCLUSIONS BREUS

Tal com afirmam a l'inici d'aquestes pàgines, per ventura allò més interessant, durant el denominat Sexenni Revolucionari, és la constatació d'una realitat emergent i bulliciosa en els pobles de la Part Forana de Mallorca. Sabem que existí un republicanisme organitzat, però en continuam desconeixent el tarannà i les seves manifestacions en la vida política local, en la vida social i en la quotidianitat de les poblacions illenques.

Allò que es posa de manifest a partir de la documentació municipal és l'existència de col·lectius, més o menys organitzats, que plantaren cara a l'ordre establert i que promogueren models alternatius de participació política i ciutadana. Les diverses lluites a les quals hem fet referència, tot i que sigui de forma testimonial i aïllada, fan palès un compromís i una implicació cívica no gens menyspreable.

Finalment, val la pena destacar que el Sexenni Revolucionari realment provocà formes noves de fer política i, sobretot, generà en el seu conjunt iniciatives noves de sociabilitat popular, la majoria de les quals segurament no disposaren del temps suficient per consolidar-se. Entre les formes noves s'ha de fer

un esment especial a la radicalització i la intransigència republicana, provocada, en bona mesura, a conseqüència de la solidesa que tenia la xarxa carlista a la Part Forana de Mallorca. ■

Pere Fullana Puigserver, historiador

NOTES

(1) A l'Estat espanyol, durant el Bienni Progressista, havien fet aparició les anomenades luminàries o crema de collites, produïdes per la desesperació. Cfr. GIL NOVALES, A. (2001). "Las clases populares en la revolución liberal española", a DDA, *Movimientos sociales y Estado en la España contemporánea*, Cuenca, pàg.43.

(2) Arxiu Municipal d'Algaida (AMA), Lligall 63: Acta de 27 de març de 1871.

(3) AMA, Lligall 200.

(4) AMA, Lligall 200.

(5) AMA, Lligall 200: Govern de la Província de Balears, Palma 25 abril de 1869.

(6) AMA, Lligall 61: Acta de 24 de juliol de 1869.

(7) AMA, Lligall 61: Acta de 27 de juliol de 1869.

(8) AMA, Lligall 200: Diputació Provincial de les Balears, Palma 9 juliol de 1869.

(9) AMA, Lligall 62: Acta de 14 de febrer de 1870.

(10) AMA, Lligall 200: Govern de la Província de Balears al batle d'Algaida, Palma 19 febrer de 1870.

(11) AMA, Lligall 62: Acta de 21 de febrer de 1870.

(12) AMA, Lligall 62: Acta de 20 de juny de 1870. Sol·licituds de certificats d'amillament per part d'Antonio Pericas, propietari d'unes cases a la tanqueta i de Joana Maria Oliver y Pujol.

(13) LLABRÉS BERNAL, J. (1971): *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*, v. V (1871-1880), Palma, pàg. 51.

(14) LLABRÉS BERNAL, J. (1987). *Noticias...* V, 52-53.

(15) AMA, Lligall 201: Govern de la Província de Balears, Palma 28 de novembre de 1872.

(16) AMA, Lligall 201: Govern de la Província de Balears, Palma 1 de maig de 1873.

(17) AMA, Lligall 200: Diputació Provincial de Balears, Palma 24 de març de 1869.

(18) Sobre aquesta problemàtica vegeu PEÑARRUBIA, Bel (1980). *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Barcelona, 166-171.

(19) AMA, Lligall 200: Diputació Provincial de Balears, Palma 2 d'abril de 1869.

(20) AMA, Lligall 200: Govern de la Província de Balears, Circular, Palma 18 d'abril de 1869; Carta de Palma 21 abril de 1869.

(21) Cfr. JANUÉ I MIRET, Maricó (2002). *Els polítics en temps de revolució. La vida política a Barcelona durant el Sexenni Revolucionari*, Eumo, Vic, 88-89.

(22) LLABRÉS BERNAL, J. (1971). *Noticias...* V, 90.

(23) AMA, Lligall 65: Acta de 13 d'abril de 1873.

(24) AMA, Lligall 65: Acta de 10 de juliol de 1873.

(25) AMA, Lligall 65: Acta de 19 de juliol de 1873.

(26) AMA, Lligall 65: Acta de 19 de juliol de 1873.

(27) AMA, Lligall 201: Govern de la Província de Balears al batle d'Algaida, Palma 16 d'agost de 1873.

(28) AMA, Lligall 201: Govern de la Província de Balears al batle d'Algaida, Palma 3 d'octubre de 1873.

(29) AMA, Lligall 201: Eusebi Pascual, Govern de la Província de Balears al batle d'Algaida, Palma 7 d'octubre de 1873.

(30) PEÑARRUBIA, I. (1980). *Mallorca...* 95.

(31) ROSSELLÓ VAQUER, R. (2000): *Noticari de Santanyí*, Santanyí, pàg. 209.

(32) AMA, Lligall 200: Govern de la Província de Balears, Palma 10 de gener de 1869.

(33) AMA, Lligall 200: Primitivo Serriñá al Sr. D. Bernat Pou, batle d'Algaida. Palma 10 de gener de 1869.

(34) AMA, Lligall 200: Govern de la Província de Balears, Palma 29 d'octubre de 1869.

(35) AMA, Lligall 201: Casino Republicà d'Algaida al Sr. batle popular de la vila d'Algaida. Algaida 1 de gener de 1873.

(36) Arxiu Pericàs (Algaida): Carta d'Eduard Sureda a Antoni Pericàs Campins, Castellitx 14 d'abril de 1873.

(37) Arxiu Pericàs (Algaida): Comité Republicà d'Algaida a la Comissió Permanent del Comité Republicà Provincial de les Balears.

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

S'ARENAL

Gaspar Rullan, 5
Cp 07006

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cp 07013

SON XIMELIS

Cap Enderrocot, s/n
Cp 07011

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SON FORTEZA

St. Isidre Llauredor, 25
Cp 07005

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

SIOPJ

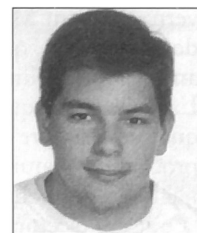
Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

■ **RAFEL SOCIAS TUGORES**
 en col·laboració amb
ANTONI MARIMON RIUTORT

**DOSSIER: vida
 política a la
 PART FORANA**

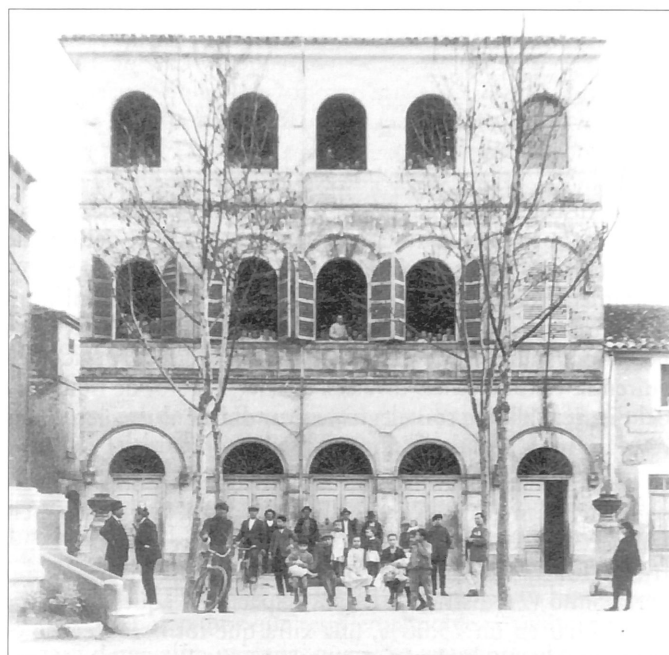

Les eleccions municipals a la Pobla a l'època de la Restauració (1890-1923)

INTRODUCCIÓ

L'evolució política de la Pobla entre 1890 i 1923 està marcada, com veurem, per l'alternança entre liberals i conservadors, encara que també hi tindran certa presència les opcions republicanes. Cal recordar que ens trobam a l'època coneguda com la Restauració (1874-1923), caracteritzada pel torn de partits, el parlamentarisme liberal, el centralisme, el frau electoral i el caciquisme. En aquests anys la Pobla viu un cert auge econòmic gràcies a la implantació de nous conreus, com són l'arròs —gràcies a la dessecació i canalització de l'Albufera— i, molt especialment, la patata. Aquests conreus substitueixen progressivament els que fins llavors havien predominat: els cereals, la vinya, el cànem, el lli i els arbres fruiters. Paral·lelament, el camp pobler es modernitza i es comencen a introduir les instal·lacions de regadiu amb motors de benzina i elèctrics. També adquireixen un cert pes els sectors secundari i terciari. Així, cap al 1891, es comprabilitza una fàbrica dedicada a l'elaboració d'aiguardent, una de dedicada a la producció de farines i una serradora, i també cal destacar la presència d'una desena de fusters i de set molins de farina. El sector serveis també està ben estructurat, amb tres cafès, quatre botigues de queviures i cinc establiments dedicats a la venda de vi i aiguardent, a més d'haver-hi manescal, notari, quatre metges i una posada.¹ Demogràficament, l'auge econòmic es veu reflectit en un augment constant, que fa que la població passi de 6.127 habitants el 1900 a 7.092 l'any 1910 i a 7.938 l'any 1920.² Pel que fa a l'alfabetització, el 1890 només hi havia un 4% de poblers alfabetitzats (8'1% si només consideram els homes), percentatge que puja fins al 17'8% si només tenim en compte els electors, homes majors de 25 anys. El 1899 l'alfabetització no havia avançat gaire i es trobava estancada. Podem dir que són unes xifres baixes, fins i tot comparades amb la mitjana de la Part Forana de Mallorca. Culturalment, cal destacar la publicació aquests anys de la revista *Sa Marjal*, dirigida pel vicari Joan Parera i Sansó i de to clarament conservador.

El poble estava estructurat des de 1890 en dos districtes subdividits en dues seccions cadascun; la primera secció s'establí sobre la part nord del poble i la segona sobre la sud, aproximadament. La distribució de les seccions del primer districte

La Pobla l'any 1918 aproximadament (Foto: Edicions Albopàs)

es va reestructurar el 1896 per equilibrar el nombre de votants. La reforma de 1902 va ser més profunda, ja que va suposar la creació d'un tercer districte en virtut del Reial decret de 25 d'abril. Aquest nou districte, a més d'acollir un sector del poble situat aproximadament al sud-oest, també va aglutinar la població dispersa. Amb aquesta mesura, que no seria efectiva fins el 1905, es van reestructurar tots els districtes i va passar a haver-hi cinc seccions. Aquesta divisió electoral es va mantenir fins a la implantació del sufragi universal el 1931.

Pel que fa a les normatives electorals vigents en aquesta època, ens hem de referir a dues. La primera llei que ens interessa és la de 1890, que estableix el sufragi universal masculí per als majors de 25 anys. Els elegibles eren tots els electors, amb l'excepció del terç més pobre dels contribuents de cada població. Aquesta normativa va estar vigent fins a la promulgació de la Llei electoral de 8 d'agost de 1907 per part del go-

vern d'Antoni Maura, amb Juan de la Cierva com a ministre de Governació, que concedia el vot als espanyols majors de 25 anys, que igualment serien elegibles, a excepció del clergat. L'article 29 d'aquesta llei va resultar polèmic, ja que establia que si el nombre de candidats no era superior al de vacants, la proclamació equivalia a l'elecció. Segons aquesta llei, el Tribunal Suprem quedava encarregat de dirimir els plets derivats de la qüestió electoral (art. 53).

LA DÈCADA DELS NORANTA DEL SEGLE XIX

En aquesta època ens ha resultat impossible esbrinar la filiació política dels candidats elegits a la Pobla. D'aquesta manera, l'anàlisi tan sols es pot limitar a constatar el nom dels diversos candidats elegits i formular certes hipòtesis sobre la seva adscripció política.

1891 (10 de maig). Aquestes eleccions foren les primeres celebrades a la Pobla amb sufragi universal, vàlid només per a la població masculina. És important esmentar que a pesar que els districtes electorals eren independents l'un de l'altre (a cada un li corresponia un nombre de regidors per escollir, quatre al primer i tres al segon), tots els candidats es presentaren als dos districtes, però amb la curiositat que els resultats variaren molt d'un a l'altre, de manera que un candidat elegit en un districte obtingué a l'altre un nombre realment molt pobre de vots. Serà aquesta una constant de tot el període de la Restauració. No coneixem les causes d'aquest peculiar comportament. Pensam que no es pot explicar pel domini d'un determinat partit a cada una de les zones, perquè en eleccions posteriors veurem que candidats d'un mateix partit aconseguiren la victòria en els diversos districtes, però, de nou, fora del districte allà on són elegits, els candidats obtingueren uns resultats molt pobres.

Pel que fa als candidats escollits en aquests comicis, són els següents: Joan Serra Torrandell de Antonio, Bartomeu Beltran Crespi, Pere Reinés Comes i Llorenç Serra Palou (1r districte); Macià Company Tugores, Joan Serra Bennàsser i Felip Serra Simó (2n districte). La participació en aquests comicis es va situar en un 75,06%, una xifra que tot i ser elevada es pot considerar modesta respecte de la d'anys posteriors. Aquesta elevada participació resulta, com a mínim, sospitosa en un municipi tan rural i escassament alfabetitzat com la Pobla. Es produïren certes queixes contra la qualitat d'elegibles d'alguns dels candidats, com ara Felip Serra Simó, del qual es digué que no era veí del poble, com també de Bartomeu Beltran, Joan Serra Torrandell, Joan Serra Bennàsser i Pere Reinés. Aquestes protestes foren desestimades i tots els candidats elegits ocuparen el seu lloc de regidors. Macià Company Tugores va ser nomenat batle.

1893 (19 de novembre). En aquestes eleccions podem trobar indicis clars del funcionament de les xarxes caciquistes. Els resultats d'aquests comicis, en els quals tan sols s'elegiren sis regidors perquè el consistori el formaven tretzd persones, foren els següents:

- 1r districte: Antoni Palou Pons (173 vots), Antoni Gost Tugores (173 vots) i Joan Cantallops Socies (55 vots).
- 2n districte: Pere Antoni Serra Crespi (157 vots), Joan Valls Aguiló (157 vots) i Joan Comes Siquier (55 vots).

Si ja aquests resultats ens poden fer pensar en alguns tipus d'irregularitat, la manca de coincidència entre les actes d'escrutini i els resultats que dona com a definitius la junta d'escrutini (reunida el 23 de novembre, quatre dies després de les eleccions) acaben de confirmar que les eleccions es manipulen. Després d'observar les actes d'escrutini de les seccions amb deteniment, podem observar que aquestes s'han rectificat per fer-les coincidir amb els resultats proporcionats per la junta d'escrutini. A més d'això, els resultats també són dubtosos, i més quan es tracta d'eleccions en què es voten llistes obertes. Així, el més possible és que els dos candidats més votats als dos districtes pertanyessin al mateix partit polític, com els respectius tercers candidats, encara que no podem determinar a quin dels dos grans partits de l'època (conservadors i liberals), ja que a la Pobla no es pot trobar una alternativa política fins al tombat de segle, quan es crea un comitè republicà.

El lloc de batle l'ocuparia Antoni Palou i Pons, que amb el temps arribaria a esdevenir la major fortuna de la Pobla, per la qual cosa cal suposar que ja en aquesta època gaudia d'una bona posició social; i el fet que accedis al càrrec de batle ens fa pensar que formava part destacada d'un dels dos bàndols polítics que es disputaven el poder segons el sistema del torn.

1895 (12 de maig). Els resultats de les eleccions foren aquests:

- 1r districte: Melcior Barceló Perelló (323 vots), Llorenç Gost Serra (323 vots), Llorenç Bennàsser Bisquerra (251 vots).
- 2n districte: Antoni Serra Seguí (263 vots), Pere Josep Barceló Pons (254 vots), Pere Siquier Pizà (229 vots).

De nou ens trobam amb la manca d'informació sobre la pertinença política dels candidats que resultaren elegits. Aquestes eleccions van ser força polèmiques per les diverses reclamacions que es van intercanviar alguns del elegits. Així, Pere Siquier Pizà protestà contra l'elecció d'Antoni Serra Seguí, ja que afirmava que no es podia saber a qui es votava perquè dues persones del poble tenien el mateix nom, i denuncià així una conxorxa per dirigir tots els vots cap a un sol individu (cal suposar que les dues persones que es prestaven a tal confusió devien desenvolupar o haver desenvolupat certa activitat política i devien pertànyer a algun partit). Segons ell, es voldria perjudicar A. Serra Serra —Cuca—, que obtingué el quart millor resultat al 2n districte amb 222 vots. En resposta, A. Serra Seguí protestà contra la qualitat d'elegible de Pere Siquier, al·legant que aquest no era contribuent del poble. Aquest plet foren resolts pel Tribunal Contenciós Administratiu el 1898 (sentència d'11 de març), el qual resolgué que l'elecció d'A. Serra Seguí havia estat ajustada a la llei i que P. Siquier era elegible i la seva elecció havia estat correcta.

Cal destacar dos fets més. El primer és que corresponia elegir set regidors, però tan sols foren elegits sis candidats, amb la qual cosa algun dels regidors elegits el 1891 formà part del consistori fins el 1897. A més, es repetiren les coincidències entre el nombre de vots dels dos primers candidats elegits al 1r districte.

1897 (9 de maig). Foren possiblement aquestes les eleccions més poc disputades en la història local abans de la implantació del polèmic article 29. Sembla que tan sols s'hi van presentar els candidats del Partit Conservador, perquè els liberals fusionistes

La Pobla a principis de segle (Foto: Edicions Albolopàs)

retiraren totes les seves candidatures el 7 de maig.³ Les causes que els fusionistes adduïren per no presentar-se als comicis tenen a veure amb irregularitats que afectarien els processos de proclamació de candidats i d'interventors electorals.

Concretament, els fusionistes denunciaren que no s'havia permès a Pere Siquier Pizà ni a Pere Antoni Serra Crespí formar part de la Junta Local del Cens Electoral, tot i que per llei els corresponia aquest dret per la seva condició d'exbatles, que havien exercit el 1895 el primer i entre final d'aquest any i la primavera de 1896 el segon. Una altra irregularitat en què fonamentaren la seva renúncia a participar en les eleccions és el fet que es negà al mateix Pere Siquier i a Melcior Barceló Porelló la capacitat d'elegibles, tot i que ambdós la posseïen pel fet d'haver participat en anteriors comicis i haver obtingut en els respectius districtes més d'una cinquena part dels vots, com establí la llei. El darrer argument dels fusionistes fou que no es permeté a 18 dels 19 candidats fusionistes presentar interventors que els representassin en les meses electorals.

D'aquesta manera, la contesa electoral es limità als onze candidats conservadors, entre els quals es disputaren les vuit places de regidor vacants.

1899 (14 de maig). Pel que fa a les eleccions de maig de 1899, el primer fet per destacar és que s'hi presentaren 31 candidats, per la qual cosa s'hagueren de sortejar els diversos llocs d'interventor a les taules electorals. Els resultats foren els següents:

- 1r districte: Jaume Comes Llabrés (418 vots), Gabriel Aguiló Cortès (412 vots), Sebastià Serra Torrandell (411 vots) i Jaume Comes Socies (308 vots).

- 2n districte: Felip Serra Simó (359 vots), Joan Cladera Comes (351 vots), Nadal Serra Bennàsser (351 vots) i Pere Serra Rayó (278 vots).

Aquests varen ser unes eleccions envoltades per la polèmica, amb múltiples denúncies sobre les irregularitats en procés electoral. Les protestes es van centrar en les seccions 1a (1r districte) i 3a (2n districte).

En el cas de la tercera secció (així s'anomena en algunes ocasions la primera secció del segon districte), Antoni Pastor Vidal, interventor de la mesa electoral, demanà la nul·litat de les eleccions denunciant el comportament del president, Antoni Serra Serra, que negà el dret a votar a certes persones perquè segons ell ja havien votat. A més, permeté que persones que no tenien dret a vot pel fet de ser menors, no figurar a les llistes o fer poc temps que residien al poble votassin usurpant el nom d'una altra persona, que es va veure privada d'aquesta manera del dret a votar. Afegia que no va mantenir les paperetes a la vista abans de posar-les a l'urna, i que va permetre el vot a persones que portaven paperetes dobles, triples i fins i tot quàdruples. Pastor també denuncià dos interventors afins al president, que controlaven les llistes impreses i també elaboraven la llista a mà, segons Pastor segons la seva conveniència i sense tan sols preocupar-se de fer coincidir ambdues llistes, ja que el nombre de marques a les llistes impreses era molt menor que el nombre de noms inscrits a la llista elaborada a llapis. Un darrer argument que exposà per justificar la seva demanda d'anul·lació de les eleccions en aquesta secció fou la manca de coincidència entre el nombre d'electors i el de votants. Així, el total d'electors era de 344, però la suma d'absents, morts i noms duplicats arribava a 28 persones, de forma que tan sols 316 electors estaven en condicions de votar. Doncs bé, el nombre de votants ascendí a un total de 329 persones.

A la primera secció, Jaume Cladera Buades presentà un recurs de nul·litat al procés electoral denunciant l'actuació inco-

recta del president de la mesa, Llorenç Bennàsser Bisquerra, que pertanyia al Partit Conservador.⁴ Segons Cladera, el president va negar el dret a votar a un total de dotze individus aduint que ja havien votat. Més esperpèntics resulten els motius segons els quals es negà a permetre que votassin tres persones més: a un tartamut no el deixà votar perquè no deia bé el seu nom, i a dos muts de naixement perquè, com és natural, no deien el seu nom, a pesar que tots tres es van identificar correctament i ja havien votat en ocasions anteriors. A més, el president fou trobat *in fraganti* canviant algunes papeletes. A més, es van produir de nou usurpacions de personalitat per part de persones que no tenien dret a vot. Cladera afirmava, a més, que les forces de l'ordre públic, armades amb carrabina, sabre i baioneta irromperen a la sala de votacions nombroses vegades per intimidar els votants.

Considerant els diversos indicis que ens proporcionen els expedients d'eleccions, podem arriscar-nos a hipotetitzar sobre la pertinença política dels candidats més votats. Així, el fet que el president de la mesa de la 1a secció pertanyés al Partit Conservador i que les forces de l'ordre públic intervinguessin en el procés electoral ens duu a pensar que els candidats més votats a cada districte (que no tenen els mateixos vots però sí unes xifres força aproximades) pertanyien al Partit Conservador. És una hipòtesi que concorda amb la situació política balear durant els comicis, en els quals els conservadors foren el partit més votat. A més, cal considerar que en aquell moment el conservadorisme era l'opció ministerial, ja que ocupava la presidència del govern Francisco Silvela, cap del Partit Conservador.

* * *

Tanmateix, i a pesar de desconèixer la pertinença política dels regidors elegits aquesta dècada, sabem alguna cosa de l'estructura política de la Poble durant les darreres dècades del segle XIX gràcies a Joan Torres Gost.⁵ Segons aquest autor, els liberals tindrien el cap i casal a can Socies, que ocuparia aquesta posició preminent gràcies a la figura de Miquel Socies Caimari, polític liberal que arribà a ser governador de Pangasinan (Filipines) i governador civil de Barcelona.⁶ Per part seva, els conservadors tenien el seu centre d'operacions a can Verdàl (també conegut per can Planes), entre els quals destacava la figura de Miquel Planes Poquet, un dels majors contribuents del poble. Segons Torres Gost, el sector conservador pobler es trobava sota la influència de can Massanet de Muro, concretament en aquesta època sota les directrius marcades per Joan Massanet Ochando,⁷ senador per Mallorca gràcies a la seva fortuna (a l'època, els senadors ho eren en base a una determinada fortuna i eren elegits per uns compromissaris escollits entre els majors contribuents de cada poble). Tot això ens fa pensar que els dos principals partits de l'època gaudien de molta força a la Poble, per la qual cosa el sistema de torns de partits hauria funcionat sense problemes atenent a la situació política estatal.

PRINCIPI DEL SEGLE XX

Sota aquest epígraf analitzarem les eleccions que tingueren lloc durant la primera dècada del segle XX: 1901, 1903/1904, 1905 i 1909. Aquests comicis són els que ens permetran dur a terme una anàlisi més exhaustiva de la realitat política poblera, ja que en aquestes eleccions comptam ja amb la referència

clara a l'adscripció política de cada un dels candidats i dels regidors elegits.

1901 (10 de novembre). Es presentaren en aquestes eleccions un total de 19 candidats, tots ells excepte un (Felip Serra Simó) als dos districtes. Els resultats electorals foren els següents:

- 1r districte: Joan Serra Caimari (530 vots), Bartomeu Cladera Socies (528 vots), Antoni Serra Serra (523 vots), Joan Pons Serra (521 vots).

- 2n districte: Pere Serra Rayó (481 vots), Gabriel Rian Cladera (479 vots), Pere Ignasi Crespí Socies (476 vots) [i Miquel Bonnín Fuster (472 vots)].

Tots aquests candidats es presenten com a liberals sagastins. Aquest fet es pot explicar per la situació política imperant al conjunt de l'Estat espanyol, ja que el president del govern era llavors Práxedes Mateo Sagasta, del Partit Liberal, que havia aconseguit aglutinar en el cas mallorquí els weyle-ristes (Weyler fou nomenat ministre de la Guerra en el gabinet sagastí de 1901). És possible que alguns conservadors es presentassin sota aquesta denominació. D'altra banda, no es constata a la Poble el creixement del republicanisme, mentre que després d'aquestes eleccions municipals els republicans constituïren la minoria més nombrosa del consistori de Palma (13 regidors de 29). Ara bé, cal apuntar que la repercussió d'aquest ascens republicà fou limitada i no afectà tots els municipis igual, ja que el 1902 tan sols dotze pobles,⁸ a més de Palma, comptaven amb representació republicana als respectius ajuntaments.

Hem d'assenyalar que es produí una certa anomalia, encara que potser es tracta d'un error de les fonts. El problema és que foren elegits vuit regidors, però un d'aquests (Miquel Bonnín Fuster) no formava part del consistori el 1904, de forma que és possible que fos elegit en previsió d'alguna circumstància que desconeixem, o bé que fos elegit per una errada administrativa o per ocupar el càrrec de forma transitòria.

D'aquesta manera, comprovam que el poble de la Poble continuava perfectament inserit en la línia del sistema de torns de partits, seguint un comportament polític fidel als partits tradicionals, amb nul·la presència de les forces més progressistes, principalment dels republicans.

1903 (novembre). Sens dubte les eleccions municipals de novembre de 1903 foren les més problemàtiques del període estudiat. En principi van ser elegits els següents candidats:

- 1r districte: Jaume Comes Llabrés, Jeroni Martorell Pons, Bartomeu Pericàs Crespí i Miquel Siquier Comes, conservadors.

- 2n districte: Jaume Serra Siquier i Pere Bonnín Reus, conservadors; Bartomeu Cladera Socies, liberal.

Aquest resultat no feren sinó confirmar la tradicional adscripció de la política poblera al sistema de torn de partits, ja que guanyen els conservadors en un moment en què el govern central era en mans del conservador Villaverde. Ara bé, les poc dissimulades pràctiques de manipulació electoral perpetrades en aquesta ocasió provocaren que les eleccions acabassin sent declarades nul·les. Els fets que en provocaren l'anul·lació ens poden il·lustrar sobre la manera de procedir de les xarxes caciquistes i fins a quin punt arribava la seva convicció d'actuar de forma impune. Ja hem vist que, en comicis an-

La Plaça (Foto: Edicions Allopàs)

teriors, actes força greus vistos des de l'òptica actual no van merèixer cap tipus d'actuació per part de les autoritats.

Molt possiblement, la protesta que va originar l'anul·lació de les eleccions va ser la referida als incidents del 1r districte. Als dos col·legis electorals la seqüència dels fets fou del tot coincident: un cop acabada la votació i iniciat el procés d'escrutini, van esclatar petards a l'interior del col·legi, detonacions que serviren d'excusa als presidents de les meses per suspendre el procés i endur-se'n les urnes a ca seva. Les urnes es van tancar amb pany, amb la clau sota poder dels mateixos presidents, s'hi posaren precintes, concretament tires fetes de paper de diari, i el procés d'escrutini quedà ajornat fins al matí del dia següent. L'endemà les urnes foren tornades amb els precintes trencats en un cas i desapareguts en l'altre, i amb les paperetes perfectament ordenades una sobre l'altra. A aquestes protestes se sumaren les efectuades sobre el procés dut a terme a la 2a secció del 2n districte, on van aparèixer 310 vots quan el cens tan sols era de 300 votants. El motiu de tal resultat fou l'ús de paperetes dobles per part d'alguns electors, segons la denúncia.

És indubtable que la manipulació provenia de les files conservadores, ja que a més de la franca victòria conservadora, cal tenir en compte que les protestes foren signades pels interventors liberals i en donaren fe notaris liberals.

Aquestes irregularitats van ser les que van portar primer la Comissió Provincial i després el Ministeri de Governació a anul·lar aquestes eleccions. Les noves eleccions foren fixades per al 5 de juny de 1904 pel governador civil de les Balears, Gonzalo Cedrún de la Pedraja.

1904 (5 de juny). Són aquestes unes eleccions marcades per la manca de protestes i per uns resultats que es poden

considerar atípics dins la història política de la Restauració a la Pobra. Els resultats foren els següents:

- 1r districte: Llorenç Bennàsser Bisquerra (348 vots) i Joan Pericàs Crespí (330 vots), addictes; Rafel Isern Seguí (333 vots) i Josep Aguiló Fortesa (322 vots), republicans.

- 2n districte: Miquel Planes Poquet (362 vots), independent; Bartomeu Cladera Socies (348 vots), liberal; Joan Sabater Cladera (335 vots), addicte.

Cal realitzar diverses precisions a aquests resultats. En primer lloc, la denominació d'addictes s'ha de considerar en aquest context un sinònim de conservadors, perquè en aquest moment el poder central era en mans del Partit Conservador, presidit per Antoni Maura, de forma que els conservadors eren addictes al bloc que tenia el poder polític. Un segon aspecte per considerar és que Miquel Planes Poquet es presentà com a independent tot i que segons Joan Torres era el màxim representant del Partit Conservador de la Pobra. Per intentar explicar aquest fet, ens hem plantejat dues hipòtesis. La primera és que Planes optàs per no presentar-se com a conservador després de l'escàndol que originà l'anul·lació de les anteriors eleccions i que fou organitzat, segons el indicis que posseïm, des de les files conservadores, i es desvinculàs així de l'escàndol. La segona hipòtesi es basa també en l'obra de Torres i en l'apreciació que fa respecte de la manca d'interès de Miquel Planes per la política llevat de casos molt particulars. Doncs bé, és possible que aquest es consideràs com un cas excepcional i que Planes accedís a presentar-se, però rebutjant l'etiqueta de conservador.

Sens dubte, els resultats d'aquests comicis destaquen especialment per l'elecció de dos candidats republicans, circumstància extraordinària en el context polític local de l'època. Ara bé, el fet que en un consistori de la Part Forana fossin elegits

dos regidors republicans és un fenomen que enllaça amb el fort auge del republicanisme a principi del segle XX, en què esdevingué el partit capdavanter a la ciutat de Palma i també assolí certa implantació en diversos pobles, encara que sempre amb un paper minoritari. Cal dir que foren les eleccions de 1901 i 1903 les que marcaren el millor període per al republicanisme, agrupat a l'entorn de la Unió Republicana. En el cas concret de la Pobra, ens hem de demanar les causes que motivaren l'elecció de dos candidats republicans, quan feia pocs mesos aquests no havien obtingut resultats positius.

Sembla que la clau de l'èxit republicà s'ha de relacionar amb les pràctiques de frau electoral que duïen a terme les xarxes caciquistes, més concretament amb l'absència d'aquestes operacions fraudulentoses. Aquesta transparència hauria possibilitat que els resultats s'ajustassin més a la realitat política del moment i que tots els votants poguessin expressar la seva voluntat de forma lliure. A més, aquesta adequació a la realitat s'hauria estès no sols a l'expressió del vot, sinó també al fet que l'escrutini fos realment la transcripció d'allò que contenien les urnes i no d'allò dictat per la voluntat dels intervenors. D'aquesta manera, podem establir que la situació política poblera de l'època, tot i que mostrava un predomini de les forces del sistema de la Restauració, també observava un pes força destacat del republicanisme, que comptava amb un comitè local d'Unió Republicana des de 1899. Ara bé, el republicanisme es trobava ofegat per l'acció de les grans xarxes caciquistes, que manipulaven l'electorat i els resultats d'acord amb els seus interessos polítics.

1905 (12 de novembre). En aquestes eleccions es produí un canvi en la distribució dels districtes electorals, ja que es creà un tercer districte. Això comportava que els dos primers districtes elegien tres regidors, i el tercer un. Els candidats elegits foren els següents:

- 1r districte: Joan Comes Serra (346 vots) i Jaume Comes Llabrés (339 vots), conservadors; Pere Siquier Pizà (293 vots), liberal.

- 2n districte: Jaume Serra Siquier (336 vots) i Pere Serra Rayó (334 vots), conservadors; Damià Gost Garí (242 vots), liberal.

- 3r districte: Jeroni Martorell Pons (162 vots), conservador.

Cal destacar que es donà un cas de reelecció, concretament de Pere Serra Rayó, que havia estat elegit el 1901 com a liberal sagastí, mentre que el 1905 fou elegit pel Partit Conservador. No fou un cas aïllat, ja que un personatge elegit com a liberal sagastí a les mateixes eleccions de 1901 (Joan Serra Caimari) ocupà la batlia a partir del 1904 com a membre del Partit Conservador.

En aquests comicis la presència dels republicans encara fou important, ja que quedaren a escassos vots de la resta de candidats. Concretament, al 1r districte el republicà Miquel Bonnín Fuster va quedar a pocs vots del candidat liberal, i al 2n districte Miquel Crespí Isern quedà tan sols a un vot de nou del candidat liberal, Damià Gost Garí. Aquests resultats s'ajustaven a la tendència mallorquina del moment, quan els republicans perderen pes en el seu feu més important, la ciutat de Palma, on liberals i conservadors els superaren en nombre de vots. Es tornava d'aquesta manera al tradicional monopoli de les forces monàrquiques a la Pobra, on, a pesar que el

govern era presidit per Segismundo Moret (liberal), triomfaren els conservadors.

1909 (2 de maig i 12 de desembre). Durant aquest any se celebren dues consultes electorals. La primera se celebrà el mes de maig i la segona el mes de desembre. Pareix que no se celebraren eleccions el 1907, ja que el consistori format després de les eleccions de maig de 1909 el formaren els regidors elegits en aquests comicis i els escollits el 1905. És possible que la llei electoral promulgada el 1907 tingués algun tipus d'influència en aquest afer.

El 2 de maig foren escollits set regidors, i sembla que els llocs no van ser coberts en virtut de l'article 29. Com hem dit, aquest article establia que, quan el nombre de candidats proclamats no era major al nombre dels que havien de ser elegits, la proclamació dels candidats equivalia a la seva elecció i no calia votar. Els resultats foren els següents:

- 1r districte: Gabriel Fortesa Valls (*canalejista*); Joan Benàsser Sales (conservador); Antoni Pastor Vidal (liberal).

- 2n districte: Joan Serra Solivelles i Gabriel Serra Torrandell (conservadors); Miquel Crespí Isern (republicà).

- 3r districte: Miquel Siquier Comes (conservador).

S'ha de considerar lògica la majoria dels conservadors, ja que ens trobam en un moment de govern conservador en mans d'Antoni Maura, que exercí el poder fins que es va veure obligat a dimitir arran de la crisi produïda per la Setmana Tràgica (26 de juliol-1 d'agost de 1909). Un fet que cal tenir en compte és que un dels candidats es proclama *canalejista*, és a dir, partidari de José Canalejas (1854-1912), polític que assolí el lideratge de les files liberals cap al 1910, quan esdevingué cap de govern succeint Segismundo Moret. Canalejas i els seus seguidors constituïren, a partir de 1901, una facció o dissidència del Partit Liberal caracteritzada pel seu caràcter democràtic i anticlerical. En alguns moments arribà a constituir un partit a part, amb el nom de Partit Liberal Democràtic (1902-1903) o de Partit Democràtic Monàrquic (1907-1908). Tot i que a partir de la darrera de 1908, Canalejas es reintegrà al Partit Liberal, en els comicis de maig de 1909 fou bastant corrent que els *canalejistes* es presentassin per separat en aquells municipis on gaudien de certa implantació, com devia ser el cas de la Pobra. En el conjunt de Mallorca, la seva implantació era mínima, ja que només assoliren representació en un altre municipi, el d'Inca.

Molt significatiu és també el fet que sigui proclamat regidor un republicà, Miquel Crespí Isern, en un moment en el qual a les Balears el republicanisme es trobava en declivi després de l'etapa d'auge que va significar el període 1895-1905. És possible que ens trobem davant un segon període d'auge republicà a l'àmbit local, ja que al desembre seria elegit de nou un candidat d'aquesta ideologia, de forma que els republicans comptaren amb dos regidors si més no fins al 1911. Així mateix, cal indicar que existia una aliança d'àmbit estatal entre republicans i liberals, i que, de fet, la premsa parlà, en el cas concret de la Pobra, d'una «Unió Republicana Liberal».

En les eleccions de desembre, els elegits foren:

- 1r districte: Pere Serra Rayó i Antoni Serra Torrandell (conservadors); Rafel Isern Seguí (republicà).

- 2n districte: Bartomeu Pericàs Crespí i Miquel Caldés Serra (conservadors); Bartomeu Cladera Socies (liberal).

- 3r districte: Antoni Crespí Tugores (conservador).

El tren, 1878 (Foto: Edicions Albopàs)

En aquestes eleccions no es va procedir a les votacions, sinó que es va aplicar l'article 29 i van ser proclamats regidors tots els candidats que s'havien presentat. De nou els conservadors aconseguiren captar la majoria de les places, amb cinc dels llocs en disputa, mentre liberals i republicans s'hagueren de conformar amb un regidor cada un. És de nou significativa la presència d'un regidor republicà.

D'aquesta manera, el consistori quedà format per nou conservadors, tres liberals (un d'ells *canalejista*) i dos republicans, sent batle Pere Serra Rayó, el qual fou elegit per tercera vegada (1899, 1901 i 1909). És destacable que el consistori fos majoritàriament conservador, perquè poc temps després de la celebració d'aquests comicis el signe polític del govern central passà a mans dels liberals, de forma que les relacions amb les autoritats estatals degueren ser complicades. Els pèssims resultats dels liberals es poden explicar en part per la mort el 1904 de Miquel Socies Caimari, un destacat polític que era el cap dels liberals de la Poble. Es pot comprovar com des del 1904 els resultats dels liberals són cada vegada més minsos, quan el 1901 havien acaparat tots els llocs en disputa. Es podria pensar que els mals resultats dels liberals foren determinats per l'etapa de govern dels conservadors, però ja a finals de 1909 el govern es trobava en mans dels liberals de Moret, i així i tot els seus resultats foren fluixos.

LA DARRERA FASE DE LA RESTAURACIÓ (1911-1923)

En aquest apartat analitzarem les eleccions municipals celebrades durant els darrers anys del període de la Restauració, fins al seu final (1923). Són anys en què se sol recórrer a l'aplicació de l'article 29, sobre els quals la informació de què disposem es limita en la majoria dels casos a la simple relació

dels candidats electes, i no disposem de la informació referent a l'orientació política d'aquests candidats.

1911 (12 de novembre). Els comicis del dotze de novembre de 1911 varen ser uns comicis que varen tenir certa transcendència a la premsa ciutadana a causa d'un incident que, si bé en un primer moment semblà certa inquietud, posteriorment es comprovaria que no havia estat res preocupant. Pel que fa als resultats,⁹ es produí una victòria dels liberals:

- 1r districte: Nicolau Socies (280 vots) i Josep Serra (280 vots), liberals; Rafel Torres (260 vots), conservador.
- 2n districte: Domènec Alomar (289 vots) i Miquel Company (287), liberals; Ignasi Planes (245 vots), conservador.
- 3r districte: Josep Torrens (138 vots), conservador.

Aquests resultats són uns resultats que es relacionen amb la situació del poder polític a l'àmbit estatal, ja que aleshores el president del Govern era José Canalejas, polític liberal. El que resulta més sorprenent és que la victòria dels liberals no sembla un fet generalitzat a l'illa, ja que per exemple a Palma i a altres municipis la victòria correspongué als conservadors.

Hem esmentat que es produïren certs incidents en aquesta jornada electoral. Ens permetem ara reproduir la breu notícia publicada per *La Almudaina* el dilluns 13 de novembre sota el títol «*Tumultos en La Puebla*»:

«*En La Puebla con motivo de las elecciones se había trastornado el orden, añadiéndose que a consecuencia del tumulto había resultado herido el joven teniente de la Guardia Civil, señor Gracia, a quien le habían roto el espadín.*

«*Ante la gravedad de las noticias recibidas en Palma, ayer tarde había salido para La Puebla el teniente coronel de la Benemérita don Pedro Ripoll.*»

Aquests incidents també foren recollits per la revista local *Sa Marjal* al número de desembre de 1911. Aquesta publicació incorporava una reflexió sobre el que passava els dies d'eleccions:

«Envinegrades de tot resultan ses eleccions municipals. Ses sancs ja anavan calentas, y com els dos partits donan vi y aygordent de franc a tothom qui los vaje ajuda, encara s'encenan més. No es d'estrany si hey ha varias bregas: n'hem presenciadas duas.»¹⁰

Ara bé, a pesar de l'alarmisme que es creà en un primer moment, un cop es va aclarir el que realment havia passat, es va posar de manifest que no es tractava d'un incident relacionat amb les eleccions, sinó que tan sols es tractava d'una baralla de taverna. Així i tot, la reacció del tinent coronel de la Guàrdia Civil és significativa, ja que indica que els incidents relacionats amb les eleccions rebien una atenció molt especial, possiblement a causa de les mals relacions existents en molt casos entre els membres dels diversos partits, especialment entre liberals i conservadors.

1913 (9 de novembre). Aquestes també foren unes eleccions marcades per la polèmica, amb diverses denúncies d'irregularitats en el procés electoral. Els resultats electorals foren els següents:

• 1r districte: Pere Siquier Pizà (311 vots) i Jaume Reinés Crespí (310 vots), conservadors; Rafel Isern Seguí (297 vots), liberal.

• 2n districte: Pere Antoni Aguiló Bonnín (304 vots) i Jordi Company Serra (305 vots), conservadors; Bartomeu Cladera Socies (293 vots), liberal.

• 3r districte: Gabriel Galmés Pericàs (155 vots), conservador.

Es produí una victòria clara dels conservadors, seguint una dinàmica prou marcada a la Pobla, on el predomini dels conservadors era força clar i es confirma en la majoria dels comicis, amb algunes excepcions. Un dels fets que ens criden l'atenció és que un dels regidors republicans elegits el 1909 (Rafel Isern) ha canviat la seva orientació política i ara és elegit en representació del Partit Liberal.

Sembla que, segons ens informa *Sa Marjal*, foren unes eleccions molt tenses i es produïren incidents entre el batle i el jutge perquè el primer havia fet tancar dos individus que anaven armats i que devien ser propers políticament al jutge. Aquest va fer amollar per la força els dos individus, i poc després fou engarjolat per ordre del batle durant diverses hores. A més, sembla que els enfrontaments foren constants i que es pogueren evitar mals majors per la nombrosa presència de la Guàrdia Civil. És curiós constatar que el vicari Parera qualifica la lluita entre can Verdall i can Socies de *fulanisme* més que de política, a causa de les pràctiques caciquistes:

«Eleccions municipals de regidors renyides a més no porer entre els partidaris de Can Verdall i els de Can Socias: no's questió de política sino de fulanisme. Els caciques donen beurer com a xots an els seus prosselits dels quals n'hi ha qualque dos més gats que una sopa.»¹¹

En aquests comicis es produïren nombroses denúncies d'irregularitats. Una de les que més criden l'atenció és l'efectuada amb motiu dels fets ocorreguts a la primera secció del segon districte, que posa de manifest la complicitat de les forces públiques en la manipulació de les eleccions. Es denuncià que la Guàrdia Civil se situà darrere la mesa electoral per intimidar els electors, i fins i tot es va arribar a situar davant les urnes, «*de modo que al presentarse los electores a votar tenían necesariamente que rozar con ellos, con el miedo consiguiente*». A més, es menciona que a la porta del col·legi es van situar un guàrdia jurat i un peó de l'ajuntament armat «*dificultando la libre entrada a los electores*». El denunciant conclou que «*la votación se realizó en este colegio bajo la presión de la fuerza armada, siendo por lo tanto nula de necesidad*».¹² Aquesta denúncia deixa ben clara la implicació dels poders públics en la manipulació de les eleccions, ja que trobam com a forces de pressió per evitar el vot lliure treballadors de l'ajuntament i membres de la Guàrdia Civil, que devien rebre ordres des de Palma o fins i tot, de forma indirecta, des de Madrid.

Un indicati important és que diverses denúncies partiren de les files liberals, en concret de Bartomeu Cladera Socies, candidat electe pel segon districte, la qual cosa ens duu a pensar que les manipulacions electorals eren a càrrec dels conservadors. Així, Cladera denuncià que a la segona secció del 2n districte no coincidí el nombre de paperetes llegides (270), el de votants (273) i el de vots escrutats (272). A més, el nombre d'electors segons el cens era de 300, però descomptant-ne els morts, absents i els que no votaren, tan sols haurien pogut votar 249 persones. També es denuncià l'existència de paperetes dobles que es comptabilitzaren i que afavoriren els candidats conservadors.

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 971 29 60 01 - 971 29 47 95 • Fax 971 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 971 46 28 34 - 971 46 15 49 • Fax 971 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

S'arribaren a presentar recursos de nul·litat amb data de 29 de novembre a la Comissió Provincial per part de Bartomeu Comes Socies (1r districte) i de Bartomeu Cladera Socies (2n districte). Per part seva, Pere Siquier i Jaume Reinés presentaren peticions perquè els recursos anteriors fossin desestimats pel que fa al 1r districte, i Pere Antoni Aguiló i Jordi Company feren igual en referència al segon districte.

La Comissió Provincial admeté el recurs de Bartomeu Cladera i anul·là 23 vots que s'havien escrutat tot i estar adherits a paperetes de major mida, i proclamà regidor Antoni Serra Serra en lloc de Pere Antoni Aguiló. Els conservadors elevaren un nou recurs al Ministeri de Governació, el qual determinà que la Comissió Provincial s'havia excedit en les seves decisions i donà validesa als anteriors resultats.

1915 (14 de novembre). Aquestes foren unes eleccions tranquil·les, en les quals les manipulacions no degueren passar dels límits acostumats a l'època, sense els excessos que hem vist en els comicis de 1903 i 1913. Els candidats electes foren els següents:

- 1r districte: Mateu Soler Seguí (341 vots) i Miquel Fortesa Pomar (340 vots), conservadors; Joan Comes Comes, liberal (279 vots).
- 2n districte: Joan Serra Crespí (303 vots), Joan Socies Serra (302 vots), conservadors; Jordi Pons Socies, liberal (302 vots).
- 3r districte: Joan Bennàsser Sales (146 vots), conservador; Domènech Alomar Estades (118 vots), liberal.

Aquests resultats s'inscriuen clarament en la tendència local de predomini dels conservadors i una relativa manca de força dels liberals. Aquests resultats serveixen per confirmar la manipulació de les eleccions, ja que els candidats del mateix partit aconseguiren un nombre de vots pràcticament igual (la diferència tan sols fou d'un vot), fet ben sospitos.

Un dels aspectes que volem destacar és que la revista *Sa Marjal*, que ens informa sobre l'adscripció política dels candidats, menciona que les eleccions es feren després que fallassin «mil tentatives de compostura».¹³ Això fa referència a un intent d'ocupar els llocs sense lluita electoral en virtut de l'article 29. Aquest fet confirma que tal article tan sols servia per fomentar les pràctiques caciquistes, ja que els personatges més preeminents del panorama polític podien arribar a acordar la formació del consistori, de forma que la política quedava en mans del que podem anomenar una oligarquia local.

1917. No es van arribar a celebrar eleccions perquè es van ocupar tots els càrrecs en virtut de l'article 29. Les persones que cobriren les places de regidor foren les següents:

- 1r districte: Pere Serra Bennàsser, Rafel Isern Seguí, Joan Serra Torrens.
- 2n districte: Miquel Bonnín Fortesa, Bartomeu Cladera Socies, Antoni Serra Serra.
- 3r districte: Damià Gost Garí.

Tot i que ignoram l'adscripció partidista del electes, sabem que cinc eren liberals i dos conservadors. A més, sabem per anteriors comicis que eren liberals: Rafel Isern Seguí (elegit a 1913), Bartomeu Cladera Socies (escollit a 1901, 1904, 1909 i 1913), Antoni Serra Serra (regidor a 1901) i Damià Gost Garí (elegit a 1905). Aquest conjuntural auge dels liberals fou causat per les discrepàncies entre els conservadors de la Pobra

Molí de Can Curt (Foto: Edicions Albopàs)

i la direcció de Palma. El diari *La Almudaina* informà que els elements conservadors de la Pobra s'havien separat del Partit Conservador de Mallorca i que alguns dels seus membres s'havien donat de baixa del Cercle Conservador de Palma.

1920 (8 de febrer). Els resultats foren els següents:

- 1r districte: Guillem Torres Cladera (315 vots), Jordi Company Serra (313 vots), Miquel Company Rosselló (241 vots).
- 2n districte: Pere Antoni Serra Bennàsser (331 vots), Miquel Fortesa Pomar (331 vots), Jordi Pons Socies (276 vots).
- 3r districte: Miquel Crespí Pons (149 vots), Jaume Reinés Crespí (149 vots).

Varen ser elegits cinc conservadors i tres liberals, però no coneixem l'adscripció política de cada regidor. Amb tot, sabem que el regidor Jordi Company Serra era conservador, ja que fou elegit el 1913. D'aquesta manera, podem pensar que els candidats més votats en tots els districtes són del mateix partit, que en aquest cas seria el Partit Conservador, ja que hem constatat en nombroses ocasions que els candidats que tenen un nombre de vots semblant solen pertànyer al mateix partit. Així, Torres, Company, Serra, Fortesa, i o bé Crespí o bé Reinés serien regidors conservadors, mentre Pons, Company, Rosselló i Crespí o bé Reinés serien liberals. A més, *Sa Marjal* ens informa que els conservadors guanyaren a totes els col·legis

electorals llevat del de ca na Cladera (3r districte), on empataren. Seguint amb aquesta hipòtesi, el fet que fossin elegits una majoria de conservadors concorda amb la situació política espanyola, ja que el 1920 fou cridat al poder Eduardo Dato, líder de Partit Conservador des de l'escissió de Maura el 1913.

Una qüestió interessant de la qual també ens informa *Sa Marjal* és l'ús d'escrits de caire polític, documentats per primer cop en aquest període:

«Alguns dies abans, els liberals publiquen una fulla per animar el poble; i després els conservadors en publiquen un'altra contra els primers: es resultat definitiu és estat qu'els liberals han perdut en tots els cinc col·legis en que se votava, menos en el de ca na Cladera en que han empatat.»¹⁴

1922. Són aquestes les darreres eleccions municipals que tindran lloc en el període de la Restauració. En aquest cas, els llocs de regidors vacants es varen cobrir a través de l'aplicació de l'article 29. Els regidors que ocuparen els càrrecs consistorials foren els següents:

- 1r districte: Joan Serra de Gaieta Crespí, Joan Comes Comes, Sebastià Galmés Crespí.
- 2n districte: Miquel Mir Pastor, Antoni Aguiló Pomar, Bartomeu Cladera Socies.
- 3r districte: Rafel Crespí Pons, Jacint Socies Serra.

D'aquests regidors, sabem que n'hi havia cinc de conservadors i tres de liberals. Pel que fa a l'adscripció concreta dels regidors, cal destacar el liberal Bartomeu Cladera Socies, elegit regidor per sisena vegada (1901, 1904, 1909, 1913, 1917 i 1922). Fou un personatge sembla que molt important dins el panorama polític local, ja que fou escollit en sis ocasions en vint-i-un anys, i tingué un paper important en l'associacionisme de l'època. Va ocupar la presidència del Sindicato Agrícola de Contratación y Crédito des de la seva constitució el desembre de 1909 i durant tota aquesta època, i també que fou el primer president de la caixa d'estalvis de vocació benèfica fundada a la Pobra el març de 1914 sota la denominació Un Sol Cor.

Sabem que el 1922 l'Ajuntament es constituí format per quinze regidors, dels quals tan sols cinc eren liberals i els deu restants conservadors. Aquest predomini dels conservadors es correspon amb la situació estatal, ja que el 1922 el Govern estava en mans del conservador Sánchez Guerra. ■

Rafel Socias Tugores

CONCLUSIONS

A les eleccions municipals a la Pobra es pot constatar el peculiar sistema electoral de la Restauració, en què existia una pràctica electoral i un joc polític, però també abundaven les irregularitats i les manipulacions dels resultats electorals. Són especialment greus els fets de 1903, que provoquen l'anul·lació de les eleccions, i els de 1913, quan la Comissió Provincial va acceptar el recurs i va modificar els resultats, però la intervenció del Ministeri de Governació va deixar les coses com estaven.

Cal destacar que en la manipulació de les eleccions es feien servir tots els mecanismes possibles. L'administració pú-

blica, des dels funcionaris municipals, fins als cossos de seguretat de l'Estat, no era aliena al frau electoral. A més, el control polític del partit al govern feia estèril qualsevol tipus de reclamació o recurs.

En el context del bipartidisme típic de l'època, predomina clarament a la Pobra el Partit Conservador, a pesar de figures liberals de pes notable en aquest municipi com Miquel Socies Caimari i Bartomeu Cladera Socies.

Pel que fa als grups al marge del sistema bipartidista de la Restauració, cal destacar el relatiu èxit electoral republicà en els comicis extraordinaris de 1904. Per contra, la presència electoral dels socialistes fou nul·la.

Resulta interessant l'elecció d'un regidor liberal canalejista als comicis de maig de 1909, i també cal destacar l'enfrontament, el 1917, entre els conservadors de Palma i els de la Pobra.

Es constata, a més, la incapacitat del règim per avançar envers una autèntica democratització.

BIBLIOGRAFIA

- BALLESTER, A. (2000). *Àlbum del temps. Històries pobleres*. Edicions Albopàs, la Pobra.
- MARIMON, A. (1997). «El republicanisme a Mallorca a l'època de la Restauració. La seva participació electoral (1895-1905)», a *Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca*. Fundació Emili Darder, col. Coneixements, realitats i perspectives 3, Palma.
- PEÑA, PEDRO DE A. (1891). *Guia manual de las Islas Baleares con indicador económico*. J. Tous Editor, Palma.
- OLIVER ARAUJO, J. (1983). *La II República en Baleares: elecciones y partidos políticos (ensayo de sociología electoral balear)*. Institut d'Estudis Balearics, Palma.
- PEÑARRUBIA I MARQUÈS, I. (1991). *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Publicacions de l'abadià de Montserrat, col. Biblioteca de l'abat Oliba, núm. 105.
- TORRES GOST, J. (1970). *Una volta a la plaça*. Palma.

NOTES

- (1) Segons PEÑA, PEDRO DE A. (1891). *Guia manual de las Islas Baleares con indicador comercial*, J. Tous Editor, Palma.
- (2) *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum 21, pàg. 108.
- (3) *La Almudaina*, 10 de maig de 1897.
- (4) Si més no es presentà com a conservador a les eleccions municipals de 1904.
- (5) TORRES GOST, J. (1970). *Una volta a sa plaça*. Es tracta d'un anecdotari sobre les famílies que habitaven a les cases de la plaça Major de la Pobra i sobre els fets més curiosos que hi passaren en els anys del canvi de segle.
- (6) MARIMON RIUTORT, A. «Socies Caimari, Miquel», a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Promomallorca edicions, volum 16, pàg. 326.
- (7) MARIMON RIUTORT, A. «Massanet Ochando, Joan», a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Promomallorca edicions, volum 10, pàg. 336.
- (8) Aquests pobles eren: Andratx, Capdepera, Deià, Felanitx, Inca, Manacor, Pollença, Sant Llorenç, Santa Maria, Santanyí, Selva i Sant Joan (vegeu: MARIMON, A. (1997). «El republicanisme a Mallorca a l'època de la Restauració», a *Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca*, editat per la Fundació Emili Darder, Palma, col·lecció Coneixements, realitats i perspectives, 3).
- (9) *La Almudaina*, 13 de novembre de 1911.
- (10) *Sa Marjal*, núm. 36 (1 de desembre de 1911).
- (11) *Sa Marjal*, núm. 60 (1 de desembre de 1913).
- (12) Arxiu Municipal de la Pobra, 2465 (expedients d'eleccions 1903-1914).
- (13) *Sa Marjal*, núm. 85 (1 de gener de 1916).
- (14) *Sa Marjal*, núm. 342 (1 de març de 1920).

La Vila de Porreres i la Segona República (1931-1936)

Aquest present treball sols reflecteix una aproximació a la vida social, política i cultural del poble de Porreres durant la Segona República Espanyola (abril de 1931-juliol de 1936). Cal assenyalar que el gruix de la investigació està comprès al meu treball *La Guerra Civil a Porreres: repressió de dia, afusellaments de nit*, en què es tracta el període republicà amb més amplitud i aportant noves dades per tal de fer conèixer aquest temps que marcaria l'avenir del poble de Porreres durant molts d'anys.

INTRODUCCIÓ

Porreres, població del Pla de Mallorca, és un municipi que generà durant la Segona República tota mena d'hostilitats, enfrontaments i conflictes entre els diferents sectors de la població que ja venien d'abans del període republicà. Si analitzem l'evolució demogràfica durant la Segona República, podem dir que presenta un balanç positiu. Les dades demogràfiques mostren que la població de Porreres presenta, en el darrer segle, dues grans tendències bàsicament separades per un punt d'inflexió: 1930. El període de 1920-1930 coincideix amb un creixement de població. Fins en aquesta data es perllonga una llarga etapa, iniciada segles enrere, en què el nombre d'habitants cresqué d'una forma continuada i sostinguda fins a assolir el màxim històric de 5.671 habitants. Aquest creixement coincideix amb un augment de l'economia del poble en diversos àmbits.

A partir de llavors, s'hi produí una altra vegada l'estancament, marcat pel començament de la Guerra Civil i les repercussions demogràfiques que se'n deriven. A partir de la tercera dècada del segle XX s'inicià una nova etapa demogràfica caracteritzada per la tendència a l'invers, és a dir, a la progressiva reducció de la població porrerenca.

L'economia porrerenca durant els anys trenta del segle XX era definida per l'agricultura, i dins aquesta l'estructura dels cereals era predominant, determinada per la rellevància dels cultius mediterranis i amb una clara predominança del secà sobre el regadiu. Els cereals ocupaven la major part de la superfície agrària.

Dins el sector industrial cal destacar les fàbriques de calçat, la consolidació de les bases del sector dels materials de construcció i el sector de l'activitat extractiva a les pedreres de

Son Garau i a les pedreres de marès de Son Lluïssó, els Monjos i el Tast.

A ran de la proclamació de la Segona República Espanyola, el 14 d'abril de 1931, és indubtable que arribà a tot l'Estat espanyol una efervescència política important, un dinamisme cultural, un relleuament de l'augment de la participació ciutadana.

A partir del mes d'abril de 1931, Porreres va ser un dels pobles de Mallorca on els conflictes foren més habituals i s'agreuaren cap al final del període republicà. Val a dir que l'adveniment republicà no va representar cap trauma per als ele-

ments monàrquics i els adeptes a la dreta conservadora local, a més de seguir persistint un remarcable caciquisme.

És prou manifest el control que sobre la resta de la població exercien algunes famílies, moltes de les quals lligades a la propietat de terres, petits empresaris que anaven ocupant els diferents càrrecs municipals des de principi del segle XX i que eren els hereus polítics del sistema d'alternança en el poder dels dos partits de torn, el liberal i el conservador.¹

L'AJUNTAMENT ENTRE L'ABRIL DE 1931 I EL MARÇ DE 1936

A les eleccions municipals del mes d'abril, el resultat final de la consulta electoral fou una acaparadora victòria per majoria absoluta dels regionalistes, que obtingueren nou regidors dels tretze que serien els encarregats de regir el destí del consistori a partir d'aquell moment.

A la sessió plenària extraordinària del dia 17 d'abril de 1931, Joan Mora Ferrando fou elegit batle de la vila de Porreres i obtingué set vots a favor i quatre en blanc, per tant fou proclamat per majoria absoluta. També foren elegits Jaume Vaquer Bonet —*Vaquer*— com a primer tinent de batle, Gabriel Barceló Mora —*Xic*— com a segon tinent de batle, i Bernadí Bou Sala —*Bou*— com a regidor síndic. La resta del consistori elegit estava compost per les persones següents: Joan Feliu Guasp —*Feliu*—, Gabriel Ramonell Mora —*Ramonell*—, Bartomeu Ballester Melià, Bartomeu Ferrando Barceló —*Ferrando*—, Antoni Lliteres Gornals —*de Son Vallets*—, Antoni Frau Mora —*Frau*—, Joan Barceló Feliu —*Apotecari Petit*—, Bernat Fuster Vaquer —*Camia*— i Sebastià Barceló Martorell.

Les actuacions del primer consistori republicà varen tenir un caràcter marcadament polític i simbòlic, com fou l'adquisició d'un retrat del president de la República per a la sala de plens de l'ajuntament, l'adquisició de senyeres republicanes amb destí a les escoles del poble² i l'assistència de la corporació a l'acte de benvinguda al president de la República a Palma.³

Tot i el control polític, social i cultural que exercia una part de la població, no es va poder aturar que el fervor republicà arribés a la massa obrera i als petits jornalers. El març de 1932 es fundà la societat Unió Obrera de Porreres, que arribà a tenir 108 afiliats l'any 1933. Aquest mateix any els treballa-

dors de les pedreres i els de la fàbrica de sabates s'organitzaren entorn a Fraternal Obrera, societat obrera lligada a la Unió General de Treballadors (UGT) i que va tenir 122 socis.

Fruit de l'embranchada política i de la participació ciutadana va sorgir un augment de l'associacionisme local i un desig de participació a la vida política de la població. Varen aparèixer nombroses associacions i agrupacions de caràcter polític, sindical, cultural, religiós i esportiu, que sense cap dubte aconseguiren crear un clima de participació i de dinamització en els temes que preocupaven la població. L'associacionisme que ens trobem a la vila de Porreres anirà molt lligat a salons recreatius, centres religiosos, institucions de crèdit i d'estalvi popular, mútues de socors, escoles, bandes de música, entitats esportives, cooperatives, etc., molt més complexos que les organitzacions estrictes dels partits polítics. El moviment associatiu local ens aportarà molts de trets de la nostra història social, cultural, política, etc. i es caracteritzà per la difusió de noves idees i l'aparició d'un pensament crític davant les actuacions polítiques d'aquells temps. Les associacions que aparegueren durant la Segona República foren:⁴

Unió Republicana Federal: Aquest partit polític fou fundat a la Vila el 24 d'abril de 1931. El 1934 es va dissoldre com a conseqüència de la derrota electoral d'aquest any. La major part dels seus simpatitzants passarien a formar part d'un nou partit polític: Esquerra Republicana Balear.

Cercle Republicà de Centre: Agrupació política constituïda el 27 de juny de 1931. La primera junta directiva estava encapçalada pel president Jaume Mora Sitjar.

Centre Republicà Regionalista: Aquesta associació va néixer el dia 26 de gener de 1932 al carrer Pou Florit i fou presidida per Jaume Vaquer Bonet —*Vaquer*. Els integrants de l'agrupació local sempre varen copar els càrrecs del consistori local durant la Segona República, a excepció del període en què va governar la comissió gestora del Front Popular.

Esquerra Republicana Balear: El 5 de maig de 1935 es va constituir aquesta agrupació política al centre d'Unió Republicana Federal situat a la plaça de la Vila. El primer president fou Climent Garau Juan —*Marió*. Pel març de 1936 aconseguiren controlar el consistori local.

Ràdio Comunista de Porreres: 29 de maig de 1936.

Unió Obrera de Porreres: Agrupació obrera fundada el 3 d'abril de 1932. Al llarg de la seva existència va tenir tres presidents: Pau Riera Mesquida, Climent Serra Servera —*Banyat*— i Sebastià Ferrà Xamena —*Carraixet*.

Societat de Socors Mutus El Porvenir:⁵ Al nostre poble, els precedents de l'associacionisme obrer els trobem lligats a les societats de socors mutus. Entre aquestes societats cal destacar les següents: La Honradez Porrerense,⁶ La Porrerense i El Porvenir. Sense cap tipus de dubte serà aquesta darrera entitat la de major implantació a la Vila. Tot i que no es fundà durant la Segona República, fou una de les entitats amb més presència durant aquest període a causa del gran suport social que tenia. El 14 de novembre de 1910 neix a la vila de Porreres la societat de socors mutus El Porvenir i el 28 del mateix mes en foren aprovats els estatuts pel governador Lacerna. Aquesta entitat apareix amb la intenció de constituir «*el más*

CAFÈ
DE SA
PLAÇA

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 971 51 70 24 • LLUC

firme pedestal del espíritu sociable de los porrerenses». Foren divuit els seus primers associats. El primer president fou Pere Mora Gomila.

Societat de socors mutus La Porrerense: Fundada el 29 de setembre de 1933. Durà fins l'any 1934.

Centro Instructivo de Porreras: El 12 d'octubre de 1933 fou fundada a la Vila aquesta associació de caràcter cultural. Sebastià Ferrà Rosselló —*Carraixet*— fou el seu president al llarg de tota la seva trajectòria, que acabà, com tantes altres, el juliol de 1936.

Associació Catòlica de Pares de Família: Fundada el 9 de novembre de 1933.

Unión Sportiva Porreras: El 2 de juliol de 1934 es fundà aquest club de futbol, malgrat que l'any 1924 ja existí el Football Club Porreras, sota el patrocini de Lluís Sitjar —*dels Monjos*. Dotze foren els socis fundadors de l'entitat, que aportaren 25 pessetes cada un. Alguns trets curiosos de l'entitat foren pagar 176 pessetes per les xarxes de cada porteria, 70 pessetes per la fusta de les porteries i 15 pessetes per la pilota de futbol, a més de pagar 176 pessetes per l'arrendament del camp de futbol a Miquel Sampol.

Orquestra Dalmau Jazz⁷

Al moviment associatiu porrerenc cal afegir-hi l'aparició de dues publicacions quinzenals al nostre poble durant el període republicà: *Porreras* i *La Voz de Porreras*. La seva orientació ideològica era diferent, la primera de caràcter conservador i la segona progressista, però cap no va sobreviure a la República, encara que si bé *La Voz de Porreras* es va publicar fins a l'inici de la Guerra Civil, sembla que la publicació *Porreras* deixà de sortir al carrer l'any 1935, malgrat que se'n desconeixen els motius i la data de la desaparició. La vida de les dues publicacions quinzenals de Porreras ens permet conèixer la realitat quotidiana i les posicions dels distints grups socials i polítics del poble, les seves preocupacions i els seus anhels.

Fruit d'aquesta preocupació es va aconseguir una forta pressió que arribà a les autoritats municipals. A partir del setembre de 1932, la vida política es caracteritzà per la dimissió del seu càrrec com a batle de la Vila de Joan Mora Ferrando. Aquest personatge va dimitir el dia 17 de setembre. A l'acta de la sessió plenària del mateix dia es pot llegir el següent: «*Se dió cuenta de la dimisión del cargo de Alcalde presentada por D. Juan Mora Ferrando fundandola en que sus muchas ocupaciones particulares no le permiten atender las muchas disposiciones que pasan por esta Alcaldia.*»

A Joan Mora Ferrando li succeí Bernadí Bou Sala —*Bou*—, que també dimití el mes de maig de 1933.

Dins aquest ambient, el batle Bernadí Bou Sala presentà la dimissió al·legant motius personals, i foren necessàries tres sessions amb les seves corresponents votacions per treure el nombre de vots necessaris per nomenar un nou batle. A la primera votació, realitzada el 7 de juny de 1933, el resultat fou el següent: Jaume Vaquer Bonet —*Vaquer*— va obtenir dos vots, Antoni Frau Mora un vot, més sis paperetes en blanc. El nou batle, de manera interina pel fet de no haver obtingut la majoria absoluta dels vots, fou Jaume Vaquer Bonet. Cinc dies després es va fer la segona votació amb l'escrutini següent: dels

Al·legoria a l'arribada de la República

tretze regidors de què constava la corporació local, nou disposaren el vot en blanc i la resta no va votar. Finalment el dia 19 de juny de 1933 es realitzà la darrera i definitiva votació: Gabriel Barceló Mora —*Xic*— va rebre set vots i la resta de paperetes en blanc. Per tant, fou elegit per majoria absoluta Gabriel Barceló Mora, del mateix Partit Regionalista, el qual regiria el consistori local fins al febrer de 1936.

A partir de la primavera de 1933 es creà un fort estat de tensió política i d'enfrontament entre els diferents grups de persones d'ideologia esquerrana i els partits que regien el consistori local. Aquest desencís es manifestà a les sessions plenàries, en què es provocaren aldarulls i enfrontaments dialèctics que foren sufocats per la Guàrdia Civil. El periòdic local publicà un article que reflecteix el clima emocional que es vivia al poble durant l'any 1933: «*Se ha creado un estado pasional entre la autoridad municipal y cierta minoria del pueblo que hace insostenible la vida de aquella. Van sucediéndose las sesiones en nuestro consistorio y de cada una sale peor parado con respecto a la autoridad (...) desde nuestra posición muy neutral, nos atrevemos a aconsejaros a unos y otros, derechas e izquierdas, ricos y pobres a meditar sobre estos hechos y sus consecuencias que ha nada bueno pueden conducirnos.*»⁸

Pocs dies després de la sortida d'aquest article es produí un fort incident que plasma el clima mencionat. El diumenge dia 4 de juny, Lluís Sitjar Castelar, terratinent i cap del Partit Regionalista a Porreras, va sofrir un atemptat. Fou ferit a trets de revòlver per Andreu Obrador Ripoll —*Nas de Xot*. Aquest fet arribà a conèixer-se a molts de pobles, ja que sortiren alguns articles que narraven els fets a la premsa il·lenca.⁹

Finalment, Lluís Sitjar, després d'una intervenció quirúrgica, es recuperà de les lesions i Andreu Obrador fou condemnat a pena de presidi i tancat al penal de Segòvia. Tot i que l'incident trasbalsà la vida quotidiana de Porreras, no faltaren persones que donaren suport a l'acusat i s'organitzà una recaptació per aconseguir diners per a la persona i la família

d'Andreu Obrador. El mes de febrer de 1936, i en virtut de l'ampla amnistia que va promulgar el govern del Front Popular, Andreu Obrador fou alliberat i es traslladà novament a la Vila, on fou rebut per simpatitzants de l'esquerra local a l'estació del tren. Un clar exemple del trencament social i polític que es donà durant els primers anys de la Segona República.

Però sense cap dubte, un dels temes que polaritzaren el període republicà porrerenc fou la construcció d'un nou edifici escolar, un tema molt delicat que provocà un enfrontament obert entre la dreta conservadora i els simpatitzants amb l'esquerra local. Els tràmits de la construcció s'allargaren i l'inici de les obres de l'escola no es produí fins després de la victòria del Front Popular, quan la Comissió Gestora regia l'Ajuntament. Tot just començades les obres de construcció de l'escola es produí l'inici de la Guerra Civil, que en suposaria la paralització.

Poques vegades al llarg de la història hom ha cregut amb tanta fermesa en les possibilitats de l'educació com en temps de la Segona República. El govern republicà, convençut que la cultura era capaç de desvetllar la consciència adormida dels ciutadans i ciutadanes, reivindicà la necessitat de convertir-la en un bé compartit i va combatre la idea d'una cultura patrimoni de pocs. I que a través de la cultura la societat abandonaria velles xacres i esdevindria una societat moderna més justa en què el caciquisme i l'integrisme religiós no tinguessin cabuda. Amb aquesta idea, es dissenyà un ambiciós programa de construccions escolars que fessin possible la reforma educativa i la instauració de l'Escola Única.

El projecte per a la construcció de la nova escola començà el desembre de 1932, quan el consistori local va adquirir uns terrenys, anomenats Molí d'en Jordi, per a l'edificació i amb una extensió de 11.722 metres quadrats.¹⁰ Tot seguit es va fer l'encàrrec de preparar els plànols i el pressupost a l'arquitecte Enric Juncosa. Una vegada foren aprovats pel consistori, després d'haver estat exposats al públic i no haver-s'hi presentat al·legacions, se sol·licità al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts una subvenció de 144.000 pessetes per a la construcció d'un grup escolar de dotze seccions: quatre de nines, quatre de nins, dues de pàrvuls, una dependència per al porter, a més d'un camp de joc i un altre d'experimentació agrícola.¹¹

El mes d'agost de 1934, l'Ajuntament es donava per informat del fet de la publicació a la *Gaceta de Madrid*, del 25 de juliol, de l'Ordre del Ministeri d'Instrucció Pública que li concedia una subvenció de 168.000 pessetes i acordava per unanimitat dur a terme amb tota urgència els tràmits necessaris per a la construcció de l'escola.¹²

Malgrat aquest acord, el mateix mes es tornà a reunir el consistori per rebutjar la subvenció d'aquesta quantitat que s'havia de destinar a la construcció de l'Escola Graduada de catorze seccions, alhora que insistia en la petició de 144.000 pessetes, que era en realitat la sol·licitada per fer una escola de dotze seccions.¹³

Finalment el mes de març, l'Ajuntament acceptà la subvenció de 168.000 pessetes després que la Direcció General de Primera Ensenyança els notificà que el primer projecte presentat era per a catorze seccions (quatre de pàrvuls) i no per a dotze com al·legaven ara.

Davant aquesta situació, l'Ajuntament plantejà un referèndum al poble per poder sol·licitar un préstec de 26.000 pessetes a la Caixa de Pensions per poder iniciar les obres. Del

resultat de la consulta depenia la construcció del nou edifici escolar. La consulta es va fer el dia 26 de maig de 1935 i l'escrutini final reflecteix una participació de 1.321 persones. Totes les paperetes foren favorables, excepte una de negativa i una en blanc. Tot i això, l'inici de les obres s'endarreriren fins a l'arribada de la comissió gestora del Front Popular encapçalada pel batle Climent Garau Juan —*Marió*.¹⁴ Després es realitzà la subhasta de les obres, que fou guanyada pel mestre picapedrer Climent Serra Servera —*Banyat*—¹⁵ per la quantitat de 238.100 pessetes. L'inici de la Guerra Civil espanyola, el juliol de 1936, va aturar novament la construcció i restaria paralitzada fins l'any 1976, quan s'inaugurà el nou edifici escolar, anomenat Escola Nova, nom popular que recorda els esforços d'un poble frustrat per tal de dotar-se d'un instrument de cultura destinat a les nines i els nins de la Vila.

El novembre de 1933 es dugueren a terme les eleccions de diputats a Corts, que reflectiren un triomf de la dreta. A Porreres, la coalició de dretes aconseguí una victòria aclaparadora amb un 88'88% de la totalitat. La resta de partits tingueren el percentatge de vots següent:¹⁶ Tradicionalistes, 0'52%; Partit Republicà Federal, 8'31%; Partit Comunista, 0'22% i Coalició Republicansocialista, 2'07%.

A ran del triomf electoral de la coalició de dretes, s'inicià un moviment de forta protesta de les classes obreres en alguns indrets de l'Estat espanyol. Aquest moviment culminarien el mes d'octubre de 1934, quan esclatà la revolució a Astúries i a Catalunya, amb l'aixecament d'un govern autònom. Les repercussions polítiques a la Vila foren pràcticament inexistentes. L'única referència fou l'acord pres pel consistori local el 10 d'octubre de 1934: «*Acto seguido se acordó por unanimidad que por la Alcaldia se cursen telegramas a los Excmos. Sres. Presidentes del Consejo de Ministros, Ministro de la Gobernación y de guerra de adhesión incondicional al gobierno por su enérgica represión al movimiento subversivo y haber visto con dolor los sucesos desarrollados en España.*»¹⁷ A més, el consistori va prendre la decisió de contribuir d'una manera particular a favor de les forces públiques que prengueren part en el moviment revolucionari iniciat el 6 d'octubre de 1934.¹⁸

LA COMISSIÓ GESTORA DEL FRONT POPULAR (MARÇ-JULIOL DE 1936)

A principi de l'any 1936, fruit de la forta tensió social i política que es vivia a l'Estat espanyol, es convocaren unes noves eleccions generals en què les forces que es presentaven es caracteritzaven per la seva unió. D'una banda, el conglomerat dels partits de la dreta entorn de la CEDA, mentre els partits d'esquerra aglutinaren les forces entorn al Front Popular.

Els resultats de la consulta electoral del febrer del 1936 fou la victòria del Front Popular al conjunt de l'Estat espanyol. Tot i això, els resultats foren molts diferents a Porreres, compromesa amb la dreta conservadora. Els resultats electorals¹⁹ a la vila de Porreres donaren una ampla majoria a la coalició de dretes amb un 90'98% dels vots. Pel que fa a la candidatura del Front Popular, obtingué un 9'02% dels vots. La victòria de la coalició del Front Popular a tot l'Estat provocà que el governador de les Balears, Isidre Liarte, destituís els regidors i nomenés comissions gestores, integrades per membres d'esqueres.

A Porreres, el dia 6 de març de 1936, fou nomenada aquesta nova comissió²⁰ encapçalada pel president d'Esquerra Republicana Balear, Climent Garau Juan —*Marió*. La resta de components foren: Miquel Ximelis Bisquerra —*Cotó*—, Jordi Llaneres Llull —*de Can Ferrer*—, Sebastià Ferrà Xameña —*Carraixet*—, Andreu Amengual Barceló —*Amengual*—, Rafel Sampol Cerdà —*Pastor Paula*— i Miquel Julià Nicolau —*Pa*.

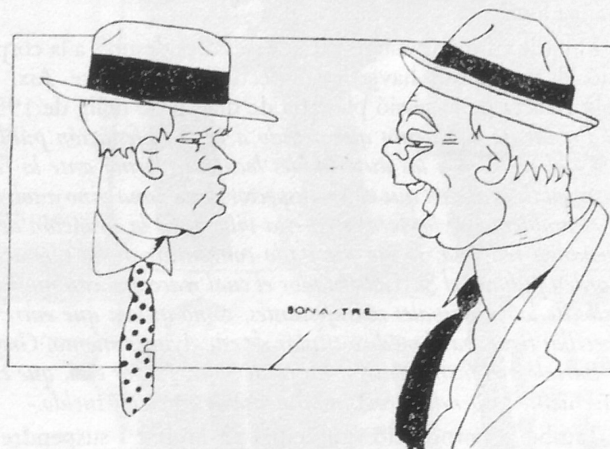
L'endemà de la presa de possessió, el dia 7 de març, la Comissió Gestora convocà una sessió extraordinària per celebrar l'adveniment al poder de la comissió i acordà enviar un telegrama al president del Consell de Ministres, Manuel Azaña, i al governador de Madrid, Francesc Carreras, per comunicar la presa de possessió i reiterar l'adhesió al Govern central.²¹ Properes sessions anaren encaminades a resoldre el que seria el tema capdavanter dels cinc mesos de govern esquerrà al consistori: la construcció de la nova escola. Els anys anteriors alguns representants de l'Església havien fet boicotejar la construcció, argumentant que no era necessària perquè n'hi havia dues de religioses.²² Les autoritats religioses tenien un cert recel envers les obres públiques, ja que posaven en perill la possibilitat de fer obres als edificis religiosos i particulars.

El dia 9 de març s'informà de la visita de l'inspector provincial Joan Capó, per dur a terme la substitució de l'ensenyament religiós, i al mateix temps es decidí començar a arrabassar arbres del solar on s'havia de construir el nou centre escolar, feina que fou donada a obrers que estaven en atur.²³

Un altre projecte ambiciós que també es posà en marxa fou la urbanització de la plaça de la República, per la qual cosa es facultava el batle a encarregar a l'arquitecte, Enric Juncosa, el plànol i el pressupost de l'obra.²⁴ Altres acords foren enviar un telegrama a Madrid interessant-se per l'anul·lació de les eleccions a diputats a Corts a les Balears, i revocar l'acord de l'anterior corporació de nomenar Alexandre Lerroux ciutadà d'honor de Porreres, com també sol·licitar al governador civil una revisió de l'administració duta pels anteriors consistoris locals.²⁵ Com es pot veure a partir de l'anàlisi de les primeres sessions del consistori, sembla que havien quedat perfilades les seves línies d'actuació. La prioritat era per a dos projectes: construcció de l'escola graduada i urbanització de la plaça de la República. Per tant, les intencions d'actuació eren d'exercir el poder amb certa moderació, però alguns imprevists i mesures certament anticlericals, com foren les prohibicions dels actes religiosos durant la Setmana Santa i la substitució de l'ensenyament religiós pel laic, provocaren l'inici d'enfrontaments molt seriosos entre els membres de la Comissió Gestora del Front Popular i la major part de la població, que restava escandalitzada per les mesures preses per les autoritats locals.

El trencament de les relacions entre el batle, Climent Garau, i l'església local com a conseqüència de la sèrie de mesures preses per les autoritats locals desembocaren en un enfrontament directe entre els frontpopulistes i les famílies conservadores del poble. Ajudaren a revifar aquest conflicte la retirada del rètol catòlic «*Omnes Resurgemus*» del frontis del cementiri local i l'acord de l'Ajuntament d'interessar-se si en el registre de la propietat hi figurava inscrita a favor del Bisbat la rectoria de la Vila.²⁶

ES VOT DE SES DONES

—Está segü que axó d'es vot de ses dónes perjudicará.
 —No heu creguis. Ses que sa sènten mãres, votarán contra es reaccionaris, amb so fi d'allunya es seus tiys d'es fantasma de sa guerra.
 —Pero ten en conte que encara heya garitas titulades confesionaris y es faldanegros veuen que el puchero se va.
 —S'experiencia de sa mare Española que plóra un fly sepultat a n'es matadero de Monte Arruit, Barranco del Lobo y Annual, durant es funest reinat de n'Alfonso el Africano, es lo suficiente porque s'element femeni sá d'España vóti sa República.
 —Pero, ¿y ses cucaraxes de confesionari?
 —Granerada que te crió.
 —Bona idea.
 —Sa milló.

Al·legoria a l'arribada de la República

El dia 26 d'abril de 1936 es dugueren a terme les darreres eleccions de la Segona República. Aquestes eleccions es realitzaren després de la destitució de Niceto Alcalá Zamora com a president de la República, duita a terme per les noves Corts. Llavors era necessari elegir els compromissaris que, juntament amb els diputats, havien de votar el nou president. Els partits de dretes no presentaren candidats a aquestes eleccions i, per tant, també s'abstingueren de votar. Així sortiren elegits els compromissaris que donaren suport al Front Popular.

Les eleccions transcorregueren a la Vila sense cap tipus de problema i els resultats foren els següents: Alexandre Jaume (888 vots), Antoni Gomila (888 vots), Antoni Amer (889 vots), Bernat Jofre (889 vots) i Francesc Carreras (889 vots).²⁷

Dia 9 de maig, el picapedrer porrerenc Climent Serra Servera —*Banyat*— va guanyar el concurs subhasta per dur a terme les obres del nou centre escolar per la quantitat de 238.100 pessetes i la comissió n'ordenava el començament.²⁸ El dia 20 de maig de 1936, el consistori porrerenc es reuní en sessió extraordinària i comptà amb la visita de l'inspector de Primera Ensenyança, Joan Capó, per tal d'estudiar la retirada de l'ensenyament religiós a Porreres. La corporació local assenyala a l'inspector la impossibilitat de trobar locals. Aquest mateix dia es varen produir forts aldarulls davant la Casa de la Vila. Es formà una gran manifestació de veïns descontents amb la política de la Comissió Gestora, sobretot per la retirada de l'ensenyament religiós. Les protestes foren impulsades per l'agrupació local de la falange,²⁹ que fou fundada el 8 de març, i alguns elements propers a la dreta conservadora. A partir d'aquests moments, l'agrupació feixista local participà activament en contra de la comissió gestora, cosa que originà forts enfrontaments entre ambdues formacions, fets que aca-

barien amb detencions i escorcolls domiciliaris als caps de la Falange local.

El batle Climent Garau explicà tres dies després a la corporació les passes que havia fet respecte de l'assumpte. Així ho explica l'acta de la sessió plenària de dia 23 de maig de 1936: «*El Presidente da cuenta que debido a la manifestación pública contra el régimen y las autoridades locales se formó ante la casa consistorial, el día en que el Sr. Inspector de la zona vino a solventar el problema de los locales en esta villa para la situación de la enseñanza religiosa, se vio precisado comunicar dicha alteración de orden público al Sr. Gobernador el cual reaccionó con multas a varios de los principales manifestantes, como quiera que entre los cabecillas figuraba el médico titular de este Ayuntamiento, Gregorio Barceló y el farmacéutico, D. Juan Soler. Es por esto, que creo conveniente suspender provisionalmente de empleo y sueldo.*»

També la corporació municipal va multar i suspendre el guàrdia municipal Onofre Veny pel fet d'estar d'acord de paraula amb la manifestació i, a més, pels seus insults al règim i a les autoritats representatives.

El diari local *La Voz de Porreras*³⁰ també incorporà a les seves pàgines una informació sobre els incidents ocorreguts aquell dia: «*También nos manifestó el Alcalde que habia recibido un oficio del Gobernador Civil que copiado a letra dice asi: En vista de la denuncia de esa Alcaldia fecha 20 del actual referente a los hechos ocurridos en dicho dia con motivo de la sesión extraordinaria que iba a celebrar la Comisión Gestora con objeto de dar solución al problema de la enseñanza, se reunieron frente a la Casa Consistorial un grupo numeroso de personas dando gritos contra el Régimen y las Autoridades locales, he acordado con arreglo a la ley vigente de Orden Público imponer la multa de ciento cincuenta pesetas a cada uno de los siguientes individuos que figuran en la relación por Vd. enviada como mas destacables en la manifestación: D. Antonio Sastre Valls, D. Juan Barceló Mora, Dª Pedrona Picornell Meliá, D. Gabriel Barceló Mora, D. Jaime Vaquer Bonet, Dª Maria Mora Bou, Dª Isabel Mª Mulet Verdera, Dª Margarita Barceló Mulet, Dª Coloma Mesquida Amengual, Dª Juana Ana Servera Mora y D. Francisco Moll Veny. Lo que participo a Vd. para su conocimiento y notificación en forma a los interesados a los que hará saber que contra dicha providencia cabe recurso dealzada ante el Ministerio de gobernación dentro del plazo de cinco días desde la notificación y que dicha multa deben hacerla efectiva dentro del mismo plazo. Palma de Mallorca a 23 de mayo de 1936. El Gobernador Civil Interino. Ramón Martínez.*»

Tot i el clima de crispació política i social que es vivia al poble, la Comissió Gestora presidida per Climent Garau va continuar realitzant les obres del centre escolar i la urbanització de la plaça. El dia 30 de maig s'acordà nomenar l'arquitecte Enrique Juncosa per a la direcció de les obres de l'escola.

No mancaren però les qüestions referents a l'ordre públic. El dia 27 de juny, la Corporació es donava per assabentada d'una instància presentada pel guàrdia municipal destituït en la qual sol·licitava la reposició al càrrec. L'acord fou denegar la petició i continuar l'expedient que s'havia iniciat. A mesura que transcorrien els mesos de 1936, el clima de tensió i enfrontament anava augmentant a tot el país i consegüentment també dins Porreres. Aquest fet es fa palès a partir dels aldarulls, les reunions clandestines, les detencions i els escorcolls domiciliaris que es produïren al nostre poble.

A principi del mes de juny, el coordinador del periòdic local *La Voz de Porreras* i, al mateix temps, membre de la Comissió Gestora del Front Popular que dirigia l'Ajuntament, Miquel Ximelis Bisquerra,³¹ va sofrir a Palma un intent de sequestre sense conseqüències importants per a la seva persona. Alguns dies després va aparèixer una sèrie d'escrits que manifestaven la indignació i la protesta. Vet aquí el que publicà el quinzinari local:³² «*Sí, protestamos enérgicamente del bárbaro, de la vil agresión con intento de secuestro de que fué víctima nuestro distinguido y respetado compañero Miguel Ximelis, la noche del 30 de Mayo en Palma. ¿A dónde vamos?. Es posible creer en gentes de derechas, predicando siempre la paz y orden, para luego perpetrar actos de tan bajos fondos.*»

Tot el gran dinamisme emprat pels integrants de la comissió frontpopulista de Porreres, aquests mesos al capdavant del consistori no serviren de gaire, ja que no es torbaren a produir-se novament enfrontaments entre els diferents sectors polítics locals. Es produïren detencions de feixistes, protestes, escorcolls domiciliaris, etc.

L'activitat durant les primeres setmanes del mes de juliol fou molt reduïda. Dia 4 s'acordava adquirir sis quadres amb el retrat del president de la república. Dia 11, el batle proposava canviar a un local adequat la peixateria que havia als baixos de la Casa Consistorial, però finalment es decidia deixar l'assumpte sobre la taula.

Per a dia 18 de juliol hi havia convocada una sessió ordinària que no es va poder dur a terme a causa del triomf del cop d'estat a Mallorca. El secretari, Rafael Gamero Ginata, habilitat feia poques setmanes, escriví la diligència següent al llibre d'actes: «*Faig constar per la present sessió que havia de celebrar la comissió gestora el dia 18 de juliol en primera convocatòria i el dia 20 en la segona, no s'ha pogut celebrar per no haver comparegut cap dels senyors gestors de l'esmentada comissió, la qual cosa certifico.*»

Havia arribat la guerra que s'ensumava a l'ambient des que es conegueren els resultats de les darreres eleccions. A partir d'aquell moment moriren moltes coses a la vila de Porreres. Una trentena de veïns perderen la vida i amb ells, també morí la idea de canvi d'una societat conservadora paternalista, de defensar un projecte de modernitat, de participació cívica i d'autogovern, per lluitar contra el caciquisme a favor de la igualtat entre els ciutadans, sense considerar la seva condició i nissaga.

CONCLUSIONS

Molt sovint les grans ciutats pateixen més les conseqüències que els petits pobles, però si ens fixem amb els esdeveniments que es donaren a la vila de Porreres durant la Segona República veurem que els resultats també foren molt greus i semblants als que podrien ocórrer en una gran ciutat o municipi.

Pel que fa a la demografia, en els primers decennis del segle XX la població de la vila de Porreres s'estancà a causa de diferents epidèmies que afectaren el municipi i també per l'emigració dels anys vint. A partir dels anys trenta, experimentà un augment i s'assolí el màxim poblacional. Aquest fet coincideix amb una empenta de l'economia del poble en diversos àmbits: millora de l'agricultura. Pel que fa a la indústria, al començament del segle XX encara continuava sent una activitat de caràcter artesà, però a partir dels anys trenta experimen-

Porreres, Casa Consistorial (Foto: GEM)

tà una expansió important, gràcies a la consolidació de les bases del sector de la construcció i de l'activitat extractiva.

Políticament i socialment, la proclamació de la Segona República espanyola el mes d'abril de 1931 no suposaria cap canvi important, ja que el poder local es mouria a les mateixes mans de sempre. Però l'entrada al consistori de la Comissió Gestora del Front Popular, el març de 1936, suposà un tomb important per a la política local. L'ambient al poble augmentà, la legalitat republicana donaria una forta empenta al moviment obrer local. Tot això suposà l'aparició d'un fervor polític i social molt important, que es reflecteix en l'aparició d'un grup nombrós d'associacions de diferents àmbits. Val a dir que, tot i el canvi polític, el poble fou controlat per les famílies de petits terratinents, amb el suport, a partir del març de 1936, del naixement de l'agrupació feixista local de Falange. Aquesta unió aconseguí el seu objectiu: que les mesures preses pel consistori porrerenc esquerrà fossin vetades per la major part de poble.

Quant a l'Església, famoses foren les seves lluites perquè no es construís l'escola pública, l'oposició a una escola única per a homes i dones que rompés amb l'estricta ensenyança religiosa, la qual cosa va tenir el seu màxim exponent en les figures de l'ecònom Lluís Crespi i els articles del P. Toribio Roselló. A partir del juliol del 36, l'església local recuperà la seva hegemonia, que havia estat fortament criticada per la Comissió Gestora frontpopulista i es tornà a convertir en la institució omnipresent de la vida social i cultural del municipi.

La complicitat entre el poder polític local, l'Església i la Falange local es prou manifesta per tal d'aconseguir mobilitzar la població en contra del consistori porrerenc a partir del març del 36. El cop militar del juliol del 36 posaria fi a la Segona República i deixaria pas a l'inici de la Guerra Civil espanyola, un fet que esdevindria en una de les etapes més fosques i tràgiques de la història contemporània de la vila de Porreres. ■

Bartomeu Garí Salleras

BIBLIOGRAFIA

BAUÇA I GARAU, Bernat. *Porreres, noves fites polítiques i culturals (1970-1995)*. Porreres 1999.

COMPANY I MATAS, Arnau. «El comportament electoral dels lloretans durant la Segona República en el context del Pla de Mallorca». Dins *Terceres Jornades d'estudis locals*. Lloret de Vistalegre 1999. Pàg. 243-255.

DURAN I JAUME, Damià. *L'enginy de l'oci*. Col·lecció Pàssera, núm 2. Ajuntament de Porreres 1994.

FERRÀ I MARTORELL, Rafel. «La Premsa local a Porreres durant la Segona República». Dins *Jornades d'estudis locals*. Porreres 1997.

OLIVER I ARAUJO, Joan. *La II República en Balears: elecciones y partidos políticos, (Ensayos de Sociología Balear)*, Institut d'Estudis Balearics. Palma 1993.

RIERA I MASCARÓ, Llorenç; ROSSELLÓ I LLITERAS, Joan. *La Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de Porreres*. Palma 1992.

SERRA I BUSQUETS, Sebastià. *Les Illes de la Dictadura a la 2a República*, Institut d'Estudis Balearics, núm. 2. Palma 1986.

ZAYAS, Alfonso de. *Historia de la Vieja Guardia de Balears*, I. Saez. Madrid 1955.

PREMSA

Porreres. Maig de 1933-1935.

La Voz de Porreres. Abril de 1935-juny de 1936.

NOTES

(1) Aquest fou el cas de Joan Barceló Feliu (batle de la Vila als anys 1916-1919 i 1923-1924), Antoni Frau Mora (batle de 1922-1923), Jaume Vaquer Bonet (batle de Porreres de l'any 1925-1930), Bernat Fuster Vaquer (regidor).

(2) AMPo: Acta de la sessió plenària de dia 27 d'abril de 1931.

(3) AMPo: Acta de la sessió plenària de dia 28 de març de 1932.

(4) A les fonts documentals de l'Arxiu del Regne de Mallorca, concretament als expedients d'associacions del Govern Civil, podem trobar cada una de les associacions que es fundaren a la Vila al llarg de la Segona República. Cada un dels expedients ens informa sobre l'acta de fundació de l'associació, la primera junta directiva, els estatuts de l'associació, nombre de socis i també d'alguna curiositat interessant. Un fet important és que alguna d'aquestes associacions encara sobreviu al pas dels anys i dels esdeveniments que s'han donat al llarg del present segle.

(5) Vegeu GARÍ I SALLERAS, Bartomeu. «El Porvenir: una societat de socors mutus porrerenca». Revista *Llum d'Oli*, núm. 75. Porreres, març de 2002.

(6) Vegeu FERRÀ I MARTORELL, Rafel. *La Honradéz Porrerense, una societat del segle XIX*. Programa de les Festes de Sant Roc 2000. Ajuntament de Porreres 2000.

(7) L'any 1933 un grup de joves alumnes de la Filharmònica o deixebles del pare Nicolau Arbona, que ja havien madurat dins de l'art de la música, decidiren crear i fer créixer una orquestrina. Eren Josep Miró Pinya —*Sabater Pixa*—, que sempre actuà de president i administrador, i tocava el violí; Gabriel Barceló Mesquida, saxo alt, clarinet i soprano; Joan Cerdà Nicolau, saxo tenor, flauta i soprano; Rafel Barceló Mesquida, trombó i trompeta; Joan Barceló Bauçà, bateria, ell mateix adobava les pells per als seus tambors; Miquel Servera Vaquer, trompeta, i Sebastià Xamena —*Camia*—, piano. El director de la banda fou en un principi Mateu Dalmat fins l'abril de 1935. A partir d'aquest moment l'orquestrina canvià de director, que va ser Joan Servera —*Carles*—, que havent arribat de les Amèriques en sabia una estona llarga, de tot això. Al grup s'hi afegí un nou element, Bartomeu Cerdà —*Quetglas*—, que tocava la trompeta. A tot això s'ha de dir que la banda també canvià de nom i es digué New Boys Jazz Porreres.

(8) *Porreres*, núm. 4 (4 de juny de 1933).

(9) Vegeu *Correo de Mallorca*, núm. 7.343 i 7.344 (5 i 6 de juny de 1933) i *El Dia*, núm. 3.728 (6 de juny de 1933).

(10) AMPo: Acta de la sessió plenària del 5 de desembre de 1932.

(11) AMPo: Acta de la sessió plenària del 3 de maig de 1933.

(12) AMPo: Acta de la sessió plenària del 1 d'agost de 1934.

(13) AMPo: Acta de la sessió plenària de 22 d'agost de 1934.

(14) Climent Garau Juan —*Marió*—, personatge clau de les forces republicanes durant la Segona República. Fou elegit batle de la Vila el mes de març de 1936. Al llarg de la seva vida fou president d'Esquerra Republicana Balear de Porreres i de la societat de socors mutus El Porvenir. Va néixer a Porreres el dia 29 de novembre de 1895. Fill de Climent Garau Mora i Maria Juan Julià. Treballava com a dibuixant a «s'alfombrera» a Palma i també de fuster a la fusteria del seu germà Joan al carrer de Jaume I. Era casat i tenia tres fills. La seva ideologia política va xocar amb les classes benestants del poble i quan va començar la Guerra Civil, el juliol de 1936, fou una de les persones més perseguides. El setembre del mateix any fou detingut, amb el seu germà Joan, a la finca del Poasso a Porreres. Dia 3 de setembre de 1936 fou afusellat a la finca de Son Puig d'Orfica, al camí dels reis a Palma.

(15) Climent Serra Servera —*Banyat*—, era mestre d'obres. Va néixer a Porreres el dia 12 d'abril de 1907. Fill d'Antoni Serra Picornell i Maria Servera Escarrer. Era casat amb Margalida Blanch Bauçà. Fou president d'Esquerra Republicana Balear de Porreres. Home molt actiu dins les forces esquerranes. Va guanyar la subhasta per a la construcció del nou centre escolar, un tema molt delicat a la Vila. Però el seu objectiu i el de la Comissió Gestora del front popular va quedar aturat com moltes altres coses el juliol de 1936. El dia 17 d'agost del mateix any fou afusellat a Manacor amb tretze porrerencs més.

(16) COMPANY I MATAS, Arnau. «El comportament electoral dels lloritans durant la Segona República en el context del Pla de Mallorca». Dins *Terceres Jornades d'Estudis Locals*. Lloret de Vistalegre 1999. Pàg. 243-255.

(17) AMPo: Acta de la sessió plenària del 10 d'octubre de 1934.

(18) AMPo: Acta de la sessió plenària del 24 d'octubre de 1934: «Igualmente acordaron los concejales presentes contribuir de una manera particular a la citada subscripción a favor de las fuerzas públicas que formaron parte en el movimiento revolucionario iniciado en la nación el día 6 del corriente, con las cantidades que se indican: Gabriel Barceló Mora, 100 pesetas; Bernardino Bou Sala, 25 pesetas; Bartolomé Ballester Meliá, 10 pesetas; Antonio Lliteras Gornals y Bernardo Fuster Fuster, 25 pesetas y Antonio Sastre Mora, secretario del Ayuntamiento, 25 pesetas. Además la comisión de empleados del municipio colaborarán con un día de haber como mínimo a favor de la reseñada subscripción.»

(19) COMPANY I MATAS, Arnau. «El comportament electoral dels lloritans durant la Segona República en el context del Pla de Mallorca». Dins *Terceres Jornades d'Estudis Locals*. Lloret de Vistalegre 1999. Pàg. 243-255.

(20) De set integrants de la Comissió Gestora del Front Popular de Porreres, 5 d'ells pertanyien a Esquerra Republicana Balear: es tractava del batle, Climent Garau Juan i els regidors, Miquel Ximelis Bisquerria, Miquel Julià Nicolau, Jordi Llaneres Llull i Rafel Sampol Cerdà, i dos a la Fraternitat Obrera (sindicat obrer adherit a la UGT): Sebastià Ferrà Xamena i Andreu Amengual Barceló.

(21) AMPo: Acta de la sessió plenària del dia 7 de març de 1936.

(22) La publicació local *Porreres* havia fet una llarga campanya per convèncer les autoritats de l'exposat. Cal destacar els articles del clergue militar de la Congregació de Sant Felip Neri de Porreres, Toribio Rosselló, que signava les seves publicacions amb el pseudònim d'Onis

(23) AMPo: Acta de la sessió plenària de dia 9 de març de 1936.

(24) AMPo: Acta de la sessió plenària de dia 30 de març de 1936.

(25) AMPo: Acta de la sessió plenària de dia 16 de març de 1936.

(26) AMPo: Acta de la sessió plenària del dia 2 de maig de 1936.

(27) *La voz de Porreres*, núm. 29 (2 de maig de 1936).

(28) AMPo: Lligall 435 Els picapedrers que també optaren a la concessió de les obres foren els següents: Andreu Barceló i Nicolau, 240.000 pessetes; Antoni Mut i Jaume, 239.500 pessetes; Bernat Sala i Campins, 240.025 pessetes; Antoni Cerdà i Mesquida, 240.000 pessetes i Antoni Oliver i Nicolau, 240.000 pessetes.

(29) Segons Alfonso de Zayas, la fundació de l'agrupació local de Falange fou el dia 8 de març de 1936 a la possessió de la Bastida, i hi participaren el cap provincial, Alfonso de Zayas, i els falangistes Riera i Real. La primera Junta local estava encapçalada pel seu president, Baltasar Barceló Barceló —*Xic*.

(30) *La voz de Porreres*, núm. 31 (30 de maig de 1936).

(31) Miquel Ximelis Bisquerria —*Cotó*. Nascut a Porreres el 23 d'octubre de 1909. Fill de Macià Ximelis Julià i Caterina Bisquerria Tomàs. Viví al carrer Glòria. Tota la seva vida la va dedicar a les seves dues passions, l'ensenyança i el periodisme. Va obtenir el títol de mestre d'escola el mes d'agost de 1934 als 24 anys. Exercí aquesta professió a l'escola Jafuda Cresques i a l'Escola Nacional Graduada de Llevant a Palma. Durant la Segona República fou secretari del Centro Instructivo de Porreres. Pertanyia a Esquerra Republicana Balear. Entre el març i juliol de 1936, fou regidor de la Comissió Gestora presidida per Climent Garau Juan. Fou un home molt actiu i gaudia d'una forta incidència política entre els seus paisans. Va dirigir el quinzenari porrerenc *La voz de Porreres*. Sense cap tipus de dubte, era un dels homes més preparats per dur a terme una important tasca de canvi al capdavant del consistori local. No és estrany que fos un dels homes més perseguits del poble a partir de l'esclafit de la Guerra Civil. Diuen que va aconseguir fugir, però ningú no l'ha tornat a veure.

(32) *La voz de Porreres*, núm. 32 (13 de juny de 1936).

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43

Polígon Son Castelló (ASIMA)

07009 PALMA DE MALLORCA

Telèfons: 971 20 44 64 (6 línies)

971 75 56 25 - 97175 56 81 - 97175 42 42

Fax: 971 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B

Polígon Industrial

07500 MANACOR (Mallorca)

Telèfons: 971 55 53 51 - 971 55 55 55

MAQUINÀRIA

Fax: 971 55 53 62

► Extremadura, 21

07800 EIVISSA

Telèfons: 971 30 12 11 - 971 30 30 03

IL·LUMINACIÓ

Fax: 971 30 02 57

► Polígon Industrial, G 103

MAÓ (Menorca)

Telèfon: 971 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis

07760 CIUTADELLA (Menorca)

Telèfons: 971 38 06 93 - 971 38 26 19

AÏLLANTS

Fax: 971 38 64 29

■ CATALINA FONT PAYERAS

**DOSSIER: vida
política a la
PART FORANA**

Les eleccions municipals a la Pobla durant el franquisme (1948-1973)

En el marc del règim franquista, el 30 de setembre de 1948 es publicà un decret pel qual es convocaven eleccions municipals, d'acord amb la Llei de bases del Règim Local que s'havia aprovat el 1945. A partir d'aquesta llei, es determinava l'elecció de regidors mitjançant el sistema de terços. Amb aquesta convocatòria es pretenia reforçar la imatge, especialment cap a l'exterior, d'una major obertura del règim. D'aquesta obertura cal tenir en compte la firma de dos acords de defensa mútua i assistència militar amb els Estats Units, el 1953, que juntament amb la firma d'un concordat amb el Vaticà, aquell mateix any, suposaven un avanç important cap al reconeixement internacional del règim. Una altra fita important serà l'admissió d'Espanya a les Nacions Unides el desembre de 1955.

La nova legislació fou presentada com una incorporació plena i definitiva dels espanyols a les tasques de l'Estat. La notícia va tenir un considerable ressò a la premsa estrangera, i

es va voler ocultar a l'exterior el caràcter limitat de la votació. En realitat, la renovació de consellers mai no va suposar cap canvi important, i el continuisme seria l'element fonamental d'aquestes eleccions. La selecció de candidats impedia la viabilitat de qualsevol candidatura que no fos favorable als interessos del règim. D'altra banda, es volia evitar la sensació d'estancament mitjançant la renovació de consellers.

Pel que fa als batles, formaven part d'un altre nivell en la política de provisió de càrrecs públics, i mantingueren el seu caràcter de nomenaments discrecionals. En aquest sentit, a les capitals de província i als municipis de més de deu mil habitants els batles eren nomenats pel ministre de la Governació; a la resta de municipis els nomenava el Govern Civil.

En el cas de la Pobla, els batles que trobarem durant aquest període seran persones de pes dins el poble i que gaudien d'influències a Madrid o a Palma: Francesc Simó Blay, que tindrà aquest càrrec fins al 1960; Pere Ventayol Ques —*Ventayol*—,

17 de maig de 1957, acte de la col·locació d'una làpida a la façana de la casa on va viure el Vicari Parera, amb presència de les autoritats locals del moment

que ho serà del 1960 a 1970, del qual sabem que tenia un cunyat que era general de la Guàrdia Civil, i Rafel Serra Company —*Tianet*—, que ho serà a partir de 1970. Aquest darrer fou *Subjefe del Movimiento* i membre de la Diputació Provincial.

Pel que fa a la mecànica electoral, cada ajuntament estaria compost per tres terços («tercios»): el terç de representació familiar («primer tercio» o «tercio de cabezas de familia»), el terç de representació sindical («segundo tercio») i el terç de representació d'entitats econòmiques, culturals i professionals («tercio de representación corporativa» o «último tercio»).

TERÇ DE REPRESENTACIÓ FAMILIAR

Per aquest terç es podien presentar, sempre que la seva sol·licitud fos acceptada, tots els homes caps de família i fadrins de més de 21 anys, o 18 en el cas que es trobassin legalment emancipats.

En referència al dret i l'obligatorietat de vot, l'havien d'exercir les persones que reunissin les característiques esmentades i es trobassin inscrites al cens electoral. Pel que fa a les dones, tindrien dret a vot aquelles que desenvolupassin el paper de cap de família (vídues) sempre que es trobassin inscrites en el cens electoral.

A partir de 1970, la llei electoral s'amplia a les dones casades. A partir de llavors aquestes tenen dret a vot i a presentar candidatura. Així, a partir d'ara, el dret de vot pertany a tots els espanyols, homes i dones, veïns del respectiu municipi i que tinguin més de 21 anys, o que n'hagin complerts 18 i es trobin legalment emancipats, i inscrits al cens electoral de caps de família i dones casades.

TERÇ DE REPRESENTACIÓ SINDICAL

Tenen dret a vot els compromissaris que hagin estat previamente elegits pels vocals de les juntes sindicals de les diferents entitats que estiguin situades al terme municipal. El nombre de compromissaris elegits serà el doble de consellers que hagin de ser elegits per aquest terç.

TERÇ DE REPRESENTACIÓ D'ENTITATS ECONÒMIQUES, CULTURALS I PROFESSIONALS

Es tracta del terç representatiu d'entitats no adscrites a l'organització sindical. Si no existeixen estarà constituït per veïns considerats prestigiosos. La votació per aquest terç serà duita a terme per aquells que siguin consellers de qualsevol dels tres terços i els elegits a les eleccions vigents pels altres dos terços.

Les persones elegibles per aquest terç han de ser candidats proposats per entitats inscrites al registre oficial i acceptades pel governador civil o les proposades directament per aquest.

En el cas de la Pobra, les entitats que proposaran candidats per aquest terç seran el Col·legi d'Ensenyament Mitjà de la Pobra, l'il·lustre Col·legi de Notaris de Balears i el Col·legi Oficial de Veterinaris. Dels candidats que aquestes entitats proposaran només un arribarà a sortir elegit: es tracta de Miquel Pomar Capó, que serà elegit el 1954. El 1960, quan ha de ser substituït, tornarà a presentar la seva candidatura però no serà elegit. El 1963 tornarà a formar part d'aquest terç fins al 1970.

Tornant a la mecànica electoral, les eleccions es realitzen cada tres anys i el mandat *natural* de cada conseller serà de sis anys.

Aquest sistema feia possible que s'arribàs a un acord i es dugués a terme «l'elecció assegurada» limitant el nombre de candidats al nombre de vacants. D'aquesta manera no calia celebrar eleccions. Sobre aquest aspecte, resulta molt il·lustrador el testimoni de Pau Torrens Mir, que va ser conseller de l'ajuntament de la Pobra en dues ocasions —l'any 1963, quan fou elegit pel primer terç, i el 1970, quan havia de ser substituït d'aquest càrrec i va ser elegit pel segon terç. Torrens recorda que el 1963: «Una vegada presentada la meua candidatura, el batle, que en aquells moments era Pere Ventayol Ques —*Ventayol*—, va proposar que, si arribàvem a un acord, no faria falta que se celebrassin les eleccions. Algú va proposar que fóssim elegits jo i un altre candidat i no faria falta votar. Jo vaig veure que seria difícil arribar a un acord, ja que molta gent havia posat els seus interessos en un determinat candidat. Això era el dimecres abans de les eleccions, i al final de la reunió vam decidir que entràriem jo i un altre, i s'anul·laven les eleccions. El divendres em van venir a avisar a ca meua que s'havia romput el pacte. El diumenge es van celebrar les eleccions. Jo vaig ser elegit amb 755 vots i Bartomeu Cantallops amb 693. Abans de les eleccions, es movien molts fils per aconseguir la majoria de vots possibles. Cadascú exercia les seves influències, ja que hi havia diversos sectors que havien posat els seus interessos en un determinat candidat. Van ser unes eleccions molt «mogudes», ja que hi havia gent que tenia moltes pretensions.»

D'altra banda, també era possible que els candidats no elegits al primer o segon terç es presentassin al terç d'entitats: «En principi, se suposava que s'havien de presentar persones relacionades amb la cultura, gent de carrera com mestres... És el cas de Miquel Pomar Capó, que ocuparia molt de temps el càrrec de conseller pel terç d'entitats, ja que seria elegit en diverses ocasions. Era professor, una persona molt culta i respectada dins el poble. Però en realitat alguns dels que es presentaven eren candidats no elegits dels altres dos terços, moltes vegades marjalers sense estudis, però amb moltes influències. Els seus caps, als quals havien fallat els plans, volien entrar el seu candidat a l'ajuntament pel terç que fos.»² Seria el cas, per exemple, de Joan Reynés Gost, que, després de ser conseller pel terç de representació sindical entre el 1957 i el 1963, el 1970 presentarà la seva candidatura pel terç de representació familiar i no serà elegit. Però sí que serà elegit aquest mateix any pel terç de representació d'entitats. Un altre exemple és el de Pere Cladera Socias, que el 1963 quedà en tercer lloc en les votacions referents al terç de representació familiar. Aquell mateix any es presentarà pel terç d'entitats, en què sí que sortirà elegit.

El nombre de consellers que han de formar cada corporació municipal dependrà del nombre d'habitants. A la Pobra, la corporació municipal estarà composta per nou consellers el 1951, dotze del 1954 al 1973 i una altra vegada nou a partir d'aquest any. El nombre de consellers es determina segons el nombre d'habitants:

- Fins a 500 residents: 6 consellers.
- De 501 residents a 10.000: 9 consellers.
- De 10.001 residents a 20.000: 12 consellers.
- De 20.001 residents a 50.000: 15 consellers.

Aquells ajuntaments que estiguin integrats per sis consellers hauran de renovar un conseller de cada terç; els que tinguin nou consellers, n'hauran de renovar dos de cada terç, i en els de dotze hauran de ser renovats la meitat dels consellers.

1945 a la Pobla, anys de postguerra (Foto: Edicions Albopàs)

Pel que fa als candidats que es presenten i els que surten elegits a la Pobla, es veu de forma clara el control existent dins el poble. Sobre aquest fet trobam casos com els de Mateu Cantallops Trobat, Miquel Munar Munar i Agustí Gomila Mir, que encara que es presenten a aquestes eleccions, algun d'ells en diverses ocasions, no sortiran elegits. Aquest fet és molt probable que es degui als seus antecedents esquerrans: Agustí Gomila Mir apareix entre els assistents a la fundació del Radio Comunista La Puebla el 1936. El 1960 serà candidat pel terç de representació d'entitats. Respecte a Miquel Munar Munar i Mateu Cantallops Trobat, en una carta escrita pel sergent de la Guàrdia Civil de la Pobla i dirigida al governador civil de les Balears, l'any 1943, el sergent considera a Cantallops de conducta pèssima, afiliat al Partit Socialista i revolucionari fins a la victòria del *Movimiento*. Pel que fa a Munar Munar, el descriu com a xerraire i esquerrà, de filiació política socialista, ja que havia exercit el càrrec de caixer de l'Agrupació Socialista de la Pobla.

En referència a les funcions dels ajuntaments, podem dir que la seva principal tasca era el manteniment de l'ordre públic. Tant en la seva composició inicial com en les successives renovacions reflectien les pugnes i tensions existents entre les faccions locals addictes al règim.

El caràcter d'aquestes eleccions es veu reflectit de forma clara a la documentació estudiada.

L'octubre del 1951 des del govern central s'enviarà al governador civil de les Balears un índex de directrius polítiques per tal de determinar la manera en què s'ha de realitzar l'elecció de candidats per a les properes eleccions que afecten els consellers locals, que es duren a terme el mes de novembre, i per determinar les actuacions propagandístiques que s'han de dur a terme a aquest efecte.

En aquesta circular s'estableix com a atribució del govern la funció d'orientar els electors. Perquè aquesta tasca resulti efectiva s'ha de tenir en compte la precisió següent continguda a l'article segon de l'esmentat document: «*Esta función orientadora ha de hacerse con cautela para no dar en el interior una sensación de acusada intervención oficial, ni proyecte al exte-*

rior información que pueda corroborar apreciaciones ya hechas por corresponsales y agentes según los cuales, el mecanismo de las elecciones estaba completamente en manos del gobierno.»

Els articles compresos entre el tercer i l'onzè contenen les línies fonamentals que s'han de seguir per seleccionar els candidats més adequats. Es considera que aquesta és la clau fonamental per aconseguir que les eleccions es realitzin amb èxit i sense cap tipus de complicació. Com a norma general, a l'article tercer es considera que «*deben ser proclamados candidatos los vecinos de mayor prestigio y arraigo en cada municipio, los que cuyos nombres recen por si solos un programa de buena administración de los intereses del común.*» Els articles quart i cinquè són menys generals i precisen el tipus de candidats que es desitja promoure: «*Este mayor prestigio debe conjugarse con su adhesión al movimiento, manifestada por su adhesión a cualquiera de los grupos que lucharán por su triunfo en la cruzada de liberación, y han continuado dentro de la ortodoxia del régimen después de la unificación. Se procurará obtener en los municipios mayoría de personas francamente adictas, completándose los ayuntamientos con personas bien conceptuadas y de prestigio que al incorporarlas a las tareas municipales se consigan atraer a nuestra órbita política.*» A l'article cinquè s'incideix que «*se procurará favorecer las candidaturas que ofrezcan mayores coincidencias con el régimen (si no pudiera llegarse, como es de desear, a la confección de una candidatura totalmente adicta). Conviene en todo caso evitar dar publicidad a que una determinada candidatura es la oficial, sin perjuicio de lo cual puede patrocinarse y ser conocido el que a determinados candidatos se les considera los más idóneos de los proclamados.*»

Els articles sisè i setè estipulen la necessitat que es produeixi una renovació efectiva dels consellers evitant les reeleccions excepte en els casos que per circumstàncies especials s'estimi convenient. En el cas de la Pobla la reelecció en el càrrec o com a conseller d'un altre terç es donarà en diverses ocasions. Són els casos de Pau Torrens, Joan Reynés Gost i Miquel Pomar. L'any 1951, dels tres consellers que havien de ser substituïts (un de cada terç), dos seran reelegits. Concretament seran elegits per ocupar de nou el seu càrrec el representant

del terç sindical Josep Alomar Serra i el del terç d'entitats Antoni Rian Cladera. El conseller del terç familiar havia renunciat al càrrec el novembre del 1950 i per tant serà substituït per Antoni Cladera Serra.

Uns altres casos semblants són els de Jaume Gelabert Martorell, que serà conseller pel terç d'entitats entre 1960 i 1963, i el 1973 serà elegit conseller per aquest mateix terç; Bartomeu Cantallops Bennàssar, que ocuparà el càrrec de conseller de representació familiar entre 1963 i 1970, i el 1973 tornarà a ser elegit per aquest terç; Ignasi Valls Forteza, que serà elegit pel terç de representació d'entitats el 1966, serà substituït el 1973 i elegit aquest mateix any pel terç de representació sindical; Bartomeu Pericàs Canyelles, que serà conseller pel terç de representació d'entitats entre 1954 i 1963...

A les directrius polítiques de l'octubre del 1951 també s'especifica que «se procurará evitar que los alcaldes, cargo de nombramiento gubernativo, figuren en dichas candidaturas, así como aquellas personas que se estime que en un futuro convendrían ser designadas para tal cargo. Evitando así que al cesar la alcaldía se continúe formando parte de la corporación.» Malgrat aquestes recomanacions, a la Pobra trobam persones com Rafel Serra Company, que serà elegit conseller el 1954 i seguirà dins la corporació (sent conseller d'un altre terç) fins a la seva proclamació com a batle el 1970.

A l'article vuitè queda clar el control governamental: «Los Gobernadores Civiles consultaran con el Ministro de la Gobernación la formación de candidaturas protegidas en las capitales de provincia y los municipios de más de 20.000 almas.»

La segona part d'aquest document fa referència a la necessitat de dur a terme una campanya propagandística per aconseguir que els electors acudeixin a votar en un nombre important. És considera que el més oportú és realitzar una campanya propagandística que haurà de constar de tres fases.

La primera és d'informació del grup electoral sobre els detalls de l'elecció, la constitució de les meses, emplaçament dels col·legis etc.

La segona fase s'anomena d'orientació política. S'ha d'iniciar a partir de la data de la promoció de candidats «justificándola con las razones de sustitución idónea de los ayuntamientos, la importancia que para los electores tiene, la conveniencia de que los intereses municipales esten en manos de los vecinos más capacitados etc. Artículos doctrinales sobre la postura de la falange y el Movimiento, pensamientos del caudillo, obras i mejoras de más acuciado interés en cada ayuntamiento, etc.»

La tercera fase és la més agressiva i està destinada a evitar el risc d'una abstenció important. Aquest risc es vol evitar a partir de la realització d'una campanya profusa sobre el caràcter obligatori de la votació «i que el cumplimiento de esta obligación se exigirá mediante certificación para el cobro de haberes de funcionarios y empleados del Estado, provincia, municipio y movimiento. Anunciándose las recargas que establecen las disposiciones en vigor para la contribución, para aquellos que no justificasen igualmente el haberlo hecho. También podrían lanzarse noticias oficiosas o comentarios callejeros de que la certificación de haber votado se exigirá para cobros de subsidios, jornales o salarios y que será imprescindible hasta para renovar la Cartilla de Abastecimientos y del fumador.»

El 1963 es disposarà que es publiquin als principals diaris —Balears, Diario de Mallorca i Última Hora— les repercus-

sions que pot suposar el fet d'exercir el dret a vot. Aquesta mateixa informació s'ha d'emetre mitjançant Radio Mallorca i Radio Popular de Mallorca.

Pel que fa a la Pobra, i malgrat aquestes disposicions, no sembla que les mesures per aconseguir un índex alt de participació resultassin gaire efectives; així ho mostren els percentatges de participació pel que fa al terç familiar. Si bé a la convocatòria de 1960 va suposar un 42,27% de les persones amb dret a vot, i el 1963 un 51%, el percentatge cau molt el 1970, que trobam un índex de participació del 28,83%, i un 30% el 1973. Així ni en els anys de més participació aquesta va suposar més de la meitat del nombre de gent amb dret a vot. Si comparam aquestes xifres amb les àrees més poblades d'altres zones de l'àmbit catalanoparlant, trobam que el 1970 la participació va ser del 47,78% a Sabadell i d'un 57,62% el 1973 a Vilafranca del Penedès. En el cas de Barcelona mai no s'arribà al 30%, però el Govern Civil ho considerarà un èxit davant la premsa.³

En el cas concret de la Pobra, Pau Torrens Mir considera que: «Bona part de la gent que anava a votar se sentia obligada a fer-ho. Al poble hi havia dues famílies molt poderoses: can Socies i can Planes, i totes dues tenien posats els seus interessos sobre determinats candidats. Existia una gran competència entre les dues famílies, i les dues tenien amigters, i als amigters no els quedava més remei que anar a votar.»⁴

El 23-X-1973 es remet un informe del governador civil sobre la panoràmica electoral a les Illes Balears davant les properes eleccions, i es posa de manifest que «la tónica general de la provincia ante la convocatoria de elecciones municipales es la atonía sin que el cuerpo electoral manifieste interés, i sin entusiasmo alguno por las mismas.» I s'adverteix del perill, ja que «no es incompatible con esto la propaganda más o menos encubierta de ciertos sectores o grupos de presión con matiz político disidente que aprovechan esta circunstancia no sólo para exteriorizar su oposición a ciertas estructuras institucionales, sino también para lanzar como candidatos a personas que teniendo cierta relevancia y representatividad social no están totalmente dentro de la línea del movimiento. Para conseguir este fin se valen principalmente de dos medios cuya efectividad está fuera de dudas, y cuya actuación es conocida por este Gobierno Civil; ciertos sectores de la prensa y el clero.

»En los pueblos de cierta importancia, (Lluchmajor, Felanitx, Pollença, La Puebla, Sóller) debe ser cuidada especialmente la propaganda electoral para lograr la presentación de candidatos jóvenes, afectos al movimiento, y de nivel intelectual adecuado, y conseguir la ambientación de un clima electoral suficiente que atraiga a las urnas un porcentaje de votantes elevado.»

De les persones inscrites al cens electoral, es poden excusar aquells que es trobin sota alguna d'aquestes circumstàncies: els majors de 75 anys, els impeditos físics, els membres del clergat i les religioses en condició de professors, els jutges de primera instància municipals i comarcals i els notaris.

En aquesta mateixa circular, del 18 d'octubre del 1951, es determina que no tendran dret a vot les persones que es trobin en situació de privació de llibertat, o d'inhabilitació de càrrec públic, aquells que deguin doblers als fons locals, provincials o estatals, o es trobin en situació de fallida o d'embargament dels béns immobles. També queden excloses les persones que es trobin acollides als establiments de caritat, i els caps de família que hagin perdut la pàtria potestat.

En els casos del terç de representació sindical i del de representació d'entitats, el fet que el nombre de persones amb dret a vot quedí reduït fa que la pressió sobre els subjectes electors sigui molt gran. En aquest sentit Pau Torrens Mir recorda que a les eleccions del segon terç: «Els electors eren vint compromissaris, que representaven un gremi cadascun, hi havia el gremi dels jornalers, el dels forners, el dels picapedrers... Aquestes eleccions es feien al jutjat. Com ja havia comprovat que passava amb les familiars, la competència entre els diferents candidats era molt gran. La setmana abans es movien les influències. Com que el nombre de persones amb dret a vot era reduït, les pressions sobre aquests perquè votassin a un determinat candidat eren molt fortes. Moltes vegades prometien el seu vot a quatre o cinc candidats, ja que es veien molt estrets. D'aquesta manera, a l'hora de la veritat hi havia moltes sorpreses, ja que molts candidats confiaven d'un vot que no arribava mai. Aquelles persones que tenien influència sobre algun votant el pressionaven molt perquè votàs un candidat o l'altre segons els seus interessos personals. Aquestes pressions duraven gairebé fins al moment que es tirava la papereta, el jutge cridava els compromissaris d'un en un per votar, aquell home anava a votar "que no era ell", pressionat pels uns i els altres. Moltes vegades es prometien favors a canvi del vot.

«En el meu cas concret, quan el 1970 em vaig presentar per aquest terç, com que ja sabia com funcionava tot, no estava segur de sortir elegit, a pesar que devuit dels vint compromissaris m'havien promès el seu vot. Afortunadament no em van fallar. Ho teníem ben controlat, però no sempre sortia així.

«Pel que fa al darrer terç, com en el cas dels altres dos, havia de conquistar els votants usant les teves influències. Jo tenia clar qui havia de votar perquè m'ho van indicar de més amunt. Una pràctica habitual era prometre el teu vot a diversos candidats i després no complir-ho, així que a l'hora de la veritat hi havia moltes sorpreses.

«En temes de política he vist fer de tot, no et podies estranyar de res perquè per a molts l'únic objectiu que importava era arribar al poder fos com fos.»⁵

A partir del 1963 es permetrà que els candidats facin propaganda de la seva candidatura. Així ho reflecteix una ordre tramesa el 17 d'octubre del 1963 per part del *Jefe Provincial de Baleares*, Plácido Álvarez Buylla, a Radio Popular de Mallorca, Menorca i Eivissa.

Segons aquesta carta, es permet que a partir de dia vint del mateix mes els candidats a conseller municipal puguin dur a terme la seva propaganda personal mitjançant la ràdio «*limitando su intervención a los aspectos meramente administrativos y municipales, pero nunca políticos. Todas las intervenciones deberán ser previamente grabadas y censuradas por el Jefe Insular del Movimiento.*»

A l'article vuitè del *Boletín oficial de la provincia de Baleares* del 24 de setembre de 1970 es determina que els mitjans de comunicació tan sols podran ser usats pels candidats i en condicions de plena igualtat. Es prohibeix la difusió de propaganda electoral a través dels serveis de TVE.

Un altre element que s'ha de tenir en compte pel que fa a les eleccions locals d'aquest període és la relació que hi trobam entre els consellers que resulten elegits i les entitats associatives locals. Es tracta d'un període en què l'associacionisme

a la Pobla gaudeix d'una vitalitat important, especialment aquelles entitats que són de caràcter recreatiu, ja que suposaven gairebé l'única possibilitat d'esbarjo del moment.

En aquest sentit, s'ha de considerar la importància social que suposava formar part de la junta directiva de les associacions més importants. Així es pot entendre que els sectors amb més protagonisme social, i amb desitjos de formar part de l'ajuntament, en volguessin ser membres. Formar part de la junta directiva d'alguna de les associacions més representatives del moment suposava l'adquisició d'un important grau de popularitat, i per tant una empenta en el pla polític. Sobretot si consideram que els candidats a consellers eren elegits tenint en compte diversos factors, entre els quals ocupa un lloc important el prestigi que la persona tenia dins el poble, sense oblidar el factor constant de l'adhesió al règim polític vigent.

Una entitat de vital importància en aquests moments serà la CAP (Cooperativa Agrícola Poblense), ja que des d'aquesta, especialment de la seva junta directiva, sorgirà bona part dels consellers, entre els quals trobam Pau Torrens Mir.

Pel que fa a les associacions de caràcter recreatiu, en destaquen dues, tan pel que fa a la durada i importància com per la gran quantitat de candidats a consellers municipals que en resultaren elegits. Aquestes dues associacions són la Peña Artística i el Club Cultural y de Ajedrez. Una altra associació de vital importància, sobretot pel que fa a la vida social del poble, seria l'anomenada Moto Club.

Dels vint candidats que foren elegits com a consellers en aquest període electoral, quatre formaren part de la junta directiva de la Peña Artística i set del Club Cultural y de Ajedrez, mentre que tres d'ells formaren part de les dues associacions; així, catorze en formaren part en algun moment. D'altra banda trobam tretze candidats que no resultaren elegits però formaren part d'alguna de les associacions esmentades. D'aquests, tres exerciren algun càrrec a la junta directiva de la Peña Artística i tres més del Club Cultural y de Ajedrez. Dos d'ells exerciren càrrecs a ambdues associacions. Aquestes xifres mostren la importància d'aquestes dues entitats dins el moviment associatiu pobler del moment.

Pel que fa als candidats que arribaren a ser consellers i que desenvoluparen algun càrrec en alguna associació, podem observar que molts exerciren ambdós càrrecs de forma simultànea o molt propera en el temps, sigui abans o després de ser elegits consellers. És el cas, per exemple, de Miguel Pomar Capó, que del 1954 al 1960 és conseller del terç de representació familiar i els anys 1955 i 1956 és president del Club Ajedrez La Puebla, el 1957 serà vocal del Círculo Musical, el 1963 serà reelegit conseller i el 1965 vocal del Club Ajedrez La Puebla. Un altre cas és el de Bartolomé Siquier Serra, conseller pel terç d'entitats del 1954 al 1963 i vicepresident del Club Ajedrez La Puebla el 1959. ■

Catalina Font Payeras

NOTES

(1) Fotografia de BALLESTER MORAGUES, A. (2000). *Àlbum del temps. Històries Pobleres*. Edicions Albopàs. La Pobla. Pàg 161.

(2) Entrevista realitzada a Pau Torrens Mir el març del 2001.

(3) MARÍN I CORBERA (1997). «Els qui manaven». A *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Volum X. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

(4) Ídem 2.

(5) Ídem 2.

■ ISIDOR MARI

Toponímia i etimologia, de Cosme Aguiló

Cosme Aguiló va publicar el seu primer treball sobre toponímia el 1980 (*Randa 10*, homenatge a F. de B. Moll), concretament sobre els noms de lloc de la costa de Felanitx, Santanyí i les Salines. Ell mateix hi explicava que aquell article era impulsat, en bona mesura, per la consideració que la toponímia marina es troba especialment amenaçada de desaparèixer, perquè no sol quedar enregistrada en els documents notariais o administratius, com la toponímia de l'interior, i depèn tan sols de la transmissió oral entre generacions.

Segurament per aquest motiu, molts altres treballs posteriors de C. Aguiló tracten de toponímia marina, en altres zones del nostre país: Campos, Lluçmajor, Cabrera, Eivissa i Formentera, Tabarca... En el llibre que avui presentam (pàg. 197) reitera aquest interès per salvar la toponímia: hi ha «dos factors —diu— que ara ens fan anar a la carrera: la desaparició definitiva dels bons informadors i la brutal transformació que pateix el paisatge per mor d'una mala gestió i d'infinat d'abusos i naufragis.»

És a dir que els treballs toponímics, tal com els entén Cosme Aguiló, no són tan sols estudis acadèmics destinats a especialistes, sinó també feines d'urgència en la preservació i la dignificació del nostre patrimoni cultural immaterial. Una part del patrimoni que, com assenyala la mateixa UNESCO, es troba amenaçada a tot el món a causa del canvi ràpid i caòtic de les formes de vida tradicionals. Efectivament, a molts indrets del planeta, com aquí mateix, es produeix un tall —també dolorós i sagnant— en la transmissió intergeneracional de la cultura popular, entesa com a coneixement directe, viscut i detallat del nostre entorn. Treballs com aquests de Cosme Aguiló representen una sutura precisa i ben cicatritzada d'amples zones d'aquesta ferida tan perillosa per a la nostra continuïtat com a poble.

Hem de reconèixer que molta gent no és conscient de la importància que té la toponímia com a part del patrimoni cultural. De la mateixa manera que una llengua és molt més que un simple instrument de comunicació o un joc d'etiquetes per denominar els objectes que ens envolten, la toponímia no és tan sols un sistema de senyalització del territori que es pugui substituir frívolament, de la nit al dia, per una altra sèrie inventada de rètols.

Una llengua és el ciment que manté units els maons que constitueixen la cultura d'un poble. I cada cultura és l'experiència immensa i prodigiosa que un poble acumula al llarg de tota la història, en la seva adaptació lenta i minuciosa a un determinat entorn físic i natural. Sense llengua, una cultura s'esbuca i queda reduïda a un munt de ruïnes.

Gràcies a la toponímia, un territori es converteix en el país del poble que hi habita, cada lloc es torna familiar, passa a formar part dels coneixements compartits per una mateixa comunitat cultural. I ben sovint queda també interpretat, en funció d'alguna de les qualitats que la gent hi veu o vol atribuir-li, adquireix un valor significatiu i simbòlic, es converteix en una fita carregada d'emocions compartides.

Marià Villangómez, el gran poeta eivissenc que va morir fa uns mesos, ho va expressar bellament en un poema que es titula *Contrada a cops de mot*, que precisament canta la càrrega simbòlica dels noms de lloc d'Eivissa i Formentera. Comença així:

Peralta, Morna, llengua i terra unides.
¿D'on arriben els noms, com es carreguen
pel llarg camí d'un cordial ressò,
per què viuen d'amor al lloc que abracen?

De Xarraca as Cubells s'ha humanitzat
una geografia de topònims,
ja és esperit la roca as Castellar,
Portmany, magne, magnànim, es desplega
a molts esguards, i amb més gasiva porta
es Portitxol, Porroig o Portinatx.
Conquerim el paisatge amb parla i passos [...]

Sí, amb la toponímia i amb els passos conquerim una terra. La toponímia fa que un simple territori passi a ser la pàtria d'un poble. Per això un dels signes més evidents de la dominació d'un poble per un altre és que els nous colonitzadors es creuen en el dret de substituir-ne la toponímia, de batejar de nou una terra que ha canviat d'amos. Perdre la toponímia és quedar desposseïts d'una terra que puguem dir que és la nostra.

Però l'interès dels estudis de toponímia de Cosme Aguiló va molt més enllà de la seva contribució a la conservació dels topònims amenaçats. Com diu el professor Gulsoy en el magnífic pròleg d'aquest llibre, ja aquell primer treball de 1980

resultava també exemplar per la seva classificació dels noms segons la motivació —botànica, zoològica, metafòrica, etc.— que els ha originats (una anàlisi que mirava d'aclarir, a poc a poc, quins han estat històricament els processos mentals que més han servit de mecanismes onomasiològics —de criteris de bateig— en posar nom als llocs).

Des del primer moment, per tant, Cosme Aguiló ha reunit en els seus treballs dues preocupacions o dues responsabilitats clares: la responsabilitat cívica respecte al futur del nostre patrimoni toponímic i la responsabilitat filològica envers un mètode rigorós, sistemàtic, cautelós, i per tant fiable.

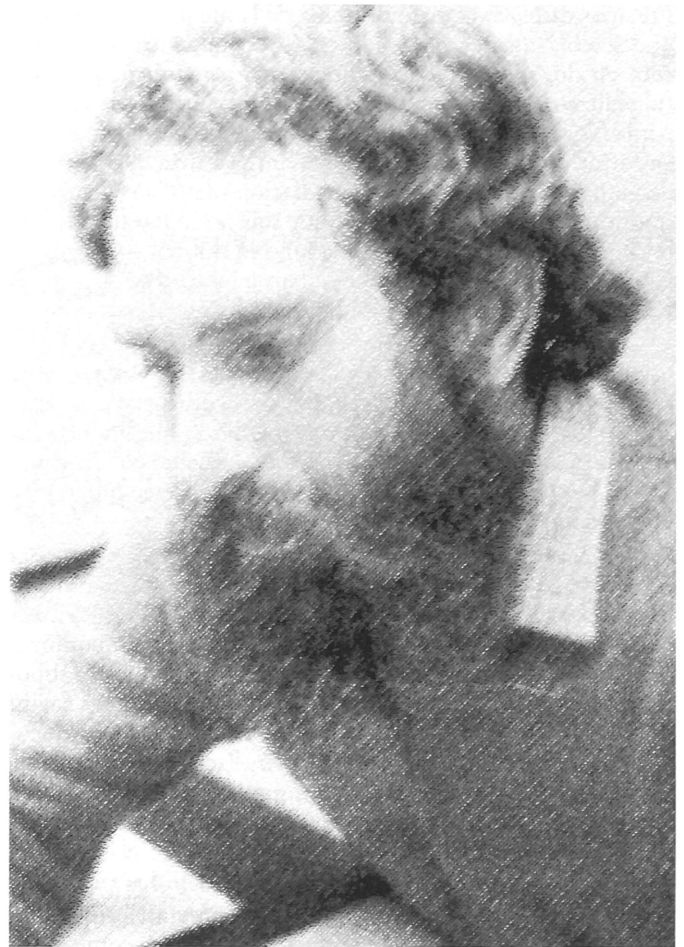
Sembla que l'interès de Cosme Aguiló per la toponímia va néixer els anys setanta, arran d'una descoberta arqueològica casual. Aquí sorgí amb força una autèntica passió per descobrir el passat i l'origen de les coses, centrada en la llengua i la cultura popular, en la toponímia i el lèxic comú: núvols, bolets, herbes, peixos, ocells...

Realment, la passió per la toponímia és equivalent a la passió que sent molta gent per les investigacions misterioses i pels fabulosos descobriments que acompanyen els treballs arqueològics, amb l'avantatge, però, que el material lingüístic de la toponímia està molt més carregat de significació, de cultura i d'humanitat que la majoria dels vestigis arqueològics. En definitiva, l'arqueologia, la història i la toponímia són —o haurien de ser— complementàries en la investigació del nostre passat. Ho demostra clarament l'article —pàg. 175ss— que dedica Cosme Aguiló a l'illa de la Torreta (al nord-oest de l'Espalmador, entre Eivissa i Formentera), en què la informació històrica, els noms de lloc i les restes arqueològiques, considerats conjuntament, permeten una interpretació que cap de les tres aproximacions per separat podria oferir.

Tal com hem dit, Cosme Aguiló no es va conformar amb una dedicació a la toponímia com a activitat —lúdica o militant— purament amateur, com a simple distracció de temps lliure. Va tenir la sort de créixer en estret contacte amb la forta vitalitat de la llengua i la cultura popular, en un entorn en què els noms de lloc encara són bastant vigents i conserven formes arcaïques interessantíssimes. Però precisament perquè és ben conscient del canvi vertiginós que s'ha iniciat en la nostra cultura, ha volgut aproximar-se a la toponímia amb el bagatge d'una sòlida formació universitària: ha completat estudis de filologia a la UIB i es troba a punt d'enllestir la seva tesi doctoral, sobre la toponímia de Santanyí i les Salines, en la qual estudia més de 6.000 noms de lloc. I estic segur que tant ell com els seus professors, els seus col·legues i amics, i tots els seus paisans se'n podran sentir legítimament orgullosos.

Al llarg dels anys que fa que el conec, he pogut constatar en moltes ocasions que en ell es reuneixen —entre moltes altres— dues qualitats que rarament coincideixen en una mateixa persona: d'una banda, aquest coneixement profund i minucios de l'entorn natural i de la cultura tradicional, que no és fàcil trobar en molts de filòlegs, fins i tot eminents, i, de l'altra, una preparació filològica consistent i rigorosa, un mètode sistemàtic per a la recerca lingüística i per al treball de camp, que moltes vegades falta en les persones que s'aproximen a la toponímia i es deixen dur per la fantasia subjectiva més desfermada.

La fusió de la saviesa popular sobre el medi amb el rigor universitari i l'erudició documental es manifesta també en

Cosme Aguiló i Adrover

l'estil dels articles que aplega aquest volum, on trobam frases d'expressivitat molt viva, carregades d'imatges suggeridores (per exemple: «som ben conscient que fres un sementer delicat, costerut i llenegadís. [...] Però, dins el laberint fosc d'aquest significat, m'ha paregut colombrar un canal de sortida». «Vegem, d'aquest fil, quina troca en podem fer» —pàg. 40, Es Babo, Felanitx) i també passatges de descripció precisa, mòdica en l'exactitud verbal (pàg. 31-32, Punta de sa Cossia/Curria, Santanyí): «Prop del punt més alt d'aquesta ribera, on els penyalars terciaris ultrapassen la cota dels cinquanta metres, s'origina una punta de constitució diferent, un pla inclinat que va perdent altura a mesura que s'acosta a la mar, fins a tal punt que el seu extrem sols emergeix uns pocs metres per sobre la superfície de l'aigua. La inclinació d'aquesta punta està en relació amb el seu origen eòlic, ja que es tracta de l'arena consolidada (marès) d'una formació dunar pliocènica.»

Altres vegades, el seu coneixement de la cultura popular li permet fer associacions interessants entre els noms de lloc i les llegendes tradicionals, com en l'article que dedica (pàg. 65ss) als topònims que reflecteixen marques sobre la roca de gegants, cavalls o altres éssers fantàstics. O complementa amb informacions que recull sobre observacions i creences populars els seus treballs toponímics, com és el cas de l'estudi sobre la presència de l'àguila peixatera en la toponímia de les Balears.

En altres casos, és la mateixa ironia de la mentalitat popular la que sembla quedar plasmada en la denominació d'un lloc, com en dos topònims de Cabrera, que segurament pretenen ridiculitzar la nova figura del governador, introduïda el 1716 per la Nova Planta (pàg. 201): «Una roca de l'entrada del port, en forma d'immensa betza [...], es diu sa Panxa des Governador i un penya-segat de les immediacions des Cap Ventós, estratificat, però tan tallat a plom que sols no hi davallen les cabres, es diu s'Escala des Governador. No dubteu —afegeix en Cosme— que, si hi hagués volgut baixar, el representant de les tropes borbòniques s'hi hauria estibat sense remei.»

I tot això sempre amb un estil clar, precís i de bon llegir. Coneixedor com som d'altres habilitats narratives de Cosme —que sovint ens recrea amb anècdotes i acudits explicats amb esplèndida agudesia i eficàcia verbal—, encara que ara no venguí a tomb, vull aprofitar l'ocasió per convidar-lo, en algun moment, a fer incursions en la literatura, on crec que també podria collir fruits ben saborosos.

Tornant al nostre tema, al costat de l'intens coneixement de l'entorn, de l'àmplia formació universitària i de les dots expressives, Cosme Aguiló ha cultivat —com dèiem al principi— la responsabilitat cívica pel patrimoni toponímic. Aquesta preocupació pel futur i la dignitat de la nostra toponímia és constant en el llibre que presentam i hi batega sovint amb força. Ara la toponímia ja no sols va associada a l'arqueologia, sinó a l'ecologia i a la política en el seu sentit més noble de responsabilitat col·lectiva. Els topònims hi apareixen amb la mateixa consideració que les espècies naturals en vies d'extinció, reclamant una intervenció decidida que n'asseguri la vitalitat futura.

Hi ha ocasions en què la veu de Cosme arriba a vibrar amb l'energíca denúncia d'atemptats irreparables comesos alhora en el nostre paisatge físic i toponímic (pàg. 87): El «canvi d'ús del territori no afavoreix gens el manteniment, i molt menys la potenciació, dels vells topònims, que deuen sonar a cosa estantissa dins les orelles dels nous rics de torn [...]. El formosíssim nom de sa Barca Trencada, un caló que mai no ha tengut nom de caló ni de cala, a hores d'ara ja és carn de voltor. L'han sentenciat amb la mateixa grolleria que han assassinat el paisatge, i amb les seves despulles repastades, han parit un nom de nova planta, que no vull citar, i que, si el pronunciau amb les vocals tenses, serà un reflex fidel de les mentalitats espanyolistes i provincianes que, a cops de picassa i de pala excavadora, s'han atrevit a forjar-lo.»

Hem d'entendre que el suport actual de l'Ajuntament de Santanyí a la publicació que presentam és un senyal inequívoc de la responsabilitat que ara assumeix en la gestió del propi patrimoni toponímic. I supòs que la feina prestigiosa de Cosme Aguiló hi té alguna cosa a veure. No és així en altres llocs, i el llibre (pàg. 154) fustiga durament «els urbanitzadors —i determinats ajuntaments que com a escarabats piloters els corren darrere— [que] se senten investits de sacres poders per a posar *ordre* en aquestes incoherències de la història que no entenen ni entendran mai, perquè senzillament no les volen entendre.»

Llegint això, qui s'atrevirà a repetir que la filologia és una activitat elitista, allunyada de la realitat i de les bregues immediates de la nostra societat? Ara bé, Cosme no es limita a la crítica o la denúncia, sinó que, ara i en tant, apunta la necessi-

tat i esbossa la metodologia adequada per a una correcta gestió del nostre patrimoni toponímic. Aquesta és una altra de les seves línies de reflexió que jo el convidaria a desenvolupar i a presentar públicament en un futur immediat. Diu, per exemple (pàg. 153, presència de l'àguila peixatera en la toponímia): «Si el projecte de salvar tota la toponímia de les Balears abandonàs els niguls del somni i es fes una palpable realitat, i a més a més ben informatitzada, dipositada en una base de dades de la qual n'endevín la torrencialitat, no dubteu que tendríem a l'abast un filó inexhaurible per escodrinyar la realitat illenca des de qualsevol dels angles de visió imaginables.»

I té raó. Tanmateix, Cosme, mentrestant, utilitza la seva admirable retentiva per posar en relació topònims geogràficament allunyats però emparentats formalment, i sense altra informàtica que la seva memòria és capaç de proporcionar hipòtesis i solucions per a casos envtricollats, fins al punt que arriba a rectificar fonamentadament algunes de les interpretacions anteriors del mateix Joan Coromines. Per exemple:

— l'Enciola (Cabrera, pàg. 223), que mostra que procedeix d'INCISA > encia + ola (i no d'*ansiyola, caló).

— es Vedrà, que confirma que procedeix de VETERANU (i no de VITRARIU ni de PETRANU), com es pot deduir d'antics documents catalans que parlen de terres abandonades anomenant-les «ipsos veteranos».

— s'Espalmador, que deu el seu nom al costum d'espalmar-hi o calafatar-hi vaixells, i no a la suposada relació amb s'Espardell (Espart Major, s. Coromines). Casos paral·lels de Tabarca, Sardenya i Sicília ho confirmen.

Són aportacions fetes, com diu ell mateix, «amb tota la modèstia» i amb el més gran respecte i admiració pel mestre de l'etimologia, però també amb una solidesa completament convincent.

Cosme Aguiló és ben conscient del conjunt de dades que ha de prendre en consideració un bon estudi toponímic:

1) Un coneixement complet del lloc i dels aspectes concommitants, que ha d'incloure tant l'observació directa del terreny com totes les dades no lingüístiques pertinents (com les observacions ornitològiques que utilitza a la pàg. 42 per aclarir l'etimologia del topònim es Babo —Felanitx).

2) Una àmplia informació de les diverses denominacions, recollida en enquestes fetes sobre el terreny a diversos informadors escollits, contrastada i valorada críticament.

3) Els testimonis documentals històrics que hi pugui haver sobre la zona estudiada (a voltes s'hi pot trobar la confirmació d'una hipòtesi, com en el cas dels Llombards, que deu el seu nom a un propietari d'aquesta alqueria al segle XIII, Pere Llombard).

4) La confrontació amb casos anàlegs, sigui en l'àmbit català, sigui en el conjunt més estès del món romànic.

És gràcies a aquest treball meticulós, que la fatiga de l'investigador es veu recompensada. El mateix Cosme ho explica gràficament (pàg. 121): «L'esforç que representa recollir oralment els noms de lloc d'un territori determinat, quan es fa amb la intenció d'assolir el màxim d'exhaustivitat, pot arribar a ser considerable si hom posa esment a la feina ben feta, però és altament compensat si el recol·lector no oblida que gaudeix d'una mena de privilegi que, dissortadament, té els dies comptats. Tanmateix hi ha d'altres petits <<premis>> —diguem-ho així— que endolceixen, més encara, aquesta tasca

apassionant: la corroboració toponímica d'un fet històric conegut a priori, el desxiframent etimològic d'un nom opac, o l'explicació, per viarany més transitables, de noms que a primera vista són transparents, però que es mostren refractaris a ser interpretats amb clarividència i seguretat.»

Els esforços de Cosme Aguiló s'han vist sobradament recompensats pels mèrits indubtables que tenen els treballs ara aplegats en aquest llibre. Aquelles hores esgarrapades a la nit i al temps de lleure que li deixen les seves feines estivals (pàg. 237) han tingut la seva recompensa. Són trenta-cinc articles magnífics —uns de més breus sobre casos concrets, d'altres de més extensos que donen compte d'una sèrie de topònims o fan aproximacions comparades d'algun element en el conjunt de la toponímia illenca, com els dedicats a l'àguila peixatera, als noms d'embarcacions o a l'erotisme en els noms de lloc. Són uns articles escrits entre 1980 i 1999, denou anys que ens permeten resseguir l'etapa modèlica de formació i maduració d'un excel·lent especialista en toponímia. Uns textos publicats a llocs diversos i en moments diversos, que ara tots tenim l'oportunitat de veure aplegats, amb alguns retocs i actualitzacions —perquè sempre apareix un nou element que ens fa reconsiderar alguna hipòtesi (pàg. 187-188: Capapuig <Ca fra Puig?). Una edició que, a més, incorpora diverses fotografies, ben útils per acabar d'entendre la configuració d'alguns dels llocs estudiats (encara que una remissió explícita des del text n'hauria fet més fàcil la confrontació).

En definitiva, un llibre que us recoman vivament de llegir, tant si us interessa la toponímia per raons filològiques com si —com a santanyiners, mallorquins, menorquins, eivissencs o formenterers— voleu veure-hi aclarits alguns enigmes dels vostres noms de lloc, o com si, senzillament, teniu una sana preocupació pel futur del vostre patrimoni cultural. Els textos

Port de Cabrera (Foto: Toni Muñoz/GOB)

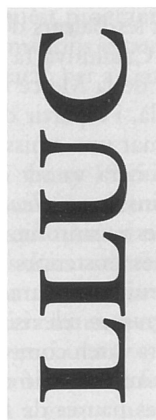
de Cosme Aguiló us permetran de compartir aquesta aventura —apassionada i apassionant— de coneixement, estimació i reafirmació de la nostra cultura toponímica, i també la satisfacció dels descobriments que ell hi ha sabut fer. Enhorabona a l'autor i enhorabona a tots els que podem treure partit de la seva feina excel·lent. ■

Isidor Mari

Subscriviu-vos a la Revista LLUC

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

Nom.....

Adreça.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any ..... Pagarà l'import (18,00 €) (estranger 21,00 €) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

■ NEUS FERNÁNDEZ

Les emissions televisives en català a les Balears durant l'època franquista, un record de germanor en temps difícils

Les emissions televisives en català durant l'època franquista es varen realitzar a través de l'única cadena que hi havia aleshores, RTVE (Radiotelevisión Española); és a dir, que quan varen començar les primeres emissions televisives el 1956, no es podia ni somniar una televisió íntegrament en català, ja que el gran gruix de les emissions es feia en espanyol, aleshores llengua de l'Estat. Aquest és el context totalitari en què Barcelona comença a emetre programes el juny de 1959. Els continguts informatius dels programes estaven censurats i manipulats pels diferents organismes de censura estatals. Malgrat els controls, queden esclertes per a l'aparició de friccions. Pel que fa a la programació, Barcelona inicia un període de competència i rivalitat amb Madrid.¹

L'any 1962, però, hi ha canvis importants arran del nomenament de Manuel Fraga Iribarne com a ministre d'Informació i Turisme, en substitució de Gabriel Arias Salgado. La llei Fraga, la llei de Premsa, no va aconseguir ser aprovada fins el 1966, però en el camp de la televisió els efectes del ministeri de Fraga varen ser més immediats, encara que més tímids. La llengua catalana és marginada a la televisió estatal, i més encara ho fou durant l'època franquista. El català es mostrava com una llengua confinada a grups reduïts d'especialització cultural o que feia referència a qüestions folklòriques, a l'estil de les emissions franquistes de l'època. De fet, s'ha de tenir en compte que amb la dictadura franquista es varen tancar tots els mitjans de comunicació en català i també els que eren considerats contraris al règim. Per exemple, Raimon i Salomé varen guanyar el Festival de la Cançó Mediterrània amb *Se'n va anar*, per votació popular dels assistents al Palau d'Esports de Barcelona: aquest sistema de votació no es va tornar a repetir en convocatòries següents. Així, l'ús de la llengua catalana estava postergat als mitjans.

L'emissió de TVE en català per a Catalunya i les Balears era una experiència difícil d'aconseguir i tota la feina i les lluites varen acabar simplement en un minso nombre d'hores d'emissió en franges horàries de poca audiència. Un fet que va ser durament criticat pels fonamentalistes de l'espanyolisme local. Cap al final del franquisme, començaren les tímides emissions en català al circuit regional de TVE. Aquestes emissions començaren l'any 1964 des de la seu de Televisió Espan-

Publicitat de televisions a Lluc núm. 532-533 (1965)

yola a Miramar, a Barcelona, una seu en funcionament ple tenint en compte que a Madrid les coses tampoc no anaven gaire avançades, ja que aquest mateix any s'inaugura el centre de producció de programes de TVE de Prado del Rey. El principal fet destacat de 1964 és la recepció a les Balears d'emissions en llengua catalana, ja que TVE a Catalunya fa la primera emissió en català. Arran de les festes de la Mercè de Barcelona es fa un programa especial en català, i a partir del 25 d'octubre de l'any 1964 comença a Miramar una emissió mensual d'una peça teatral en català. La primera va ser de Josep Maria de Sagarra, *La ferida lluminosa*, dins l'espai *Teatro Catalán*.² Aquesta primera obra, però, només es va sintonitzar a Catalunya. Tant la primera emissió com les posteriors es varen fer de forma gairebé secreta i podien tenir una durada màxima d'una hora. Els continguts dels programes televisius per al Principat de Catalunya i per a les Balears varen començar amb obres de teatre. La representació era una actuació televisada un pic per setmana l'horabaixa en les pauses de les emissions estatals. Com és costum a TVE, quan hi havia

emissions esportives en directe o de qualsevol altre tipus, el programa era suspès, i si coincidia amb un dia festiu, la programació nacional no s'interrompia entre el migdia i el vespre i això comportava també la supressió o l'ajornament del programa del circuit català.³ D'altra banda, i continuant amb la línia de mostrar la imatge espanyola «de pandereta», es fomentà l'emissió de festes tradicionals populars catalanes.

L'inici d'emissions al 1964 és una fita prou esperançadora pel fet d'estar dins el règim franquista. Va ser una **demonstració més que es vivien moments de canvi, d'obertura i d'internacionalització del règim franquista**. Era molt importat demostrar a l'exterior les «llibertats» atorgades. Des de Catalunya i amb aquestes emissions es pretenia, o en cap cas no s'ha trobat documentació que digui el contrari, mantenir la idea de país i cultura pròpia. En un principi, la major part dels continguts de les emissions fou referent a Catalunya; la graella televisiva se centrava en obres teatrals d'autors nascuts a Catalunya i les festes populars de la comunitat.

PROGRAMACIÓ PER A CATALUNYA I LES BALEARS

Tot i així, resulta curiós que des del principi es començàs a emetre tant per a Catalunya com per a les Balears. Aquesta característica ha estat molt important, ja que, i sense cap mena de dubte, ha contribuït al fet que més tard els estatuts de normalització lingüística reconeixin la llengua catalana com a la pròpia. Un altre aspecte destacable és que des del principi es va excloure el País Valencià del circuit català; les raons s'emmarquen en la tradició política de cada comunitat: el País Valencià palesava una tendència cap a la dreta i el castellanisme, mentre que a les Balears hi havia hagut una major permissió en l'ús de la llengua catalana.

Les emissions en català durant l'època franquista, i també durant la transició, foren dirigides i vigilades pels organismes superiors. L'objectiu era aconseguir l'equilibri entre «la realitat natural de Catalunya i el respecte i els drets que mereixen els fills d'altres pobles i comunitats d'Espanya»⁴. Segons aquesta afirmació, les Balears no s'inclouen explícitament dins la realitat de Catalunya. No obstant això, la cultura dels països catalans sempre ha versat sobre uns mateixos corrents, tot i que hi hagi certs trets històrics que sens dubte fan que hi hagi diferències.

Amb el començament de les emissions a l'octubre 1964 amb el programa *Teatre Català*, el darrer dimarts de cada mes, TVE emetia un programa en llengua catalana. El fet és que aquest programa coincidí amb la pausa de l'horabaixa de les emissions estatals, moment en el qual començava la programació per a Catalunya i les Balears.

LA SEGONA

L'any 1965 també és una data important, ja que TVE comença a emetre per l'UHF, el canal de televisió que posteriorment rebrà el nom de La 2. De fet, la diferència entre aquestes dues cadenes —tot i ser les públiques i úniques durant uns vint anys— ha esdevingut una realitat des del principi. La primera ha estat més popular i s'ha dirigit a un públic més heterogeni i La 2 —UHF o la segona durant molts d'anys— s'ha centrat més a fer una programació més especialitzada i dirigida a grups més reduïts, i per tant amb menys audiència. De fet, això és el que va facilitar donar cabuda a la programació

Raimon

en català des del principi. A més a més, aquest mateix any es duen a terme les primeres proves per implantar el color a TVE i es va produir la liberalització del circuit català per a Catalunya i les Balears. Les emissions es varen fer pel segon canal, l'UHF, que el 1966 va arribar a Catalunya. Les propostes varen resultar innovadores, i no només perquè es fessin en català. **Aquestes propostes varen rompre motlles i varen ser la primera passa per a la normalització lingüística.**

De l'octubre de 1964 al febrer de 1967, a la programació catalana no hi va haver cap canvi. *Teatro catalán* va ser l'única producció en català que es va emetre fins al 1967. Es varen arribar a fer trenta-una obres, les quals ni s'esmentaven als diaris de les Balears. A partir de març de 1967,⁴ una altra hora d'emissió es va afegir a la del teatre que ja era habitual; una hora que va servir per posar en marxa *Mare Nostrum*, revista destinada a divulgar el segon dimarts de cada mes les tradicions i els costums de Catalunya i de les Illes, amb continguts tant formatius com d'entreteniment, però mai polèmics. L'emissió de *Mare Nostrum*, el segon programa en català produït per TVE-Catalunya, es realitzava el segon dimarts de cada mes, tot i que hi ha alguna excepció.

L'any 1969 s'avança en les emissions amb l'ampliació horària i temàtica i també s'adopta el sistema PAL de color per a TVE, tot i que la implantació a les cases dels monitors en color no arribarà a ser considerable fins a mitjan dècada dels setanta. A l'octubre d'aquest any Fraga va ser destituït per l'escàndol Matesa, i el nou ministre, Alfredo Sánchez, va portar Adolfo Suárez a la Direcció General de TVE. La implantació de la televisió, tot i ser molt popular, es fa molt a poc a poc i per aquesta raó gairebé **els diaris no se'n varen fer ressò, ja que a l'apartat de televisió no s'especifica el contingut dels programes**, no es fan comentaris ni previs ni posteriors, com tampoc no és norma especificar si l'emissió és en llengua catalana.

DE L'ENTRETENIMENT A LA INFORMACIÓ

El gener de 1973, amb Pío Cabanillas com a ministre d'Informació i Turisme, es va incorporar el programa *Musical Especial* i l'abril d'aquest mateix any es va incorporar una altra hora a la programació de l'aleshores *Miramar*, es tracta de *Giravolt*, un dels programes que han portat més cua i que ha esdevingut un model que ha sobreviscut durant molts anys; aleshores TVE-Catalunya emetia tres hores en català. L'any següent ja hi havia un espai informatiu diari amb el naixement de *Miramar*.⁵ D'aquesta manera s'introduïa un programa amb un contingut més crític. Però realment, el canvi el trobam el 1974, quan s'estableixen nou hores d'emissió mensual de programes en llengua catalana per a Catalunya i les Balears, els quals comencen a prendre contingut social i polític.

El 1974 s'emeten dues hores i quinze minuts setmanals (sense comptar el temps de la carta d'ajust). A més, varen aparèixer nous programes com *Miramar* —per l'octubre—, o el primer espai dedicat exclusivament a la informació en què la llengua oficial era el castellà però es permetia als convidats parlar en català i de vegades als entrevistadors: *Circuit*, amb una durada diària —de dilluns a divendres— de quinze minuts; durada que va ser augmentada un altre quart a partir del gener de 1975, any en què es crea l'Instituto Oficial de Radio y Televisión (IORTV).

A final de 1974, des de Catalunya s'emeten: *Teatre Català* —tot d'autors de Catalunya fins a final de 1975, que es va representar amb gran èxit una adaptació de Terenci Moix de l'obra *Silvia Ocampo* de Llorenç Villalonga—; *Giravolt*, de caràcter quinzenal, perquè el novembre de 1974 havia desaparegut *Mare Nostrum*; *Miramar* i un programa setmanal indeterminat que oscil·lava entre la monografia i la música, aquest programa va acabar de configurar-se el desembre del 74 com el *Nova Gent*.

Televisió Espanyola va emetre alguns programes en català de caràcter informatiu, bàsicament reportatges, en els quals hi ha una minsa representació de les Illes Balears. Tot i que no hi ha estudis d'audiència de l'època, sembla que la programació per a Catalunya i les Balears no tenia gaire èxit, de fet, els diaris no se'n fan ressò. **La baixa qualitat dels programes difosos pel circuit català impedia a la població local de poder veure altres programes més populars en llengua castellana, i això va ocasionar cert malestar i alguna queixa.**

Seguint en la línia majoritàriament cultural, pel gener de 1975 varen sortir *Taller de Comèdies* i *Lletres catalanes* —que va comptar amb la participació de Carme Riera—, com també *Mirador* i *Musical Català*. *Mirador* va assumir en certa manera el fons de *Mare Nostrum*, però no la forma, ja que la miscel·lània del primer va esvaïr-se en la monografia del segon. A l'octubre de 1975, ja a les darreries de l'antic sistema, va iniciar-se el programa *Barcelona RTVE*, un programa centralista dins Catalunya, i el novembre el programa *Tot Art*. L'any 1975, coincidint amb canvis transcendents per a la societat espanyola, es va produir un gir ideològic a RTVE. Gairebé tot va ser positiu, hi va haver un creixement gradual de les hores de producció i emissió de programes en català, excepte que es va fomentar el centralisme de Barcelona i molts de programes eren repeticions.

LA MALLORCA TÍPICA I TÒPICA

En general no es va parlar de temes relacionats amb la comunitat balear, però sí d'alguns personatges famosos de l'illa de Mallorca com l'escriptor Llorenç Villalonga. També una de les protagonistes va ser Maria del Mar Bonet, que juntament amb Lluís Llach va participar en un festival musical a Barcelona, però el va promocionar des de Palma, on varen acudir les autoritats locals i periodistes de diaris i revistes catalans; el festival es va emetre a *Miramar* un dimarts capvespre. El programa *Mirador*, ja també a les darreries de l'època franquista, va fer conèixer alguns temes relacionats amb les Balears, o millor dit, amb Mallorca. Són temes com *Els xuetes a Mallorca*, *Fundació Miró*, en què es va tractar sobre l'artista i pintor Joan Miró amb motiu de la inauguració de la fundació Pilar i Joan Miró de Palma, *L'altra cara de Mallorca* o *Aspectes de l'arquitectura mallorquina*. Tots, temes ben allunyats del món polític. Respecte als xuetes, cal esmentar que el programa de TV1 *Cuestión Urgente* —en castellà— va preparar l'any 1974 un reportatge sobre els antics conversos de Mallorca, un programa que es va anunciar, però que al final no va poder emetre's, potser perquè degué semblar molt estrany que dos dels entrevistats al reportatge parlassin en català, segons explica el periodista Planas i Santmartí.⁶ «El reportatge no va passar el sedàs de la censura. Va deixar d'emetre's quan ja estava anunciat. Era el dedicat al descendents dels antics conversos de Mallorca. O sigui, els xuetes.»

Així doncs, a les acaballes del franquisme, **la situació de la llengua catalana a la televisió patia fortes mancances, com per exemple en la diversitat de programes de televisió**, ja que no existien serveis informatius en llengua catalana, no hi havia programes esportius i ni es pensava a fer publicitat en català. A més, s'ha de fer constar que en diverses situacions en un programa en català es notava la presència real de les dues llengües, el castellà i el català.

EL POSTFRANQUISME

De fet, la incertesa d'aquells anys va dificultar el pacte que permetria que a partir del 30 de juliol de 1977 es constituís l'Assemblea Parlamentària de les Balears amb l'objectiu d'impulsar l'autonomia per a les Illes. Això es va allargar fins al novembre de 1979, quan es varen iniciar les desconnexions a les Balears per oferir programació en català per a les Illes, tot i que s'emetia des de Madrid.

El procés de transició a la democràcia a Espanya, i el desenvolupament desigual i irregular dels territoris definits per la nova Espanya de les Autonomies, va suposar l'inici, l'any 1976, d'un procés de modelació de nous equilibris regionals a l'interior del territori estatal. Apareixien noves comunitats autònomes sobre territoris que mai no havien estat pensats com a unitats polítiques i, per contra, s'accentuava la fragmentació de territoris que havien aspirat potser no a una futura integració total, però sí a una progressiva vertebració cultural, com és el cas dels Països Catalans, o també el cas de Navarra en relació amb el País Basc. En definitiva, aparegueren nous territoris polítics i administratius; d'altres es reestructuraren internament —la comarcalització de Catalunya, la capitalitat del País Basc a Vitòria o la balearització de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera—; i es varen fer perceptibles les dificultats d'organitzar els nous vincles entre centre i perifèries i, finalment,

es comprovà la complexitat de vertebrar tot el conjunt per tal d'equilibrar les noves forces centrífugues i centrípetes que hi entraven en joc.

A partir de l'any 1976 es pot parlar de cert ressorgiment de la llengua catalana a Ràdio Televisió Espanyola. Durant l'any 1976 es va fer patent l'obertura democràtica amb noves incorporacions al circuit català com va ser el programa *Terra d'Escudella*, un programa dirigit al públic infantil i que va tenir una durada de tres anys. Potser un dels programes més emblemàtics, però, va ser *Català amb nosaltres*, un clar antecessor de les futures lliçons de català.

Un any després de la mort de Franco, el Centre de Producció de TVE-Catalunya es consolida com el segon centre de producció de TVE per a les dues cadenes estatals. Són fonamentals els programes dramàtics i els musicals. Joaquim Maria Puyal posa en marxa una emissió mítica de la televisió a Catalunya: *Vostè pregunta*, que va comptar amb la participació de Maria del Mar Bonet i d'Aina Moll. En aquest any, i ja com a substrat, continuaven les representacions teatrals, amb obres com *L'hostal de la bolla*, de Miquel dels Sants Oliver.

El circuit català va assolir un paper important en el marc de la societat catalana dels darrers anys del franquisme i els primers temps de la transició amb un augment considerable de les hores d'emissió i una plena identificació amb els ideals de la recuperació de les llibertats i l'autonomia. La diversitat d'espais va contribuir a consolidar aquest concepte de servei públic de TVE a Catalunya.

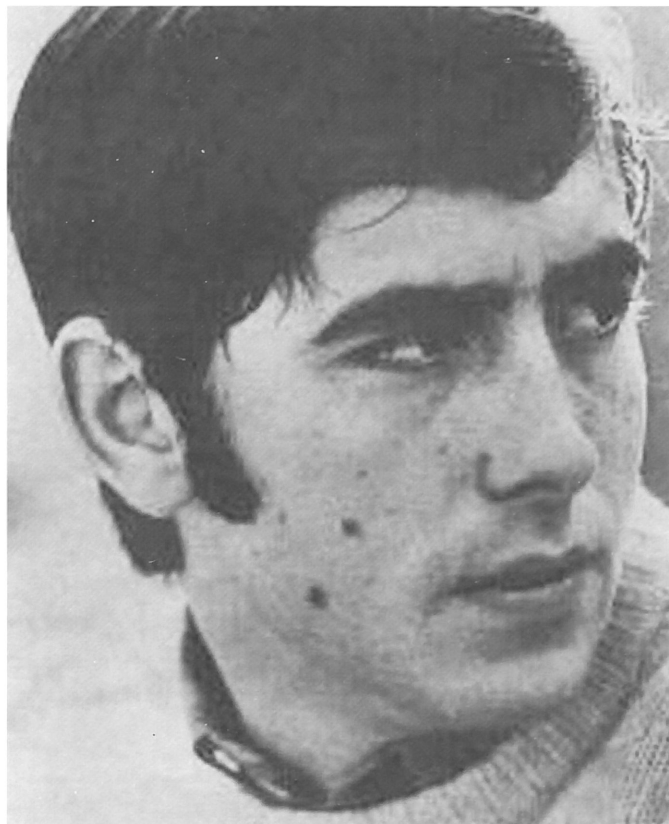
L'any següent es varen emetre els primers programes en color i mes de dotze hores de programació setmanal. Va haver-hi com a gran atractiu els programes esportius com *Miramar esportiu* i *Dissabte esportiu*. També es varen programar espais d'entrevistes com *Personatges* on participaren famosos com Guillem Timoner, Joan Pons, Andreu Crespi, Joan Melià, Francesc de Borja Moll, etc.

També cal destacar dins la programació d'aquest any *De bat a bat*, un espai dedicat a realitzar taules rodones de debat sobre la situació del país de parla catalana. A l'espai *Varietat* tenien cabuda les actuacions musicals, i en una ocasió varen comptar amb la interpretació d'Els Valdemosse. En aquests anys, el teatre continuava, i es varen escenificar obres com *Fedra* de Llorenç Villalonga o *Els condemnats* de Baltasar Porcel. A més, el 10 d'octubre de 1977 l'informatiu *Miramar* s'emet cada dia, totalment en llengua catalana i en color.

En aquest anys ja s'ensumava la possibilitat de comptar amb unes emissions amb continguts propis de les Illes Balears. Les primeres emissions de TVE a les Illes Balears varen ser el resultat de la col·laboració entre institucions en plena època de la transició política. De fet, el 30 de juliol de 1977 s'havia constituït l'Assemblea de Parlamentaris de les Illes Balears, primer embrió de l'Autonomia del nostre arxipèlag.

A partir de 1978 l'estructura de la graella de programació canvia, i molt. Al migdia, es va incorporar dins la tònica habitual de la programació uns serveis informatius. A l'horabaixa es va optar per la televisió formativa i d'entreteniment i esbarjo. Finalment, al vespre, la programació en català es basava en fer repeticions per la segona cadena.

Per tant i intentant copsar el que era la programació televisiva en català els primers anys després de la mort de Franco, els temes esportius d'àmbit català (bàsicament futbol), els temes

Joan Manuel Serrat

pictòrics i literaris a programes com *Signes* i *Els Museus* o els reportatges i entrevistes de l'actualitat catalana i balear sota el títol *Catalunya i Balears*, avui eren els continguts que formaven el gruix de la graella. Cal esmentar que dins el programa *Els Museus* es va parlar del museu etnològic de Muro, de la cartoixa de Valldemossa, i en bloc, dels museus de Menorca.

L'actualitat musical, teatral i cinematogràfica també tenia el seu espai el 1978, amb programes com *Escenari* o *Musical Express*. Com és característic de RTVE, també hi havia uns minuts dedicats exclusivament a informar sobre la programació del circuit català. A mitjan horabaixa, la programació en català es dirigia a la dona, amb el programa femení *Cita a mitja tarda*. La xarxa catalana també s'ocupava, ara més palesament, de parlar sobre institucions catalanes a *D'un temps, d'un país*.

Els horaris d'emissió dels programes del circuit ja esdevenien un obstacle infranquejable que els condemnava a una mena de marginalitat. ■

NOTES

(1) Giró, Xavier. *Conflictes de Televisió a Catalunya*. Diputació de Barcelona. Col. Vaixells de Paper. Barcelona, 1991.

(2) AA.VV. *Breu història dels programes en català a RTVE*, RTVE, Barcelona, 1980.

(3) Bager, Josep Maria. *Quaranta anys de televisió a Catalunya*. Pòrtic. Col. Centre d'investigació de la Comunicació, 1999.

(4) També és l'any 1967 quan es creen els Serveis informatius de TVE.

(5) Segons el diari *Última Hora*, el 23 d'abril de 1974 s'emet per a Catalunya i les Balears el programa *Mare Nostrum*, just coincidint amb la festa de Sant Jordi i el dia del Llibre.

(6) Planas i Santmartí; J. «I, què és un xueta?». A: *Diari de Mallorca*, 12/10/1999, pàg. 11.

XX Premis Cavall Verd

PARAULES DE JAUME PÉREZ MONTANER,
PRESIDENT DE L'ÆELC

En nom de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, aquestes breus paraules en honor del gran poeta Marià Villangómez i Llobet:

Si és cert, com algú va dir, que tot poeta és una roca o un arbre que, amb la força de les paraules, arrela en la pròpia terra i esdevé part imprescindible del paisatge, a Marià Villangómez li va correspondre necessàriament, com a molts pocs poetes, el lloc de la roca o l'arbre de la seua illa d'Eivissa; o, potser, de les seues illes –“Venia pels camins d'aquest món meu romput / en illes”– que ell va cantar públicament ja des de *Terra i somni* (1948), o des de molt abans probablement, fins a *Altres ales d'una veu* (1985), sense oblidar poemaris entranyables com *Els béns incompatibles* (1954), els *Sonets de Balansat* (1956) o *El cop a la terra* (1962). Com la roca més alta, aïllat i fidel, va saber de les primeres resplendors del sol i la lluna, va conèixer, com les ones i el vent, tot el que podia passar al seu voltant. Com el pi solitari sabia del silenci convertit en música, contemplava renovant-se el pas del temps i atrapava els moments fugissers que esdevenien inoblidable cançó de les terres d'Eivissa.

Des de les terres germanes de les Illes, el Principat i el País Valencià l'humil i fervorós homenatge al poeta que ens recorda la puresa immarcescible del poema; un poema que no podrà ser mai “bellesa encongida”, sinó “torre de cent finestres / que penetren cent brises / i un vol d'ocells escampa”: la seua poesia, les seues incomptables versions d'altres poetes en altres llengües per als nostres ulls necessitats.

Per totes les seues visions, que són ja nostres, el nostre agraïment a Marià Villangómez i Llobet.

Eivissa, 25 d'abril del 2003

PARAULES D'ANTÒNIA VICENS,
VICEPRESIDENTA PER LES ILLES DE L'ÆELC

Salutació

Honorabile Sra Pilar Costa, presidenta del Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Excel·lentíssim Sr. Francisco Tarrés, batlle d'Eivissa. Autoritats. Senyores i senyors, Amigues, amics.

És fàcil dir “Illes Balears i Pitiüses”. Estam units políticament i culturalment, però també estam una mica com perduts, enmig de la mar, i tenim ben poques ocasions de trobar-nos, els escriptors i escriptores balears i pitiüesos. Ens és més fàcil, o potser hi ha més l'hàbit de reunir-nos a altres territoris de parla catalana, el País Valencià i el Principat. Aquesta nit, hi ha també entre nosaltres, una considerable representació d'escriptors catalans de València i del Principat. A més, sota l'empara de les Institucions d'Eivissa, i un ampli mirall de la seva societat, de la seva gent. Atrets, tots plegats, pel reclam de la veu d'un poeta.

Des de fa uns anys, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana a les Illes aprofita la festa dels Premis de la Crítica Cavall Verd per honorar algun dels seus poetes illencs que, pensam, es van oblidant, massa fàcilment. Indiferentment.

Encara que aquest no és el cas de Marià Villangómez. La seva poesia, com diu ell mateix, *és un món en clara òrbita*. Igual que les boies, és de cos flotant, no desapareixerà, en el mar deslleial de la nostra història literària. Avui, simplement,

Subscriuiu-vos a la Revista LLUC

el recordam d'una manera més rabent, i entranyable. Per pur plaer. Dels seu poemes. Del seu paisatge interior.

A la taula rodona d'aquest horabaixa s'ha parlat prou de la seva obra i de la seva persona.

Les meves paraules, per tant, són només una salutació a tots els que estau aquí present, i un agraïment que vull que consti, cap a l'Ajuntament d'Eivissa i al Consell Insular d'Eivissa i Formentera per l'entusiasme amb què ens han ajudat a preparar aquesta vetllada dels XX Premis Cavall Verd de la Crítica, dedicats al seu poeta (al poeta de tots) Marià Villangómez.

**PARAULES DE GABRIEL DE LA S. T. SAMPOL,
MEMBRE DEL JURAT DELS XX PREMIS CAVALL VERD**

Glossa de l'obra guanyadora del Premi Rafel Jaume de Traducció Poètica

Crec que poques vegades un jurat ha coincidit tant i ha arribat tan ràpidament a la unanimitat com enguany a l'hora de designar el guanyador del Premi Rafel Jaume de Traducció Poètica. Amb una obra com els *Sonets* de Shakespeare, un traductor com Salvador Oliva, un projecte com el que ha emprès i un resultat com el que ha aconseguit, la decisió no era gens mala de prendre.

Tanmateix, voldria esmentar els competidors que ha tingut el premiat. Uns traductors i unes obres que mereixen ser justament valorats. És el cas de la selecció de poemes d'Emily Dickinson, *Jo no sóc ningú! Qui ets tu?*, realitzada per Sam Abrams; o dels *Khamriyyat* del poeta àrab Abu-Nuwàs, en versió de Jaume Ferrer i Anna Gil; la monumental antologia de la poesia expressionista *El crepuscle de la humanitat*, de Kurt Pinthus, traduïda per Alfons Quintana; i dues traduccions shakespearianes, en aquest cas de poesia dramàtica (dues obres ja traduïdes també per Oliva): *Coriolà* (versió de Joan Sellent) i *Macbeth* (versió de Miquel Desclot).

Crec que intentar presentar Salvador Oliva és feina sobrer. Aquest parlament, però, m'obliga a dir-ne alguna cosa, ja que els premis Cavall Verd, tot i premiar una obra concreta, tenen també en compte una trajectòria literària. Diré, doncs, alguna cosa sobre el traductor; en canvi, no diré res sobre l'obra original, perquè si presentar Oliva sembla sobrer, quant i més presentar Shakespeare! Parlem de Salvador Oliva, doncs. Poeta, traductor, professor universitari, especialista en mètrica. En concret fem referència a la seva tasca, coneguda de tots, com a traductor de l'anglès, sobretot de Shakespeare, però també de poetes moderns, com Auden. Oliva ha traduït en vers *tota* l'obra dramàtica de William Shakespeare i aquestes versions han estat i són conegudes, reconegudes, llegides, representades i premiades.

Ara, ha publicat les seves traduccions dels *Sonets* del dramaturg anglès. Dic "les seves" perquè, com sabeu, ha realitzat una traducció literal en prosa acompanyada d'un aparat de notes i una altra traducció en vers. No cal dir que és aquesta versió poètica la que li ha valgut aquest premi de traducció Rafel Jaume, però l'altra n'és un magnífic complement que permet aproximar-se més a l'original.

Tanmateix, els lectors podrien estar tranquils llegint únicament la versió poètica. Tot allò que hi ha és Shakespeare i gairebé tot Shakespeare hi és (si més no tot l'essencial que permet la diferència de nombre de síl·labes entre el català i l'anglès). Evidentment també és Oliva. La versió és seva: ha assumit els mots de Shakespeare i, com a poeta, aquests 2.143 alexandrins i 14 decasíl·labs també són versos seus.

És just que fem referència als predecessors d'Oliva en l'art d'anostrar aquesta obra. Carme Montoriol (ja el 1928) i Gerard Vergés en publicaren una versió completa; i Magí Morera i Galícia i Joan Triadú en traduïren una part considerable. A més, altres autors han traduït alguns dels sonets. Oliva reconeix el deute amb aquests antecessors i diu: "sento un enorme respecte pels qui m'han precedit en aquesta arduíssima tasca. Sense les versions esmentades [...], les meves no haurien arribat a existir mai. La màxima aspiració a què podem arribar els últims traductors de qualsevol clàssic és la de ser nans sobre múscles de gegants".

I aquí voldria recordar la versió de setze dels sonets realitzada per Marià Villangómez, un altre d'aquests gegants, mes-

tre de poetes i traductors. Els sonets traduïts per Villangómez són tan sublims que fan lamentar que no ens en llegàs una versió completa.

Salvador Oliva sí que ens l'ha oferta. I ens ha ofert una feina de gegant, no de nan, com deia ell amb modèstia excessiva. Ha estat capaç de traslladar a perfectes i sonors versos catalans el prodigi dels pentàmetres de Shakespeare. Deia Marià Villangómez, en un dels seus poemes, que allò que experimentam en la vida és un "batec immens i atònit / que només es pot viure". Shakespeare, tot i amb això, pogué posar per escrit aquest batec immens i atònit i Salvador Oliva ha estat de capaç de fer-nos-el sentir en català.

He dit.

**PARAULES DE JOSEP-FRANCESC DELGADO,
MEMBRE DEL JURAT DELS XX PREMIS CAVALL VERD**

Glossa de l'obra guanyadora del Premi Josep Maria Llopart de Poesia

La tria de llibres de poesia publicats enguany en català no ha estat senzilla. Hi ha un grapat de poemaris de bona qualitat i diferents tendències que no han fet la feina fàcil al jurat, en haver de valorar llibres molt diferents escrits amb solvència pels seus autors i les seves autores, alguns dels quals –i això és bon símptoma– són ben joves.

Dels diferents poemaris que tots els membres dúiem a debat finalment han quedat dos llibres: el primer, *Joana*, el conjunt de poemes amb el qual Joan Margarit va aconseguir d'escriure un llibre de records després de la mort de la seva filla amb un lirisme sense estridències i una profunditat admirable; el segon és *Indicis d'altres moments*, de Montserrat Abelló, publicat dins la seva obra completa *Al cor de les paraules* (ed. Proa, Barcelona 2002). Ens hem decantat finalment pel llibre de Montserrat Abelló per la veu personal de l'autora que culmina tota una obra escrita amb una coherència sense esclèxes, fins i tot quan l'austeritat i l'essencialitat en l'expressió poètica no estaven gens de moda.

De Montserrat Abelló, l'escriptora Maria Àngels Anglada en va dir referint-se al seu vers: *El secret rau, sovint, i per contrast, en la limpidesa de la incisió, en el relleu aconseguit amb uns pocs mots que deixen a l'ombra els detalls*. I realment és així. A mida que anava rellegint els versos de l'autora em sorprenia una vegada més el fet de trobar una poesia completament essencialitzada, gairebé antibarroca.

Els analistes han estudiat aquesta essencialització de la poesia de Montserrat Abelló i l'han justificada a partir del coneixement profund de la poesia anglesa. Ara se m'acut que aquesta essencialització també es troba en la poesia de Maria Àngels Anglada i que, per tant, és senzillament una forma permanent de compondre. Si bé val més tard que mai, potser

hem estat una mica cecs durant massa anys a entendre una poesia feta per dones amb un esperit diferent de la poesia imperant en llengua catalana. I si és així aquest premi Cavall Verd de poesia encara és més just i més necessari en un context en què ni Anglada ni Abelló, en el país dels mil premis literaris, no n'han rebut pas gaires.

Perquè Montserrat Abelló ens sorprèn i va edificant aquest món profund des de la quotidianitat més estricta. Mentre anava rellegint aquests poemes començava i acabava una guerra, la d'Iraq. I en llegir els versos d'Abelló, aquests versos que amaguen els detalls en les ombres tal com diu Ma. Àngels Anglada, se m'acudia que servien també per a entendre aquesta guerra actual, tot i que partien d'altres guerres passades. Perquè Abelló ens parla de la por que es passa a qualsevol guerra quan escriu:

*Aquella nit
es romperen les formes
de la hipocresia
i la meua por fou tan petita
si la mesurem amb la por
de tots els que marxaven
a arriscar-se fins a la mort!
Les botes
colpien les llambordes,
mentre jo restava allí,
a la cambra,
peu nua encara.
(pàg. 75)*

Abelló denuncia la veu segrestada de la premsa. O descriu clarament el miratge de qualsevol victòria bèl·lica:

*Creia que era fàcil
i no ho és:
les guerres mai no es guanyen.
(pàg. 270)*

O també ens parla de la dignitat necessària que ens ha dut a dir que no:

*I aprenc a dir que no.
Amollo en la nit
la veu amarga o
la veu esperançada.
(pàg. 316)*

I deixa ben clar el missatge quan recorre a una de les seves imatges preferides –la de les mans– per anunciar quin és el camí:

*He envejat els ocells,
però les mans
són fortes,
estimen,
donen i accepten.
(pàg. 51)*

Amb el premi d'aquesta nit volem homenatjar un llibre, una autora i també tota una obra edificada amb una coherència impecable. Però ho fem sobretot perquè Montserrat Abelló ens ofereix una poesia que està destinada a perdurar.

Diuen els experts que podem distingir la bona literatura per dues raons. La primera rau en el fet que permet lectures diferents a generacions diverses. Alguns dels versos que els he llegit van ser escrits ara fa quaranta anys, la qual cosa ja representa una mica de temps i en demostra la seva vigència... La segona condició ens diu que distingim la bona literatura perquè hi tornem, ens sentim impel·lits a llegir-la una vegada i una altra perquè ens dona les claus de l'existència. I aquesta poesia també resisteix aquesta segona prova, és una poesia universal, mot que potser hem emprat massa a la lleugera per a alguns dels nostres clàssics i que hem omès completament i injustament per a altres. Felicitem-nos per l'existència d'aquesta poesia, pel fet de poder-la compartir aquesta nit amb la seva autora. Tornem-li amb els seus propis versos el búmerang d'una veu poètica que va guanyant amb el temps:

*Ja mai més no podré esborrar
el trau fort, inconfusible, amb què,
cada nit, encerclo el teu nom.*
(pàg. 116)

I demanem-li que amb aquestes mans que estimen, donen i accepten continuï escrivint versos per donar-nos-els.
Gràcies.

Eivissa, abril del 2003

**PARAULES DE JOAN JOSEP ISERN,
TRESORER DE L'ÆELC, FENT LA LAUDATIO
DEL GUANYADOR DEL PREMI
DELS ESCRITORS CATALANS 2003**

Jaume Cabré. Premi dels Escriptors Catalans 2003

Senyores, senyors, amics tots benvolguts

La d'enguany és la tercera vegada que l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana atorga aquest "Premi dels Escriptors Catalans" destinat a reconèixer la trajectòria literària d'un autor. Un premi que té la peculiaritat que tots els escriptors membres de l'Associació són els que amb el seu vot decideixen lliurement qui s'ha fet mereixedor d'aquest guardó.

L'any 2001 l'elegit va ser Jesús Moncada. L'any passat Quim Monzó. I enguany els honors han anat a parar a un altre escriptor de qualitat indiscutible i al qual, certament, (i dispensin-me el tòpic) li calen ben poques presentacions. Em refereixo a Jaume Cabré.

Ara fa 10 anys, a propòsit de la seva designació com a Escriptor del Mes per la Institució de les Lletres Catalanes, Cabré responia a la pregunta "¿Qui sóc i per què escric?" amb un extens article en el que, entre altres coses, deia el següent: "Escriure, per a mi, és la possibilitat de posar en ordre la meua

vida interior i abocar, amb l'ajut de la gran metàfora que és la literatura, allò que penso, que m'amoïna, que temo, que espero, que m'alegra o m'entristeix". I tancava la seva llarga resposta dient: "Confesso que, a més del tracte amb les persones, la literatura és una de les meves raons de viure; és una manera d'estimar. Si no ho veiés així, estic segur que no dedicaria tant d'esforç i tant de temps de la meua vida a aquesta aventura. No tindria sentit. Sé que el que faig pot plaure o no; i que prenent-m'ho com m'ho prenc, me l'estic jugant. Però no ho sabria fer d'una altra manera".

Aquestes paraules que acabo de llegir veien la llum a principis de 1993. Feia tot just dos anys de la publicació de *Senyoria* i, per tant, venien d'un autor que ja havia assolit un nivell d'altíssima excel·lència. Un nivell, val a dir-ho, que s'ha confirmat plenament amb les obres que han vingut després. Em refereixo a *L'ombra de l'eunuc* (1996) i a *Viatge d'hivern* (2000) en narrativa. Em refereixo també, en el camp de la reflexió sobre el fet d'escriure, a *El sentit de la ficció* (1999) i a una petita *delicatessa* editada el 2001 per l'Institut d'Estudis Catalans titulada *Llegia però no movia els llavis*. Parlo del guió per a la pel·lícula *Havanera 1820* (1993), d'autoria compartida amb Jaume Fuster, Antoni Verdaguier i Vicenç Villatoro, de la sèrie dramàtica de televisió *Estació d'enllaç* (1994-1998) i, fins i tot, parlo també (per què no?) d'aquella controvertida incursió en el món del teatre que va ser *Pluja seca* (2001).

Hi ha dues característiques que crec que defineixen perfectament l'obra de Jaume Cabré: el sentit ètic i l'ambició. Ho sentíem en paraules seves fa un moment: la literatura ha d'arribar-se a anar molt més enllà del simple divertiment. L'escriptura és una eina que no té cap sentit si no se la utilitza per millorar el present. No hi ha res, doncs, gratuït en Cabré. Darrere del canemàs dels seus textos sempre hi batega una idea, un sentiment, un estímul d'elevat voltatge ètic col·locat expressament perquè el lector s'hi senti directament interpel·lat.

Això es complementa amb l'altra característica a què abans em referia: l'ambició. Fa un parell d'anys Vicenç Villatoro —un altre autor, per cert, l'obra del qual participa també de molts dels trets de la de Cabré— en un article escrit a propòsit de la reacció de la crítica teatral per l'estrena de *Pluja seca* feia un elogi dels autors que van pel món amb ambició, de la gent que s'arrisca, que apunta cap amunt. Em limitaré a reproduir unes frases d'aquell article de Villatoro perquè difícilment podria millorar-les: "L'important és fer les coses perfectes, ja siguin finestres o catedrals. D'acord. Però o algú diu que és més valuós posar-se a fer catedrals que finestres o acabarem tenint un magnífic parc temàtic de finestres perfectes".

L'ètica i l'ambició: dues virtuts de les quals, per cert, el nostre món —el cultural i l'altre— no va excessivament sobrecregut...

Els personatges de Jaume Cabré sempre van a la recerca de l'absolut. Agafant la imatge de Villatoro diríem que són individus el compromís vital dels quals es decanta clarament per la construcció de magnífiques catedrals. Un absolut que pot tenir diverses expressions. Per fra Junoy és la música, per Don Rafael Massó, regent civil de l'Audiència de Barcelona a *Senyoria*, és el poder i pels protagonistes dels catorze esplèndids contes de *Viatge d'hivern* —un llibre que sempre que en tinc ocasió no m'estic de qualificar de memorable— és la bellesa en les seves múltiples manifestacions. Aquesta recerca de l'absol-

lut, però, té una peculiaritat: gairebé mai l'assoliran completament. Potser perquè, en el fons, l'única regla del joc sigui la de viure instal·lats en una perpètua insatisfacció.

Crec que no violo cap secret si avanço que Jaume Cabré —que comparteix amb un altre guardonat d'aquest Premi, Jesús Moncada, el fet de ser un autor de lenta gestació— està enllestint una nova novel·la. Una nova novel·la de la qual podrem gaudir aviat (i dimensionin, per favor, aquest “aviat” amb l'escala de temps habitual en Cabré). Ell aquesta nit no ens pot acompanyar personalment però en aquest plàcid racó eivissenc on hem volgut retre un petit homenatge a la seva obra sí que tenim unes paraules seves escrites expressament per a aquesta ocasió.

Serà, sens dubte, la millor de les cloendes que podíem desitjar.

“Que hom parli de trajectòria literària em fa sentir una certa angúnia perquè si hi ha trajectòria això vol dir que hi ha trajecte. I si hi ha trajecte, vol dir que hi ha anys pel mig. Molts anys, moltes hores, moltíssimes estones de buscar el millor diàleg, l'adjectiu més adient, la situació més útil, el punt de vista més eficaç, l'atmosfera més idònia i molts dubtes a l'hora de prendre decisions sobre el que sobra o falta al text que està treballant.

Allò que em fa mirar amb més afecte i respecte aquest premi que m'ha estat atorgat és que els qui ho han volgut així són els col·legues de professió. He de donar les gràcies, per tant, als meus companys de dèria, i amb aquest escrit ho concreto, per raons d'economia existencial, en els escriptors presents en aquest acte i en els representants de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana que és la impulsora del premi.

Ara, exactament en el moment que alguna bona persona us està llegint aquestes paraules, joestic parlant espero que davant d'un públic nombros, d'un tema que ens implica i ens atrau a tots plegats: la lectura. I estaré parlant, entre altres coses, de què ens atrau d'un llibre, quines sensacions ens provoquen les primeres ratlles de la novel·la que acabem d'encantar, quina flaire fa la història que se'ns hi promet, com s'implica el lector en el llibre, què som capaços de permetre que el llibre provoqui en nosaltres, per què és important llegir poesia... Per això no puc ser aquí per donar les gràcies personalment. Poques vegades com avui no havia desitjat amb tant de fervor poder gaudir d'un cert i discret do d'ubiquïtat. Però com que la vida és dura, vosaltres sou aquí i jo, mentre intento transmetre, en una altra banda, el plaer de la lectura, només puc ser-hi present en forma de text. Tant se val: em consola imaginar que n'hi ha que mantenen que quedo més parencós i apol·lini en un text que en l'original.

Que tingueu una bona nit i una bona vetllada.

Jaume Cabré”

BERNAT JOAN I MARÍ FA LA CRÒNICA DE L'EXCURSIÓ LITERÀRIA REALITZADA EN EL CONTEXT DELS XX PREMIS CAVALL VERD

Un passeig pels paisatges de Marià Villangómez

L'AELC enguany ha celebrat els Premis Cavall Verd, per primera vegada fora de l'illa de Mallorca. Parafrasejant Miquel Jaume, podríem dir que és tan difícil que alguna organització amb seu a Palma organitzi alguna cosa fora de l'illa de Mallorca com trobar, tranquil·lament dins el seu estable, o pasturant pel camp, un cavall verd. Però enguany s'ha produït el miracle, i, a més, s'ha produït al voltant d'actes per recordar la figura del poeta Marià Villangómez.

Organitzar una excursió literària pels paisatges de Marià Villangómez resulta especialment estimulant i plaent. A l'hora de fer-ho, no partia del no-res, sinó que comptava ja amb material previ, d'una excursió que, dins el passat Curs Eivissenc de Cultura (curs que organitza l'Institut d'Estudis Eivissencs), havien dissenyat els professors i les professores del Departament de Llengua Catalana i Literatura de l'IES Sa Blanca Dona: Albert Belda, Joan Bufí, Esperança Marí, Ramon Peris i Anna Tur. En aquella ocasió, s'organitzà una llarga excursió a peu, pels paratges de Sant Miquel de Balansat, amanida amb lectures de poemes i proses de Villangómez, i amb la incorporació d'acompanyament musical.

Aquest cop, l'excursió a peu fou sensiblement més curta, però, comptant amb vehicle motoritzat, vàrem fer més llarg el conjunt de desplaçaments. D'aquesta manera, vàrem poder començar pel lloc on Marià Villangómez acabà la seua carrera docent com a mestre: Sant Francesc de ses Salines i la Canal.

Les salines constitueixen una de les àrees més emblemàtiques de les illes Pitiüses. Actualment conformen un parc natural que té part a Eivissa, part en els illots que hi ha entre Eivissa i Formentera i part a l'illa de Formentera. L'explotació de la sal ha estat, probablement durant més de dos mil·lennis, la primerar indústria de les illes Pitiüses. Actualment, les salines de Formentera no s'exploten, però les salines d'Eivissa continuen en plena explotació i són de les més importants de tota la Mediterrània. A l'última etapa del franquisme i durant la primera etapa de la democràcia, la mobilització en defensa de ses Salines uní, a les illes Pitiüses, dos pilars fonamentals per als sectors més progressistes i dinàmics d'aquestes illes: la defensa del medi ambient i la reivindicació de la memòria històrica i dels propis drets com a poble.

D'una banda, la reivindicació del medi ambient resulta del tot elemental, tenint en compte que les illes, per definició, constitueixen ecosistemes amb recursos naturals força limitats (quant més petita sigui l'illa més limitats resultaran aquests recursos naturals), i que, per tant, han de ser administrats amb molta cura. Defensar l'explotació salinera i l'establiment d'un parc natural a l'àrea de les Salines —la zona humida més destacada de les Pitiüses i una de les més importants de tot l'arxipèlag balear— constituïa una bandera dins les reivindicacions ecologistes i dins les noves propostes d'organitzar les illes d'una manera més racional. D'altra banda, les salines d'Eivissa i Formentera, en acabar la guerra de Successió, varen ser incautades per les forces ocupants de Felip V, primer

Borbó que ocupà el tro d'Espanya. Les salines, aleshores, constituïen l'única font de riquesa per a la població de les illes Pitiüses. La corona, per tant, ens usurpà la principal font de riquesa i l'única indústria d'Eivissa i Formentera. Els sectors més esquerrans i nacionalistes de la població eivissenca i formenterera –i aquells que volien introduir uns mínims de racionalitat en la gestió urbanística–, doncs, varen reivindicar que ses Salines fossin declarades Parc Natural per dues raons: per preservar el medi ambient i perquè són nostres.

Al costat de la platja de la Trinxà s'hi troba la Canal, el lloc on es descarrega la sal que ha de ser comercialitzada. Vaixells mercants d'arreu d'Europa carreguen encara sal en aquest carregador, que es troba dividit en tres parts, parts que –com molt agudament indicava Enric Ribes, bon estudiós de la toponímia de les illes Pitiüses– representen com tres etapes i tres presències lingüístiques: el carregador es divideix en la canal (en correcte català), el *guafe* (de l'anglès *waterfuge*) i el pantalà (de l'espanyol *pantalán*).

En l'aturada que feim a la Canal llegim els següents textos de Marià Villangómez, amb el “rosari d'illots que treuen el pit” entre Eivissa i Formentera al nostre davant, en un dia lluminós de primavera:

FORMENTERA (Fragment)

*Llunyana i just a tocar,
sola i fent-nos companyia,
cap a la part del migdia
Formentera ens clou la mar.*

*I entre ribera i ribera
amb un rosari partit
d'illots que treuen el pit,
resta la mar presonera,*

*terrassa del mariner,
íntim quintà de les illes
blau laberint de cruïlles
que doble força reté.*

*Formentera breu i dura,
creuada de l'oratójol,
estesa davall el sol
en una tarda madura!*

*Nu i esquerp pla formenter
de marès i roca viva,
sense defensa en l'aspriva
mossegada del febrer!*

*Curta, esquiva primavera,
colpidor encís d'un instant,
dolça espasa reposant,
en un somni, a Formentera!*

*La Savina : zenital
el foc, i la terra estreta.
Una carretera dreta,
estanys, savines i sal.*

(Del llibre *La Miranda*)

Només oferim un fragment del poema “Formentera”, que fou llegit, a la Canal, en la seua totalitat, mentre teníem al da-

vant el “rosari d'illots que treuen el pit” entre les dues illes Pitiüses més grans, i l'illa de Formentera, enmig d'una boirina pre-estival, al fons.

En record de la dura tasca dels saliners, de la feina que han fet històricament les persones que han hagut de mantenir-se a través d'una economia de subsistència com la d'Eivissa, en un medi històricament hostil per diverses raons, llegirem, així mateix, “El Combat”:

EL COMBAT

*Aquests homes lluitaren,
vull dir els avis dels avis,
i també damunt aquestes feixes es va sembrar la sang.
La dura mà empunyava les eines i les armes.
Defenien la vida, la collita, els seus escassos béns.
Pagesos i soldats, tot era una tasca única:
clavar la rella en la terra o el coltell en l'enemic.
Portaven aquells segles en l'entranya
l'armada incursió i la secada hostil.
Pel mar venia la tempesta
i la nau enemiga com un núvol irat.*

*Dins ells tenien la ràbia i la por,
lluitaven, s'amagaven, eren homes valents.
Hagueren de fer compatibles amb la feixuga feina
les hores dela gresca, de la rialla i de l'amor.
La mort els envestia per tots costats, aclaria
les espesses brostades. Era igual
morir dela pesta, de fam, negats o en plena lluita.
Tal vegada la guerra tenia un altre prestigi.*

*I aquells homes anaven al combat. Ells sabien
almenys que defenien un tros de terra, una casa,
allí a la vora,
el pa de tots, dins el rebost o a l'era,
i això els decidia a la mort.
Acceptaven, sense saber, un secular martiri:
ni tan sols creien que allò es pogués fer acabar.*

*I a més, els homes es coneixen lluitant,
i és bell vanar-se d'una força ardida,
i les armes poden prendre un estrany fulgor a les mans.*

(Del poemari *El cop a la terra*)

L'arrelament a la terra constitueix un dels temes fonamentals en la poesia de Marià Villangómez. S'ha dit, erròniament, que Villangómez és fonamentalment un poeta que ens fa avinent, a través de les seues poesies, el paisatge d'Eivissa. Cal anar una mica més enllà, i considerar Villangómez com un poeta que ens fa avinents temes universals, sovint a través de la descripció, això sí, del paisatge eivissenc.

TERRA NATAL

*Arrelar, com un arbre, dins la terra:
no ser núvol endut d'un poc de vent.
Sobre els camps coneguts de cada dia,
veure un cel favorable i diferent.
Mirar com cau, quotidià el crepuscle,
cada cop renovant-me el sentiment.
Damunt la terra nostra i estimada,
del cor neixen el pi, l'aire i l'ocell.*

*El blanc record de la infantesa hi sura,
i ha de fer bo, aquest sol, als ossos vells.
Vull escoltar-hi aquest parlar que arriba
de molt antic als llavis de la gent.
El meu amor, la ferma companyia,
vull somiar-hi, entre la mar i el vent.*

(Del llibre *Elegies i paisatges*)

Tot seguit continuam camí cap al nord, en direcció a Sant Miquel de Balansat, on Marià Villangómez va treballar com a mestre durant tota l'etapa més fecunda de la seua producció poètica.

Enguany ha plogut i el camp ens ofereix una estampa que ens recorda molts passatges de *L'any en estampes*. *L'any en estampes* és una petita joia de la literatura, en què el poeta, recorrent a la prosa, descriu, en dotze estampes —una per a cada mes—, els canvis que es van produint en el paisatge eivissenc al llarg de l'any. A partir de Santa Gertrudis de Fruitera, els camps estan inusualment conreats: ens anam endinsant en el poc que queda ja de l'Eivissa rural, d'aquella Eivissa que Marià Villangómez va saber plasmar tan bé tant en els seus poemes com en les seues proses. Quan ens acostam a Sant Miquel de Balansat trobam algunes extensions de camp on s'han plantat abundants arbres fruiters i, així mateix, una bona extensió d'oliveres.

En arribar al nucli urbà feim parada, i ens adreçam a la placeta que hi ha just baix del puig sobre el qual s'alça l'església de Balansat. En aquesta petita placeta, al fons de la qual avui dia s'hi troba un centre d'assistència primària, hi estava situada l'escola, on durant l'etapa més fecunda de la seua producció literària Marià Villangómez exercí de mestre.

Tot seguit pujam fins a l'església, on en Toni Planells, un obrer de la parròquia, ens mostra les restauracions que hom hi ha realitzat recentment. Han quedat al descobert frescs del segle XVII i XVIII que havien estat amagats sobre una capa de guix durant devers tres-cents anys. Avui, gràcies a la restauració realitzada, podem tornar a admirar-los. Tot seguit, visitam la vicaria, i, en sortir, evocam, un fet històric del principi de la Transició: al pati de l'església de Balansat, un Sant Joan de mil nou-cents noranta-sis onejaren, abundantment, a Eivissa, per primera vegada després de la fatídica desfeta del 39, senyeres amb les quatre barres.

De baixada cap al port de Balansat, ens aturam devora el pont d'en Jai. D'allí anirem als horts que inspiraren part dels versos del poeta, però abans contemplam, devora savines imponents, el magnífic pi ver que hi ha a la vora.

EL PI VER

*Solitari i reial, tota una plaça
cal per al seu repòs solemniat,
per al brancatge estès més àmbit cal,
més ombra a dins per als ocells que abraça.*

*Amb deu o dotze de la seva raça,
quan més, s'ajunta. Aixequen llur front alt
i rodó, cadascú individual;
veïns, però sense acostar-se massa.*

*Devora hi ha conreus, boscos, camins.
El pi ver es destaca, noble, i fins
apar que sols per a la roja escorça*

*i l'ampla copa envii llum el sol,
que del cel s'hi recalqui l'últim vol,
i tot amb un posat auster de força.*

(De *Sonets de Balansat*)

A la Bassa de na Molina, que recull l'aigua que, des de la font del Tur i la font d'en Ferrer, baixa pel Torrent de Balansat, ens trobam amb l'agradable sorpresa que l'aigua vessa per damunt de la paret de contenció que serveix per fer-hi un petit embassament. Això fa la travessia una mica més difícil, però, amb alguna relliscada pel mig i una o dues desercions temporals, continuam camí. A l'altre costat, ens esperen uns horts de tarongers eivissencs —més alts que no pas els valencians, i més escardalencs, tot sigui dit de passada—, alguns dels quals produeixen les famoses “taronges de porc”, molt àcides, que serveixen per rentar els ventres d'aquests animals en fer les matances. Els tarongers estan florits i ufanosos. S'escampa per tot la flaire magnífica de la tarongina, enmig d'una brisa suau, i amb una temperatura ja lleugerament xafogosa.

Escollim per a l'ocasió un poema sobre la contrada i un poema sobre les persones. Començam amb el de la contrada, probablement inspirat en aquell mateix lloc, o molt a prop:

HORTS DE BALANSAT

*Temps, aigua, esforç, units en una tendra,
delicada riquesa. Aquesta faç
virgiliana arriba d'un tenaç
ahir amb suor, ara repòs de cendra,*

*d'aquest treball dispers que ajuda a prendre
la virtut d'unes fonts, do jamai las,
al feixó esglaonat i al marge escàs,
ran del torrent que aquests rocams va fendre.*

*Gràcia del broll ocult, anterior
a l'home, aigua fidel, glop solitari
vers la set del ramat i del pastor.*

*Ara bé repartit, frescor fluent
per romans predis, fruits d'un mil.lenari
concurs eixit a la ufanor present*

(Del poemari *Sonets de Balansat*)

Qui sap quins eren els desigs del poeta quan passejava, en una excursió que li plaïa molt, a través d'aquells horts de Balansat! En qualsevol cas, vàrem considerar que el lloc era propici per llegir un poema clarament referit al desig, el motor humà de totes les accions, de tots els amors i de totes les gesses.

D'ARA ENDAVANT

*D'ara endavant, sota un cel variable,
veuràs muntanyes i petites valls, dins un anell d'escuma;
veuràs camins i cases perdudes, i els arbres i els sembrats,
i les herbes i mates que no sembla ningú.
I veuràs més que mai que els núvols són tosos borrallons,
que el vent passa encenent la gran brasa del dia,
que la pluja és la núvia resignada del vent,*

*i que la nit eixampla, enllà de cors i estels,
la seva cova de silenci.
Cercaràs a la terra no sabràs què, la vida,
això tan senzill que ens hem trobat als braços,
aqueixa cosa vaga de la qual només sabem el nom,
i que ens duu cap a tot sense retorn possible,
boscos, camins, pluja i estrelles,
vida tota lliurada damunt un vast deler ignorant.
Cercaràs sobretot cossos vius com és encara el teu,
que com el teu anhelin esguards, contactes, besos,
cossos on és la vida bella, carn animada
i modelada per una ardent força vital.
Oh, que delicadament, que apassionadament dret o ajagut
s'ofereix, transitori, un bell cos de vegades!
Hi haurà fines cabelleres on amagar els dits,
i somriures que busquen el fons del nostre goig,
i pits on deixar caure la gravetat dels besos,
i mirades que ens prenen dins llur gorg de tendresa.
Buscaràs aquells colls que creen amb un gir l'harmonia,
buscaràs unes celles que tinguin vida sobre uns ulls
—potser només la vida de la bellesa—,
una pell buscar's que inviti els llavis
pel matís, la tibantor, la sang que davall hi palpita,
una cintura que tempti l'avidesa del braç,
una boca on un encís ens demani que hi recerquem ventura.
Oh, no! No tots els llavis,
tots els ulls, fronts o cossos
fereixen aquesta ànsia de la vida.
Buscaràs, triaràs, entre les joves existències,
la carn que tènamori,
pels camins, a les cases, entre el cel i la terra.
Repertori de boques, d'esguards, de cabelleres,
de gestos o posats, expressions, paraules,
pedres, núvols, crepuscles, estels, gaudis,
i pàgines de llibres, i somnis, i sospites.
Ah, reservar aquestes formes que en somni es transfiguren,
recordar aquesta sang que és perfum dins la nostra,
perseguir-la entre el vent, els treballs, el misteri,
retrobar la bellesa ja pura i destriada,
i saber que és ací, i que és nostra la terra!*

(Del llibre *Els béns incompartibles*)

Deixam els horts on hem realitzat aquesta lectura i avançam, només un tros, entre esbarzers, fins arribar a un molí abandonat, però en molt bon estat, que caldria restaurar: el molí d'en Ferrer. Una mica més avall, dins una marjada, encara s'hi pot veure, en un estat perfecte de conservació, la magnífica pedra molar que havia servit per convertir el blat en farina, per triturar cereals i deixar-los en condicions d'esdevenir pa. A tots els presents ens sorprèn de pensar com ha minvat l'aigua, a causa de la sobreexplotació que se n'ha fet, a Eivissa, una illa turística però —com totes les illes, més imés si són de dimensions reduïdes— mancada de recursos naturals. En alguna època, tampoc no gaire llunyana, l'aigua que discorria cent metres més amunt de la bassa de na Molina devia poder moure un molí tan poderós com aquell.

Tornam endarrere, travessam novament la bassa, amb els perills ja esmentats, discorrem per dins un camp ple d'estepera blanca que es troba en plena floració, flanquejat per bala-

dres i ginebres. I, en agafar novament l'autobús, ja feim via cap al port de Balansat, on ens espera un dinar amb els millors fruits de la mar. Abans, emperò, encara tenim temps, alguns dels excursionistes, d'arribar-nos xano-xano a la cala dels Moltons, a devers dos-cents metres del port de Balansat, per un camí pedregós i costerut. A poca distància de la mar, hi ha una petita esplanada, amb una figuera frondosa al mig. Quina potència vital tenen, aquestes figueres, a la càlida Mediterrània. Com saben arrelar a pocs metres de la mar, preservant-se del salitre, i subsistir i fins i tot donar-hi fruits abundants.

Ran de l'aigua, milers i milers de veles diminutes, pròpies d'un nou tipus de medusa (de "born", que diríem a Eivissa, de "grumer" que diuen a Mallorca...) que hi ha anat a resollar deixen una flaire molt semblant a la que se sol percebre a les llonges on es comercialitza el peix.

Evocarem, així ho esper, en el futur, aquesta jornada memorable, que, de la mà de Marià Villangómez, present en la paraula, ara que fa un any que ens va deixar, ens ha portat a les terres més estimades pel poeta. Deixarem que siguin les seues paraules, i no les nostres, les que acabin la crònica d'aquell dia:

EVOCACIÓ DE BALANSAT

*Ara lluny dels teus marges i senderes,
mentre espero tornar al silenci espès
amb fonts, renills, veus llargues de pagès,
vent als arbres i agudes primaveres,*

*oh Balansat de somni, ben properes
voldria al solc del vers noves mercès,
incert delit i tempestat de res,
llum d'absència en les hores fugisseres,*

*alt repòs sobre pàgines i passos,
antics ressons que al cor arriben, lassos,
el meu to just seguint el puig i l'hort,*

*la nit que es clou com rera el primer dia,
la pluja, els clars ocells de l'alegria,
l'amor, la solitud del desconhort.*

(De *Sonets de Balansat*).

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 971 51 70 46

Dels seixanta-tres bisbes que ha tingut Mallorca, només dotze han estat mallorquins (el 19'08%)

FA 56 ANYS QUE NO HI HA A MALLORCA
CAP BISBE MALLORQUÍ

De 1229 a 2003, la Diòcesi de Mallorca ha tingut seixanta-tres bisbes (comptant-ne quatre que, preconitzats, no prengueren possessió). D'aquests seixanta-tres, dotze foren naturals de Mallorca. Els altres cinquanta-un procediren de diverses regions de la península o fins i tot de més lluny: onze de Catalunya, nou del que és ara Castella i Lleó, sis de València, sis d'Aragó, quatre d'Euskadi, tres de Castella-la Manxa, dos d'Andalusia, dos d'Extremadura, dos de la Rioja i un de Galícia. Naturals d'Itàlia en vingueren quatre. D'un no n'hem pogut saber la procedència. Les úniques comunitats espanyoles actuals de les quals no hem rebut cap bisbe han estat Astúries, les Canàries, Cantàbria, Múrcia i Navarra. Curiosament, un bisbe mallorquí fou bisbe de Tenerife. Dels dotze bisbes mallorquins, la meitat —sis— són de Palma, dos d'Inca i un de les següents poblacions: Algaida, Lluçmajor i Sóller. D'un no n'hem pogut conèixer l'origen mallorquí.

Farem una ullada al quefer d'aquests dotze bisbes mallorquins, començant cronològicament pels de més a prop.

JOSEP MIRALLES SBERT (Palma, 1860 - Palma, 1947). Bisbe de Mallorca de 1930 a 1947. Total desset anys.

És el darrer bisbe mallorquí que hem tingut. Morí ara fa 56 anys. Abans de venir a Mallorca fou bisbe de Barcelona durant quatre anys (1926-1930) i durant dotze anys (1914 a 1926) havia estat anteriorment bisbe de Lleida.

Va ser consagrat bisbe a la Seu de Mallorca el 15 de novembre de 1914.

De 1896 a 1914 fou canonge arxiver de la Seu de Palma i es destacà com a escriptor. Fundà el *Correo de Mallorca*, (avui *Diario de Mallorca*) i va dirigir el *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*. Es distingí també com a predicador de la Seu i professor del Seminari Conciliar de Sant Pere, on començà a fer classes l'any 1891. Ordenat prevere, al principi ajudà a la Parròquia de Sant Miquel de Palma.

A Barcelona defensà el català com a llengua de l'Església.

A Mallorca vingué com a arquebisbe-bisbe i l'any 1930 presidí les festes de la canonització de santa Catalina Tomàs.

El 1931 féu la coronació de la Mare de Déu de la Salut de la parròquia de Sant Miquel. Obrí un sínode diocesà que no es coneixia des de feia 250 anys. Defensà l'ús del mallorquí a la trona i a la catequesi. Li tocà viure la Guerra Civil espanyola i fou criticat per ambdues parts. Un any abans de morir rebé un bisbe coadjutor amb dret de succeir-li.

GABRIEL LLOMPART JAUME (Inca, 1862 - Palma, 1928). Bisbe de Mallorca de 1925 a 1928. Total tres anys.

Va venir de Girona, on havia estat bisbe durant tres anys (1922 a 1925) i anteriorment fou bisbe de Tenerife quatre anys (1918 a 1922).

Fou consagrat bisbe a la Seu de Palma, on des del 1916 era canonge i professor del Seminari. L'any 1904 havia obtingut una canongia a Oriola.

Home prudent i zelós, mostrà que era un bon governant i se'l considera teòleg i moralista. Propagà arreu de la Diòcesi les maneres de fer oració, tant mental com vocal.

Està enterrat en el mateix centre de la catedral de Palma.

PERE JOAN CAMPINS BARCELÓ (Palma, 1859 - Palma, 1915). Bisbe de Mallorca de 1898 a 1915. Total desset anys.

Era rector de Porreres. I als 34 anys ja era canonge magistral de la Seu. Fou consagrat bisbe a Madrid. Tingué com a vicari general Antoni M. Alcover Sureda.

Impartí un gran afecte a totes les coses de la nostra Illa: art, cultura, història, tradicions. Donà una Doctrina Cristiana en la nostra llengua. En el Seminari instituí curssets obligatoris de Llengua, Literatura i Història de Mallorca i hi fundà els certàmens científicoliteraris per als seminaristes. En el Seminari establí la Schola Cantorum, recordada encara en els nostres dies. L'any 1904 inicià la reforma de la catedral sota la direcció de l'arquitecte Antoni Gaudí, que va fer desaparèixer el cor del mig de la catedral. El 1905 traslladà les despulles del rei Jaume III des de València a Palma. Durant el seu pontificat vingueren a Mallorca nombrosos instituts religiosos com La Salle, mercedaris, franciscans del TOR, els dominics de Manacor, Adoratrius, Sagrat Cor i se cedí Sant Gaietà als Missioners dels SSCC.

Home d'un equilibri admirable, senzill, afable, publicà en la nostra llengua algunes cartes pastorals. Gran devot de la

Mare de Déu de Lluc i restaurador de la seva església, li dedicaren un monument de bronze al mig del pati principal del monestir. Fundà el Museu Diocesà, l'arxiu Històric de l'Església de Mallorca i enriquí la Biblioteca Episcopal.

Va ser enterrat en el cor de la Seu darrere l'altar major.

MATEU JAUME GARAU (Llucmajor, 1811 - Palma, 1886). Bisbe de Mallorca, 1876 a 1886. Total, deu anys.

Bisbe de Menorca del 1858 al 1873: setze anys.

Tenia 64 anys quan va ser preconitzat bisbe de Mallorca el 1876.

Durant el seu pontificat vingueren les Germanetes dels Pobres, els ligorins (després teatins), les Terciàries Carmelites i el Centre Eucarístic.

Coronà la Mare de Déu de Lluc el 10 d'agost de 1884, on havia celebrat la seva primera missa l'any 1835.

Fou zelós del culte, bondadós i auster per a si mateix i es va interessar pels més pobres.

El 1869 assistí a les sessions del concili Vaticà I. Les seves despulles es troben a la capella de Sant Josep de la Seu.

MIQUEL SALVÀ MUNAR (Algaida, 1792 - Palma, 1873). Bisbe de Mallorca, 1852 a 1873. Total, vint-i-un anys.

Home erudit, liberal, investigador, acadèmic, il·lustrat. I de tracte exquisit i discret.

El 1829 es trobava a Madrid com a bibliotecari del duc d'Osuna.

Fou consagrat bisbe a Madrid.

Mallorca aleshores tenia 723 preveres. I només 200.000 habitants.

Va restaurar la façana de la catedral i presidí les festes marianes de la proclamació del dogma de la Immaculada Concepció l'any 1854. És el fundador del *Bollett* del Bisbat l'any 1861. Es mostrà caritatiu durant les pestes de 1865 i 1870. Establí un nou pla d'estudis en el Seminari Conciliar. Era coneixedor de les llengües modernes. Està enterrat a la capella de Sant Pere de la Seu.

BERNAT NADAL CRESPI (Sóller, 1845 - Palma, 1818). Bisbe de Mallorca, 1794 a 1818. Total, vint-i-quatre anys.

En el seu temps es fundaren la Puresa, les Trinitàries i les Germanes de la Caritat, tot encaminat a la instrucció de la dona mallorquina. Va editar la *Doctrina Grossa*, reforma del catecisme de Ripalda. Va ser diputat a les Corts de Cadis per les Balears i fou president de la comissió encarregada d'elaborar la Constitució, l'any 1812.

Tingué un caràcter enèrgic i d'empenta. Era un gran orador i sabia les llengües modernes. Va ajudar a Sóller en obres socials. És el bisbe mallorquí que ha tingut el seu pontificat a Mallorca més llarg.

LLORENÇ DESPUIG COTONER (Palma, 1706 - Tarragona, 1764). Bisbe de Mallorca, 1750 a 1763. Total, tretze anys.

Alumne del col·legi de Monti-sion, estudià a Roma, on fou ordenat prevere a l'església de Montserrat. Defensor de Ramon Llull. Era bondadós i després, i de molta virtut. L'any 1763 fou arquebisbe de Tarragona. I morí l'any següent i d'ell va predicar l'oració fúnebre el P. Bartomeu Pou, jesuïta d'Algaida. El seu cor fou enterrat a la capella de la Immaculada de la Seu de Palma.

El bisbe Josep Miralles (Foto: Arxiu Lluc)

BERNAT COTONER OLEZA (Palma, 1613 - Palma, 1684). Bisbe de Mallorca, 1672 a 1684. Total, dotze anys.

Aristòcrata, doctor en Dret Civil i Eclesiàstic, guanyà un concurs per a la Rectoria de Manacor. El 1644 era canonge de la Seu. De 1664 a 1671 fou arquebisbe d'Oristano, a Sardenya, i va ser proclamat bisbe de Mallorca el 1672. El 1676 inaugurà un sínode diocesà. El 1677 vingueren els caputxins a Palma. Fou ferm per defensar la immunitat de l'Església i els drets dels eclesiàstics. En el seu pontificat hi hagué diversos actes de la Inquisició, situada en el solar que ocupa ara la plaça Major de Palma. Tingué l'oració fúnebre a la seva mort el jesuïta Francesc Doms. Va ser enterrat a la capella de Sant Pere de la Seu.

SIMÓ BAUZÀ SALAS (la Calatrava, Palma, 1552 - Palma, 1623). Bisbe de Mallorca, 1608 a 1623. Total, quinze anys.

Batejat a la Seu, estudià amb un oncle seu, rector de Senelles, i en el col·legi de Monti-sion de Palma. Als deu anys entrà en els dominics. I féu el noviciat sota la direcció del qui seria sant Joan Beltran. Ordenat prevere el 1575, predicà quaresmes a Mallorca i fou professor en els convents dels dominics de Puigcerdà i Palma. El 1590 fou prior del convent de Manacor. I el 1597 del reial convent de Palma. Era provincial d'Aragó quan va ser preconitzat bisbe de Mallorca. Predicà a l'església de Monti-sion amb motiu de la beatificació de sant Ignasi de Loiola. Fou consagrat a Barcelona el 1608.

Va engrandir el palau episcopal i el nom d'aquest bisbe figura a la façana. Construï la sala dels bisbes l'any 1616. Mal-

grat que era dominic, sempre es considerà un fervent lul·lista. L'any 1617 es fundà el convent de les tereses de via Roma. I aquest mateix any moria el qui seria sant Alonso Rodríguez al col·legi dels jesuïtes de Palma. Per motius de salut, no pogué assistir al sepeli del porter de Montisíon. Dues vegades visità Menorca, on governava també, com a bisbe. El bisbe Bauzà va ser un home abnegat i recte en el compliment del seus deures. Va ser enterrat enmig del presbiteri de l'església de Sant Domingo, avui derruïda.

ARNAU MARÍ DE SANTACÍLIA (Palma, 1384 - Palma, 1464). Bisbe de Mallorca, 1460 a 1464. Total, quatre anys.

De família noble, era ardiaca de la Seu de Palma.

El seu pare vivia en l'alqueria aràbiga de Costitx. Figura elegant i de maneres fines.

Enterrat a la capella de Santa Cecília de la Seu, avui capella del Sant Crist.

PERE DE CIMA I RIERA (natural d'Inca). Bisbe de Mallorca de 1378 a 1390. Total, dotze anys.

Era franciscà menor i ajudà a Sant Francesc de Palma i d'Inca. Va prohibir els excessos que hi havia a les festes dels Missacantants. Promogué el culte i reformà el clergat. Piadós, obedient i delicat en el tracte amb els altres. Està enterrat davant les grades de l'altar major de l'església de Sant Francesc de Palma.

ANTONI DE GALIANA. Pontificat a Mallorca, 1363 a 1375. Total, dotze anys.

Fou el primer bisbe mallorquí, després de més cent anys en què hi havia hagut només bisbes de fora de l'Illa. Va reprendre les obres de la catedral, que estaven paralitzades. Construí la rossa major de l'absis central de la Seu, que consta de 1.236 cristalls de color. Amida quasi dotze metres de diàmetre interior. Edificà també la capella de Nostra Senyora de la Corona, on reposen les seves despulles. Era actiu i pacificador. Prengué interès pels esclaus que hi havia en aquell temps a Mallorca com també mesures contra els concubinaris.

CONCLUSIONS

Es poden treure conclusions d'aquestes àgils i accelerades anotacions històriques?

En primer lloc, unes notes anecdòtiques.

Al segle XX, quasi la meitat del segle (quaranta-cinc anys) bisbes valencians governaren la nostra Diòcesi. No obstant això, i així mateix, durant aquest mateix segle, els bisbes mallorquins la governaren durant trenta-cinc anys, que no està malament! Durant el segle XIX, el govern dels bisbes mallorquins a Mallorca durà encara més, és a dir, cinquanta-cinc anys, la meitat d'un segle i un any més. Però en els segles anteriors, a causa sens dubte que Madrid ostentava massa poder, no només polític sinó espiritual, els bisbes mallorquins a Mallorca són una insignificància: en el segle XVIII governen durant devuit anys; en el segle XVII, vint-i-sis anys; en el segle XVI no hi cap bisbe mallorquí; en el segle XV governen durant quatre anys; en el segle XIV, governen durant vint-i-quatre anys; en el segle XIII no hi ha tampoc cap bisbe mallorquí.

En total, si ens referim als anys, podem formular que la Diòcesi de Mallorca ha estat regida per bisbes mallorquins durant 158 anys dels 774 que, des de 1229 a 2003, fa que existeix; és a dir, ha estat regida pels mateixos mallorquins

només durant el 12,20% del temps que ha durat la Diòcesi mallorquina.

Curiosament, i valgui l'anècdota, fa cent anys —l'any 1903— regia la Diòcesi un mallorquí —el bisbe Campins—, i el mateix passà fa dos-cents anys —l'any 1803— en què aleshores era bisbe de Mallorca el bisbe Nadal de Sóller. El 1703 fou bisbe de Mallorca no un mallorquí, però sí un illenc, de Sicília. El 1603 ho era un bisbe d'un poble de València, el qual regí la diòcesi mallorquina de 1574 a 1604 i pel temps que governà a Mallorca, i per la importància que comprèn aquest pontificat, manté similituds amb el nostre darrer bisbe, el carismàtic don Teodor Úbeda. Pocs anys després —el 1608— venia el bisbe palmèsà, Simó Bauzà Salas.

* * *

A part d'aquestes petites anècdotes, fixem-nos en particularitats més rellevants.

No podem oblidar ni menysprear la labor pastoral, eficient i considerable dels bisbes de Mallorca no nascuts en aquesta Illa. L'exemple més pròxim el tenim en don Teodor Úbeda, que ens va deixar el 18 de maig passat enmig d'una aclamació popular impressionant. No obstant tot, podem també afirmar que els bisbes mallorquins que presidiren aquesta Diòcesi foren uns grans bisbes i dugueren a terme una fructífera realització pastoral.

És normal que, a la mort d'un bisbe, els diocesans es demanin, de paraula o per escrit, si convé, o no, que el proper bisbe sigui de la mateixa terra on apunta el seu pontificat, per la senzilla raó que així com mai no moren batles, tampoc mai no moren bisbes.

Raons n'hi ha per ambdues parts.

Concretant-nos al nostre cas, i a la nostra Illa, se'ns ocorre dir el següent sobre això:

Un bisbe mallorquí coneix d'antuvi, i des del principi, i per si mateix, la realitat mallorquina, dins els diferents vessants, com són la política, la religiositat popular, l'estat de les parròquies, el tarannà dels preveres, la història de la Diòcesi, la manera de ser dels diocesans, la llengua i les dificultats o contratemps que tot comporta. Un bisbe vingut de fora ha de dedicar molt de temps i energies per posar-se en forma dins el nou marc geogràfic i humà on es troba i l'han duit, sempre amb el perill de ser encetat o burlat.

D'altra banda, potser també que convengui una nova cara i un nou tarannà per posar-se al timó d'un grup humà que pot estar dividit i que exigeix un home imparcial, sense color ni partit i que ningú no el pugui dur al seu redol i que siga des del principi de tots i de tots els corrents.

El nunci del papa és qui, en última instància, i després de prèvies consultes amb els entesos en la matèria, diu en aquest cas la darrera paraula i dóna el nom definitiu per a l'important càrrec. Un que ja ha estat bisbe en un lloc de menys importància sol pujar a una diòcesi de més categoria.

Sempre, emperò, seria bo tenir en compte les diverses circumstàncies que envolten el moment actual, la història i el futur que s'espera que tindrà el nou responsable d'una comunitat cristiana, com és ara la nostra, que malgrat petita, no deixa de ser problemàtica i envitricollada. ■

Nicolau Pons Llinàs, S. J.

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ TEODOR SUAU I PUIG

L'herència del bisbe Teodor

En aquest final de curs es multipliquen les invitacions a escriure sobre l'estimat D. Teodor. És el que toca: la nostra forma de mostrar l'afecte que sentim per la seva persona, més enllà, molt més enllà de la mort. Després, vindrà l'estiu. A Mallorca, temps de silenci sobre les coses importants: tots ens deixam ensopir pels aires humits i càlids que conviden al dolç no fer res, com un bé de Déu... i, després, tornarà a començar el curs, vertader inici de l'any per a gairebé tots nosaltres. I ens retrobarem amb la tasca de dur endavant aquesta benvolguda església nostra, de la qual ha estat pastor tants d'anys D. Teodor. I vindrà un altre bisbe. I la història seguirà, amb nosaltres, a pesar nostre i sense nosaltres. I ens cal saber estar al nostre lloc. Perquè el que es juga és la continuïtat d'una presència: la de l'església catòlica a la Mallorca d'avui.

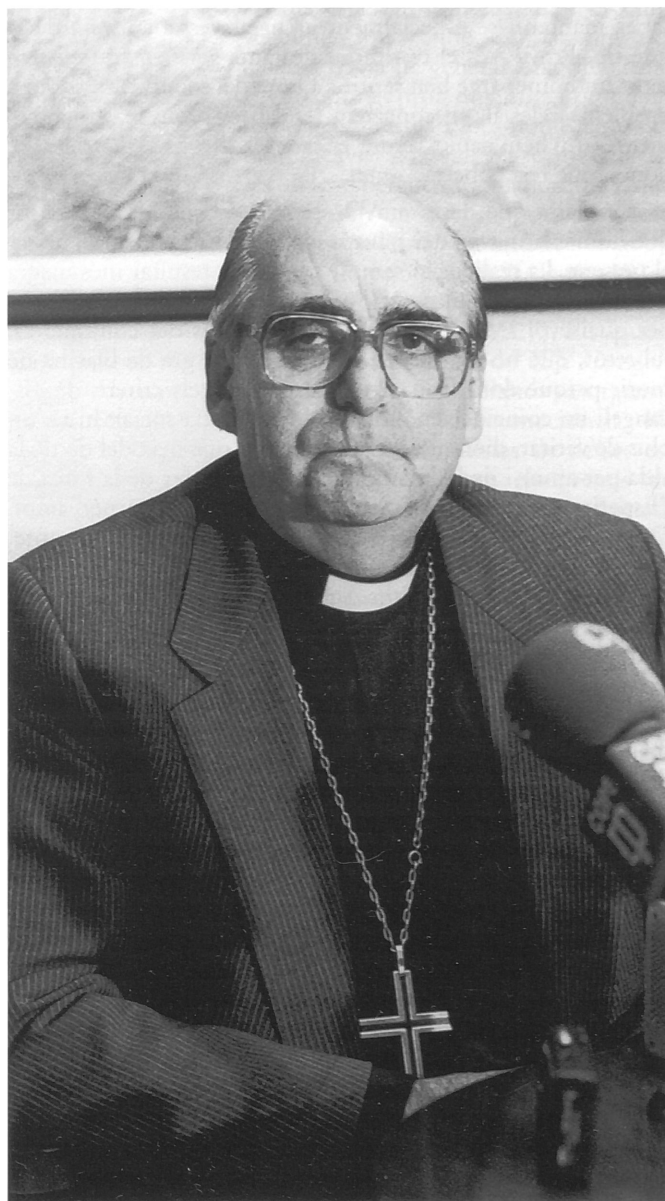
Per això, i per no repetir el que en altres llocs s'ha dit i es dirà, em dispòs a escriure aquestes ratlles des d'una perspectiva molt concreta: l'herència que el Sr. Bisbe Teodor ens deixa. O, amb altres paraules tal vegada més precises, els reptes amb què s'obrirà el nou pontificat.

No faré cap anàlisi exhaustiva —que mai no varen agradar massa a D. Teodor— sinó una aproximació al que, segons la meua modesta opinió, representen els eixos de l'acció evangelitzadora de l'immediat futur.

Hem de començar, doncs, amb unes pinzellades d'història.

El pontificat de D. Teodor ha estat emmarcat, al meu entendre, per dues coordenades clau: la història sociopolítica de l'Estat espanyol, des del tardofranquisme fins a la consolidació de la democràcia. I, eclesialment, pel postconcili, amb la figura de Tarancón a la Conferència Episcopal Espanyola. I els canvis de tendència posteriors, a partir de l'elecció del papa Joan Pau II. No oblidem que trenta anys són, per a la vida d'una persona, d'un país i d'una església, molts: al ritme en què es crea avui la història, un temps extremadament significatiu.

De bon principi, D. Teodor va manifestar les idees mestres del seu projecte: l'atenció primària als més pobres; l'estructuració de l'església local a partir de les exigències del Vaticà II; una incorporació cada vegada més ferma del laïcat en la pastoral diocesana. Tot això, amb una voluntat clara de diàleg, de confiança en les persones concretes i, el que em sembla

Teodor Úbeda (Foto: Arxiu Lluc)

més admirable encara, amb una capacitat honesta d'assumir els riscos de la novetat, del tempteig i la prova, per tal de fer avançar la realitat en la direcció de les seves possibilitats assequibles. En aquest sentit, el seu tarannà pràctic, viu, optimista, capaç de copsar el conjunt més enllà del matís, li prestà un gran ajut i fou bo per a nosaltres.

D. Teodor trobà una església en eferescència i amb ruptures molt notables a causa de la circumstància eclesial i política. Eren temps ben diferents dels d'ara, certament. Plens de problemes mals de resoldre. I d'una certa violència en les relacions. Però temps també d'esperança. Semblava que hi havia un futur a l'abast de la mà que cada grup cercava de crear segons la pròpia manera de veure i entendre les coses. Temps vius, si s'ha de dir en un mot. I també inici d'una crisi que encara no ha acabat i de la qual no endevinam el resultat final. Només en posaré un exemple: les secularitzacions. Nombroses. Que perderen per al clergat persones molt valuoses. Com tot problema nou, ens agafà desprevinguts. D. Teodor va saber mantenir-se especialment atent al vessant humà de la qüestió. Prova n'és el testimoni de tants germans que li han retut un homenatge ben sentit a l'hora del seu traspàs. Com a problema eclesial, en coneixem les causes prou bé. Probablement no n'hem sabut treure encara les lliçons. Una qüestió, doncs, que resta oberta.

L'església que deixa ara D. Teodor és una altra: el futur que hom esbrinava i desitjava al inicis del seu pontificat ara és el present. La realització sempre acaba per resultar més magra que la idea que vol plasmar. Però seria un greu error decidir-se per qualsevol lectura parcial que prescindís del conjunt. O, sobretot, que no tingués en compte que el gra de blat ha de morir perquè doni fruit. En aquest sentit, els criteris de l'Evangeli no coincideixen amb els de la ciència social: hi ha un plus de veritat, dinàmic, efectiu, decisiu, que neix del do de la vida per amor i de la incorporació als projectes de la força de l'Esperit, vessat cor endins de la realitat, també per amor. Qualsevol crítica, si vol ser honesta, ho ha de tenir en compte. No per amagar mancaments. Sinó per mostrar la realitat completa, feta de fosques i llums. Sobretot, però, d'esperança en la tomba buida. Ningú no podrà dubtar mai que D. Teodor ha donat la seva vida per nosaltres.

Jo tenc la convicció que el Sínode Diocesà fou l'oportunitat per al Sr. Bisbe de prendre una consciència lúcida de la situació actual. Pens que aquest fou el millor resultat del sínode: l'ocasió de tocar amb les mans la realitat crua de la nostra església. No tant pels textos escrits del sínode. Sinó per l'experiència de la seva realització. L'aproximació a la circumstància, el nivell de participació, la mitjana d'edat dels presents a l'aula sinodal, les generacions absents, l'ànim que es percebia tant en el clergat com entre els cristians de base, la incidència social de les forces més vives del catolicisme mallorquí... tot això i moltes coses més permeteren copsar l'estat de les coses. De tot això D. Teodor en va prendre bona nota. Tal vegada només a partir d'aquesta afirmació es poden entendre les decisions que va assumir per gestionar el que ell —i nosaltres— pensava que seria l'última etapa del seu pontificat fins a la jubilació. No era una situació ni fàcil ni engrescadora. Per això no suportava sentir a parlar de deserció. I preferia planificar accions pastorals concretes possibles, eficaces segons la seva visió, a perdre's en grans descripcions dels problemes que aca-

baven per esdevenir desmobilitzadors, el pitjor dels mals en temps de crisi.

La paraula que es va oposar al deserció fou el mot «*pro-fer*», que ha fet fortuna aquests anys darrers i que designa tot un programa: la voluntat de romandre al tall, aportant tot el que es pot i se sap, amb la finalitat de fer el que cal de la millor manera possible. Comptant sempre amb dues energies omnipresents en el pensament i en el cor de D. Teodor: l'energia misteriosa de l'Evangeli. I la confiança en la capacitat de l'altre, per tal de treure de cada un el millor. Tant si es tractava de preveres com de laics. Els resultats, evidentment, participen de l'ambigüitat de tot allò humà. Però em semblen una bona clau per entendre aquests últims anys i per endevinar el que ara ens convindria fer.

De l'església nacional catòlica de cristiandat a l'església de diàspora podríem dir que és el procés que la història va exigir a D. Teodor. És el moment que ara vivim sobre el que ens convé reflexionar, com a herència del bisbe difunt.

Ho resumiré en tres grans afirmacions, ben matisables i discutibles, per cert. Gens noves. Però útils a l'hora d'engegar el necessari diàleg que tots haurem de decidir-nos a fer.

En primer lloc, cal constatar la pèrdua de significació social de la comunitat catòlica en la societat mallorquina. Tots en coneixem les causes i les conseqüències, encara que ens resistim a incorporar-les als nostres programes d'acció pastoral. Són importants si volem encertar les actituds davant de la vida, del futur i de la pastoral. És possible una fuita cap endavant que miri de resoldre el problema personal, conscients que els generals no tenen massa solució. O que es decideixi pel retorn als quarts d'hivern, esperant en la queixa i la recança uns temps caiguts del cel, que molt probablement no vindran.

I això ens du directament a la segona afirmació: l'estat del col·lectiu dirigent de l'església. Marcat per la incapacitat d'augmentar el nombre de preveres. Preocupat per la manera concreta de viure cada un la seva problemàtica existencial, en un moment duríssim a l'hora d'exercir el rol per al qual havíem estat pensats. Finalment, perquè el sentit de ser capellà avui a Mallorca necessita constants relectures, que no es poden fer sols i per a les quals no disposam d'excessius mitjans.

En últim lloc, allò que consider el problema clau, font de la majoria dels altres, per no dir de tots: la urgent evangelització de les generacions que ens segueixen i que no necessita gaire explicació.

Em sembla, doncs, per acabar, que D. Teodor ens deixa dues comandes prioritàries com a herència:

— retrobar un espai social en la Mallorca d'avui per a una església multisecular

— reestructurar l'oferta pastoral amb radicalitat evangèlica.

Bo de dir. Mal de fer.

El bisbe Teodor ha partit en un moment ple de desafiaments, per tant, ple d'esperança: només hi pot haver esperança quan la realitat exigeix confiar en l'eficàcia del do de Déu per damunt de tota altra cosa. Des del cel, segur que no ens mancarà la seva intercessió davant de la Santa Trinitat. ■

*Teodor Suau i Puig
Palma, en la festa del Corpus del 2003*

Al la Ciutat dels Llibres

El moviment esperantista a Mallorca. Xavier Margais Basi

El moviment esperantista a Mallorca, Edicions Documenta Balear, Palma, 2002.

L'historiador Xavier Margais ens ofereix amb aquest treball una temàtica fins aleshores ben desconeguda i inèdita: el moviment esperantista a Mallorca. Margais ha seguit i analitzat amb molt detall l'activitat d'aquells que des de principis del segle XX optaren per la divulgació d'una llengua universal auxiliar (que mai es plantejà substituir les llengües existents) que havia d'esdevenir una eina d'intercanvi de coneixements i d'ideals. A la vegada rera aquests moviment hi havia una altra aspiració: fer de l'esperanto un instrument per apropar cultures, pobles, creences, etc. i universalitzar els valors de la fraternitat i la solidaritat.

L'esperantisme es va vertebrar mitjançant un entramat associatiu que s'havia marcat uns objectius com la creació d'escoles per a ensenyar la llengua als socis i fer d'aquestes entitats centres de recepció i discussió de multitud d'aspectes de caràcter social, polític, econòmic, etc. Els principals grups esperantistes illencs foren l'*Esperantista Klubo Palma* (1907), el *Grupo Esperantista Sollerí* (1924), *La Verda Stelo* (Consell, 1925), *Bela Espero* (Binissalem, 1925), l'*Esperantista Grupo Lumo* (secció de la Societat Foment del Civisme de Palma, 1922) i l'*Esperantista Grupo Amikeko* (secció de la Societat instructiva Bellver del Terreno de Palma, 1932).

Margais constata el paper cabdal d'alguns personatges en aquest movi-

ment com l'enginyer Narcís Bofill o els germans Andreu i Miquel Arbona de Sóller, entre d'altres. La major part d'aquests esperantistes estaven compromesos des del punt de vista social i cultural, i per això pertanyien a organitzacions com el Foment del Civisme, l'Associació per a la Cultura de Mallorca o la Creu Roja. D'aquesta manera, en Xavier Margais perfila i analitza el tarannà d'aquests homes així com l'empremta que donaren a les associacions esperantistes.

Lògicament una de les activitats més importants del moviment esperantista fou la creació d'escoles on el que ho volgués podia aprendre la llengua auxiliar. El 1907 s'introduí el pla d'estudis que

s'havia elaborat a França el 1899 i que permetia obtenir el certificat d'actitud anomenat Atesto pri Kapableco. Els esperantistes mallorquins acordaren que per obtenir-lo s'havien de fer tres cursos i que en finalitzar havien de permetre llegir textos en esperanto, fer exercicis gramaticals i ser capaços de fer traduccions. Les primeres classes d'esperanto es feren al local de la Klubo a la Cambra de Comerç.

Els esperantistes, assoliren el convenciment que e nou idioma, com tota llengua havia de generar una literatura. Per això foren prou dinàmics i proliferaren els congressos i jocs florals en esperanto. Xavier Margais ha seguit les passes dels esperantistes mallorquins que participaren en aquestes trobades fora de Mallorca i fins i tot fora de l'Estat espanyol: Barcelona (1909), París (1914) i el Congrés de la Federació Catalana i Jocs Florals de Sóller (1927). En aquesta localitat, en el marc del XIV Congrés de la Federació d'Esperanto va organitzar els jocs florals internacionals. Hi participaren esperantistes de desset estats que es repartiren els premis de prosa, poesia, àrea didàctica i traducció.

Precisament Sóller s'havia convertit en un dels principals indrets on l'esperantisme assolí un important ressò entre la població, especialment de la mà dels germans Andreu i Miquel Arbona Oliver. Al marge de crear una associació esperantista, publicaren nombrosos articles sobre aquesta llengua auxiliar al setmanari Sóller. A més, n'Andreu elaborà un curs d'aprenentatge d'esperanto que es dividí en trenta lliçons que es publicaren al Sóller a partir del 10 de març de 1928. Unes lliçons que en Xavier ha reproduït en la seva totalitat en l'apèndix documental.

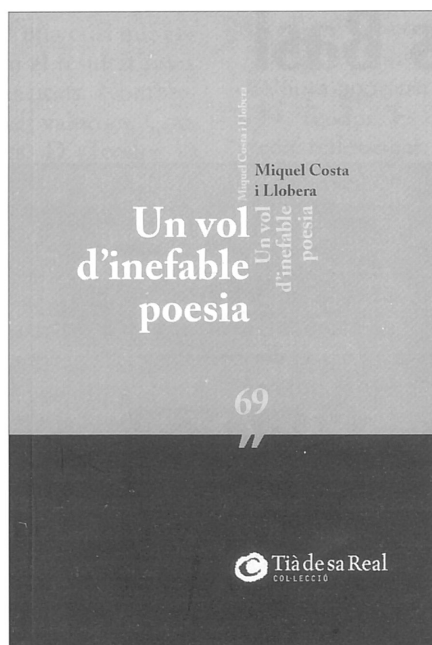
L'efervescència cultural del moviment esperantista va quedar avortada amb el cop d'estat militar que propicià l'inici de la Guerra Civil. De fet, alguns esperantistes, que militaven organitzacions polítiques i sindicals progressistes foren assassinats en el marc de la brutal repressió que es desfermà a Mallorca.■

Manel Santana i Morro

Un vol d'inefable poesia de Miquel Costa i Llobera

La primavera passada Mallorca festejava la diada de Sant Jordi amb una pluja de llibres i de roses que inundaven les places i els carrers. El mes d'abril esclatava encès de llum i de color, mentre sorgien presentacions de llibres i més llibres que batien ses ales frisoses com gracioses papallones en un desig de captivar la mirada fonedissa del lector indecís. Enmig d'aquesta pluja cabalosa de l'art poètic i de les resplendors de la festa primaveral, que s'allargà fins ben entrat l'abril, es presentà a Mallorca *Un vol d'inefable poesia* de Miquel Costa i Llobera, un dels poetes mallorquins més admirats que, juntament amb Jacint Verdaguer, Joan Maragall i Josep Carner, contribuï a la renovació de la llengua i de la poesia catalana moderna.

Un vol d'inefable poesia és una antologia poètica que aplega, a parer nostre, alguns dels poemes més brillants de la poesia de Miquel Costa i Llobera, considerat per la crítica més rigorosa el gran líric d'aquella Mallorca rural i conservadora de la cruïlla dels segles XIX i XX. I encara gosaríem dir que és un dels grans poetes de la poesia catalana contemporània que, amb la flama dels seus versos, deixà una estela que ha guiat els poetes fins avui. La poesia de Miquel Costa i Llobera és lluminosa i serena, innovadora i renovadora, perquè va superar els tòpics estantissos, que van presidir els Jocs Florals de la Renaixença. I es va manifestar com un autèntic mestre que sabé adaptar a la poesia catalana tota casta de vers: a *Poesies* (1885) i a *Poesies* (1907) segueix l'harmonia dels versos sil·làbics, amb les formes artístiques i gentils de la poesia culta; a *De l'agre de la terra* (1897) i a *Tradicions i fantasies* (1903) continua aquestes formes mètriques amb el ritme de la cançó popular (com la codolada, el romanç o les noves

rimades); al llibre *Horacianes* (1906) s'aproxima als versos i a les estrofes de l'antiga lira clàssica i a *Visions de Palestina* (1908) s'acosta al versicle hebreu, basat en el paral·lelisme de conceptes.

Miquel Costa i Llobera s'inicià com a poeta romàntic en la seva joventut, passà lleugerament pel modernisme i s'erigí com un dels mestres del noucentisme. Aquests tres moviments estètics oscil·len sempre entre el romanticisme i el classicisme, amb dos eixos fonamentals, com els dos pilars que sostenen tot el pensament i tota l'obra del nostre poeta. El romanticisme que domina en els primers llibres de poemes (*Poesies*, *Tradicions i fantasies...*) adopta un to equilibrat, perfilat amb notes harmòniques i sostingut pel ritme d'una serenitat clàssica. I el classicisme —ja latent en aquestes poesies—, que apareix de forma deliberada al llibre *Horacianes*, abriga lluiers d'inspiració romàntica,

perquè el poeta no abandona mai cap d'aquestes dues tendències. De fet, s'ha dit que Miquel Costa és un clàssic del romanticisme i un romàntic del classicisme. Val a dir que el romanticisme de Miquel Costa fou equilibrat, mesurat i guiat per l'harmonia, alhora que el seu classicisme conserva la vibració romàntica, cosa que li atorga una espurna de vida i de color. Si bé s'inicià com a poeta romàntic, la seva admiració pels clàssics es remunta a la tendra infantesa, quan el seu oncle matern, Miquel Llobera, li donà a llegir les odes d'Horaci ("El príncep afable de la docta lira, mestre i custodi de la forma bella"). A la primera joventut assaborí amb delícia l'antiga poesia clàssica. I esperonat per aquesta admiració va concebre el desig de traslladar la bellesa original d'Horaci a la nostra lírica (seguint l'exemple de Giosuè Carducci a l'italià i de Manuel de Cabanyes al castellà). Aquesta idea inicial al cap d'alguns anys madurà i culminà amb el ramell d'horacianes que el poeta consagrà a la nostra llengua, llavors feble i esquistada, a la qual volia enaltir com a idioma literari. El poeta de Pollença volia introduir les formes nobles i gentils de la Musa clàssica, perquè la llengua cobràs l'agilitat, el vigor i la bellesa de les odes de Píndar, el poeta grec que esdevingué un dels cims de la lírica universal, tostemps admirada.

Horacianes representa la consagració definitiva del poeta com classicista. El llibre s'inaugura amb l'oda *A Horaci* com un homenatge a l'artista que li despertà una admiració arborada perquè sabé transportar la cítara grega "al solar de Roma". Miquel Costa també volgué passar aquestes cadències a la llengua catalana, perquè era filla de Roma i volia ennoblir-la. Amb la introducció de formes novelles procedents de la tradició poètica clàssica, pretenia construir una llengua literària digna i unificada, capaç d'expressar qualsevol sentiment, perquè anhelava atorgar-li una dimensió universal.

D'altra banda, Miquel Costa, refugiat en la pau idíl·lica de Pollença i de Formentor, descobrí que la seva Musa romania en aquests paratges lluminosos de muntanyes blavoses i verdes riberes. La poesia de Costa expressa una actitud afectiva amb el paisatge real que contempla i manifesta dues constants temàtiques íntimament relacionades: el sen-

timent religiós i el sentiment paisatgístic. Aquesta visió de la naturalesa, com a mirall de l'ànima del poeta, revela influències de Lamartine i de Baudelaire i s'omple de notes grandioses a l'estil de Víctor Hugo. El paisatge real que Costa dibuixa en les seves poesies es transforma en un paisatge literari amb trets i perfils que adopten categoria universal, de tal manera que esdevé el símbol de la Mediterrània. És un paisatge que reflecteix una ànsia romàntica: l'afany del poeta d'unir-se amb l'infinit, i traspua el desig d'enlairar-se per damunt la cel·lística de l'horitzó per acarar-se amb Déu. La natura és per a Miquel Costa, com canta Baudelaire al poema *Correspondències*, un temple de vius pilars que desprèn uns mots inefables i exhala perfums de l'ànima. El poeta sovint hi passa a través d'un bosc d'al·legories que l'observen amb ulls familiars. Llavors cada olor, cada so i cada color es correspon amb cadascun dels sentits de la seva ànima.

A principis del segle XXI la paraula de Miquel Costa ens arriba com un perfum d'alta ambrosia i com un alè de vida superior. Perquè el poeta volia viure arrelat dins l'altura dels penyals, volia esplaïar son esperit per l'estelada de l'univers, volia abraçar la Poesia, la germana dels serafins (que troba en aquests paratges de la geografia mallorquina), volia viure d'aquesta vida que acosta l'ànima a Déu. Avui encara podem assaborir el mateix aroma fresc i embriagador amb què el geni artístic del poeta va concebre els seus versos en un rapte d'inspiració, perquè les seves cançons conserven, com el bons vins estotjats en àmfores delicades, la puresa immaculada i l'essència virginal de l'autèntica poesia. Amb la seva paraula poètica, la llengua catalana va estendre les ales com l'Albatros —el magne ocell de Baudelaire— i sobrevolà, *com l'au dels temporals*, els espais més llunyans de l'univers. Quan llegim els versos de Miquel Costa, sentim vibrar el seu cor extasiat davant el paisatge assolellat de Mallorca: dels paratges verdíssims de Pollença, de la Vall florida de Ternelles, de la cala opalina de Formentor... Albiram aquella hora sagrada del crepuscle, en què la Musa li revelà un llenguatge mig comprès i, enmig d'aquella harmonia dels cims blavosos de la nostra serralada, compartim amb el poeta *Un vol d'inefable poesia*. Vet ací el

Miquel Costa i Llobera

nom que hem donat al volum perquè creiem que reflecteix el concepte que Miquel Costa tenia de la poesia i perquè manifesta l'actitud del poeta davant la vida. El títol *Un vol d'inefable poesia* parteix d'un vers del poema *La Vall*, del llibre *Poesies* (1885), paradigma de les dues constants estètiques que hem esmentat suara: el romanticisme equilibrat i la serenitat clàssica. L'ànima pura de Miquel Costa, que defugia les banalitats de la vida mundana, es refugia en aquesta vall galana de Ternelles, lloc de pau i delícia, de bellesa i de vida enlairada. Arrecerat en aquesta natura idíl·lica, el poeta és pres per un vol d'inefable poesia, mentre guaita el misteri que abriga aquest sagrat refugi i escolta extasiat la veu de la Musa, que li parla d'alens d'una altra existència. Aquest concepte d'inefable poesia és una constant que apareix de forma recurrent al llarg de tota l'obra de Miquel Costa, perquè l'ànima romàntica del poeta (que aspira fusionar-se amb l'infinit) pren volada i s'enlaira cap a l'atzur, guiat per la llum celestial. Al poema *Juventut*, el poeta vol fugir volant d'aquesta terra tan curta, de la grisor quotidiana que l'ofega, per entrar en les altes esferes de l'ideal. La poesia per a Costa i Llobera és un camí d'ascesi, un camí de perfecció espiritual que el portà a un desig de comunió amb la naturalesa, que veu com un reflex de la bellesa del Creador. En aquest sentit, Miquel Costa es manifesta com un hereu de la filosofia de Plató, que aspirava a realitzar-se plenament en el món de les idees, tot superant el món sensible de les coses. Aquest camí de clares res-

sonàncies ascètiques es plasma principalment en els poemes: *Damunt l'altura* i *Marina* i es magnifica en el *Pi de Formentor*. Al poema *Damunt l'altura*, el poeta se situa al cim de la muntanya i, suspès entre el cel i la terra, sent l'harmonia d'un llenguatge mig comprès que només pot expressar amb la paraula poètica. Perquè la poesia és la *verge dels cànctics divins, la germana dels serafins*, la veu inefable de Déu, que li parla a través de la naturalesa. Al poema *Marina* el poeta s'embarca tot sol a l'aventura dalt de la nau blanca de la seva ànima i s'endinsa per l'abisme blau vers l'infinit. El poeta mariner canta i rema sense pau cap a l'estelada que li parla de Déu.

L'esperit sensible de Costa, enamorat de la Veritat Divina, encaminà la seva lluita vital a la consagració de la poesia com a ideal de vida superior. *El pi de Formentor* simbolitza aquest ideal de vida immaculada i essencialment espiritual que s'enfila per damunt les ones cap a la llum pura del cel. La imatge d'aquest pi, que no se sustenta de la matèria impura, sinó que viu de les amors del cel, expressa l'afany constant d'ascensió a què aspirava l'ànima del poeta. Aquest camí d'ascesi de Miquel Costa ens evoca aquell altre que proposava Charles Baudelaire al poema *Élévation*, segons el qual només pot arribar a la felicitat aquell mortal que, amb ala vigorosa, s'enlaira vers el camp serens de la claror: aquell que, amb pensaments semblants a les aloses, sap llançar-se a ple vol vers el cel del matí. Així, tant per a Miquel Costa com per a Charles Baudelaire, el poeta s'ha d'enlairar cap a la immensitat profunda i ha de saber interpretar el llenguatge de les flors i de les coses mudes. Aquest és el sentit de l'art i del pensament de Miquel Costa que creiem que sintetitza *Un vol d'inefable poesia*, perquè el nostre escriptor aspirava ser un poeta sublim com el que suggereix Baudelaire a *L'Albatros* quan diu:

“Le Poète est semblable au prince des nuées
qui hante la tempête et se rit de l'archer;
exilé sur le sol au milieu des huées,
ses ailes de géant l'empêchent de marcher.”

És a dir que Miquel Costa cercava “la forma grandiosa del sublim enyorat” que troba en aquestes riberes escarpades, com a obra de Déu i esculpides per la Tempestat.

A la nostra antologia hem intentat abastar la trajectòria artística i vital de Miquel Costa i Llobera. Primer hem resseguit les passes de l'infant poeta guiat per l'oncle matern Miquel Llobera, que li descobrí la poesia entre els paratges de Pollença i les riberes de Formentor. Hem seguit la seva petja com a estudiant de Dret, per Barcelona i Madrid, i de Teologia per Roma, on s'amara de classicisme. I l'hem acompanyat en la peregrinació que va fer durant la primavera de 1907 per les terres d'Orient. En arribar a l'ombra de la Seu de Mallorca, hem vist com la seva lira lentament emmudia per amarar-se de misticisme religiós fins que, en un rapte d'inspiració poètica, exhalà l'últim alè, com un perfum d'encens, i caigué fulminat damunt la trona del convent de les Tereses de Palma, mentre predicava el panegíric de Santa Teresa de Jesús.

Ens hem passejat breument per la lírica de Miquel Costa. Hem seguit la seva estela artística i el seu pensament enlairat. Guiats per la seva mà, hem continuat, amb el cor encès, l'itinerari del poeta des de la seva joventut fins a la maduresa. Hem pujat pels cims verdosos de la Serra de Tramuntana, per les riberes i les cales arenoses de Formentor. Amb l'ànima encisada del poeta hem traspasat la boirada com l'au dels temporals. Hem contemplat extasiats la bellesa divina d'aquesta natura esplendorosa. Hem saludat *Un claper de gegants*, de bàrbara grandesa, fita despresa del vell món, on sembla que el temps s'ha aturat. Hem sentit la melodia trista que entona la Boja del Camp de Marina a *La cançó de Na Ruixa Mantells*. Ens hem remuntat a la Mallorca prehistòrica de la Tribu de l'Alzina, on Melesige-

ni, el jove Homer, deixà "l'eterna lira grega dels genis envejada" (símbol de la nostra tradició grecollatina) a l'interior de les Coves d'Artà. Hem escoltat els càntics inefables del poeta, enamorat de la llum pura, quan el sol declinava per la divina serenitat de *Cala Gentil*.

Amb la seva nau arborada de joventut i glòria hem solcat la blavor safírica de la mar Mediterrània, bressol de la forma perfecta, on respira la Musa d'Homer. Hem vist l'afany del nostre poeta per beure en la copa cisellada d'Horaci, per adaptar la dansa gentil de les seves estrofes a la nostra poesia. També hem recorregut algunes *Visions de Palestina*, fruit de la peregrinació que Miquel Costa féu a Terra Santa. I ens hem deturat *Al peu del Líban*, on, amb el poeta, hem aspirat el perfum embriagador que desprenen els cedres immortals d'aquest paisatge esplèndid i majestuosos, cantera de Salomó i font d'inspiració de profetes. Hem passat per *Llatzèria*, on el poeta veu resplendir el prestigi del sagrat Orient enmig de la misèria. Hem copsat l'entusiasme del poeta sacerdot quan s'atansa com un pelegrí davant *Jerusalem*, embolcallada de llums i d'ombres, i ens mostra el mite de la Ciutat Santa amb la seva glòria i la seva dissort, el poble beneït per Déu i assotat per l'oprobri. En arribar a *La Vall de Josafat* el poeta ens sorprèn quan descriu els paratges ombrívols que l'envolten i el silenci que hi regna omple el cor del caminant amb el compàs dels *Dies Irae*, que batega implacable tot recordant el dia del Judici Final. Abans de pujar al navili, ancorat a Jafa, ciutat portuària de Judea, el poeta sacerdot s'acomia d'aquestes muntanyes esmorteïdes de l'Orient

amb l'estampa poètica *Comiat sobre el mar de Jafa*, on evoca el passatge bíblic de Jonàs que fou engolit per una balena mentre defugia de Déu i, al cap de tres dies, fou vomitat viu en aquestes costes.

Al marge d'aquestes *Visions de Palestina*, encara la veu encisada del poeta ens ha dut fins a *Crepuscle a la vora del Nil*, una composició esparsa de les últimes poesies i, amb la seva nau lírica, hem fet escala a l'antic Egipte, el país dels Faraons, on el riu cabalós és la vida inesgotable que corre sempre, seguit seguit, i va des d'ocultes fonts vers l'infinit.

Entre la melodia d'aquests versos sublimes hem escoltat la lira de Miquel Costa, inspirada per la Musa, que durant la joventut del poeta féu vibrar *Un vol d'inefable poesia* en la seva arpa d'or. Hem compartit, amb goig, el seu ideal de vida enlairada i el seu desig d'eternitat en cadascuna de les 46 composicions que hem escollit com a mostres representatives dels diferents llibres del gran líric de Mallorca com un tast, i només com un tast, del nèctar poètic que destil·la tot el ram de les seves poesies.

Vet ací que, després de resseguir les passes del poeta, podem afirmar sense reserves que Miquel Costa, sacerdot i artista, va culminar, guiat per la llum de l'ideal, el seu romiatge poètic per aquestes riberes de la Mediterrània i va deixar gravada en lletres d'or el nom de la llengua catalana en el santuari de l'Art suprem. ■

Maria Antònia Perelló Femenia

(1) Miquel COSTA I LLOBERA: *Un vol d'inefable poesia*. Antologia poètica a cura de Maria Antònia PERELLÓ FEMENIA. (Palma: Fundació "SA NOSTRA", Col·lecció "Tià de sa Real", 2003).

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

Miquel Àngel Vidal: L'escriptora de best-sellers

Benvolgut Miquel Àngel, amic i col·lega, sobretot amic:

Així mateix m'has fet ben bé la punyeta demanant-me que et llegeixi el teu últim llibre publicat, aquest relat curt, o aquesta novel·la breu, com ho vulguis dir, titulada "L'escriptora de best-sellers". Perquè no només em preguntes la seva lectura, sinó també el meu posterior comentari crític i en veu alta davant dels teus familiars i amics, per tal que d'una vegada per totes se'n adonin que el que tu fas va en sèrio. Bé, ja els hi ho diré. Ja els diré, quan arribi el moment, que fa estona que et dediques a aquesta activitat de llegir i d'escriure, de posar-te davant la pantalla de l'ordinador per contar aquelles històries que et volten pel cap i no et deixen en pau fins que les poses per escrit en un paper, te les enginyes per fer-ne un recull de capítols, enviar-les a concursar on et sembli millor i aconseguir el primer premi que et posin al davant. També els diré, als teus familiars i amics, que això que sembla tan fàcil no ho és gaire. S'ha de tenir molta paciència, i molta capacitat d'esforç i de sofriment, per fer això que tu fas. No basta tenir unes quantes idees i una mica d'imaginació per escriure una història, convertir-la en llibre i assolir un premi que et permeti publicarlo perquè arribi al lector.

Pel que he vist en aquesta darrera obra, i ja que parlem d'ella, d'aquesta "escriptora de best-sellers", queda ben clar que en primer lloc hagueres de fer una preparació ben acurada per dur a terme el teu treball narratiu. Quan ens veiem m'agradaria que em diguessis com se't va ocórrer l'essència d'aquesta idea tan original, i no només l'essència, sinó tot allò que l'envolta, els nombrosos detalls que l'ornamenten i vesteixen.

És cert, i es veu de seguida, que partires en bona mesura de la teva pròpia experiència com a persona que té una clara vocació de narrador. T'ho dic així, perquè a mi no m'enganyes: tu saps que jo també he fet, i segueix fent, les meves temptatives literàries. Vull dir que sé de quin peu es calcen els aprenents d'escriptor com tu i com jo. (Ara, entre parèntesis, no voldria et molestassis pel que dic sobre el nostre aprenentatge: jo pens que tota vida dedicada a l'art és una vida escolar, de noviciat: mai no acabam de saber del tot el nostre ofici.) Bé, et deia que normalment deus partir sempre d'una idea molt essencial, molt humana: la que la majoria d'homes i dones tenim, aquella que ens fa viure la vida amb més ànsia i esment. Fins i tot amb més avidesa. M'estic referint a

l'ambició personal. Tots aspiram a tenir més i a ser més. La teva "escriptora de best-sellers" no és una excepció. Naturalment que existeixen moltes classes d'ambicions, moltes maneres de lluitar per aconseguir els objectius cobejats. Jo crec que l'ambició és positiva en general, perquè ens permet mantenir l'entusiasme i l'esperança. Allò que tal vegada es pugui corrompre són les eines amb les quals treballam aquesta ambició. No et diré quines fa servir la protagonista del teu llibre, tu ho saps millor que jo, i els teus familiars i amics ja se'n asseben-taran qual el llegeixin, que és el que haurien de fer tots els familiars i els amics que tenen la sort de tenir entre ells un escriptor com tu. Mai no sabran el que s'han perdut si no ho fan.

Jo, que sí que l'he llegit perquè tu el m'has fet llegir, però que també l'hauria llegit igual perquè som amic teu, t'he de dir que, seguint la teva manera ja habitual de narrar, basada en una tècnica narrativa que podríem anomenar tradicional, o clàssica, tu ja m'entens i esper que també m'entenguin els teus familiars i amics, has anat aquesta vegada una mica més enllà. Has seguit el teu procés narratiu que t'acredita com un escriptor emparentat amb el realisme literari canònic de les grans obres dels segles XIX i XX, les d'aquells autors que a tu et són tan estimats i admirats, com serien Balzac, Tolstoj, potser Dickens i, sobretot, Flaubert. Gustave Flaubert. Quan dic grans obres ho dic en el sentit estructural bàsic, tant de situacions diverses com de personatges diferents, sempre nombrosos i amb interesos creuats. Amb tot això no vull dir que la teva sigui una gran obra com aquestes, ni prop fer-s'hi. Afortunadament per a mi no ho és. Allò ja ha passat a la història. Però sí que la teva "escriptora de best-sellers", en el sentit qualitatiu, lite-

rari i artístic, és una petita gran obra de realisme fictici. I ho és ja des del seu projecte i des de la seva gestació, que es nota que fou lenta i molt reflexiva. També ho és en la seva escriptura, minuciosa, detallada, metòdica. Es veu que treballares de valent, com sempre has fet. Esper que no siguis, però, tan ase com el propi Flaubert, que quan no aconseguia expressar els seus pensament tal i com ell creia que ho havia de fer, plorava com un nin d'uè i es tirava per terra i pegava amb el cap contra la paret fins a fer-se sang. Encara que sí que conec la teva disciplina, el teu treball laboriós, el teu ordre, la teva constància, sense presses, amb el fre a la mà, i a la vegada sense pauses. És en aquest context que et deia que es notava la teva admiració pels clàssics. No et permeteres cap distracció, cap frivolitat gratuïta, escrivint ara una paraula, ara una frase, ara corregint, ara polint, ara tornant a mirar-t'ho una vegada i una altra, sense peresa, treien-te la son dels ulls sempre que fes falta. Però t'he dit que, tot i això, has anat més enllà d'aquest autors que t'he esmentat. Sí, perquè no només hi ha la narració dels fets dins el teu relat: hi has incorporat l'estat d'ànim permanent del personatge principal i la descripció precisa de l'atmosfera que embolcalla tota la història. Això és el que constitueix el més enllà al quan feia referència fa una estona. I és que tant un com l'altre, vull dir tant l'estat anímic com el clima, assoleixen molt més protagonisme que el propi contingut històric de l'obra.

Per altra banda, voldria dir dues coses sobre la trama novel·lística del teu llibre. "L'escriptora de best-sellers" és una novel·la amb argument, sense cap dubte, però el llibre no és merament argumental, hi ha un revestiment que maquilla tot el seu engranatge: mostres i tapes, dius i no dius, calles, descobreixes i amagues. Tot plegat fa que sigui una història més intel·lectual que física, en el sentit que destaqués més els aspectes morals i psicològics que els orgànics, fas notar molt més els vessants de l'esperit que els de la carn, encara que de carn n'hi hagi, perquè hi ha cos, vull dir que com a mínim n'hi ha un de cos, però, això sí, sempre acompanyat de la seva ànima. A més a més, hi ha la necessària dosi d'intriga: vull dir que jo no m'esperava que aquesta novel·la fos així com

Miquel Àngel Vidal (Foto: Arxiu Lluc)

és, i crec que aquest és el millor elogi que es pot fer d'una novel·la, no esperar-se que sigui com un s'havia pensat que era. I per afegit, i és això el que trob més important, sense exhuberàncies gratuïtes. Aquí és on jo em trec el capell davant tu: ni adjectivacions superflues, ni descripcions excessives, ni barroquismes de cap tipus. La paraula justa: concisió, esquematisme, substància. Ja sabem que contar una història ben contada i fer-la interessant és una cosa semblant a fer un nus, o una baga, i després desfer-lo. Així de senzill. N'hi ha, però, que necessiten més de cinc-cents pàgines per desfer un nus -per exemple, els teus admirats Balzac, Victor Hugo, Flaubert, Pérez Galdós, Torrente Ballester, uf, ufl-, mentre que tu l'has desfet en 71. Gràcies, Miquel Àngel, en nom meu i en els dels teus futurs lectors de l'obra, amics i familiars, per no fer-nos perdre el temps.

Per no fer-nos perdre el temps a nosaltres, el vares perdre tu. En el bon sentit de la paraula. Vull dir-te que estic segur que quan escrivies aquesta "escriptora de best-sellers", suares més de dos cops. És evident que t'hagueres de documentar a bastament sobre diferents matèries. Però, més que res, vas haver de posar en ordre tots els aspectes

estructurals per aixecar primer el buc de l'edifici i després construir en el lloc adient cadascuna de les habitacions. Això du feina, molta feina. Jo ho sé. I tu ho saps que jo ho sé. Tu i jo ho sabem, i els teus amics també ho haurien de saber. És per això que pens dir-los-hi quan sigui el moment. Quan tengueres aquest llibre pensat, escrit, corregit i mil vegades polit i repolit, encara et quedava la tasca més ingrata de totes: enviar-lo a combatre a un concurs literari. Això feia que el cor et bategàs a mil per hora. Quan, mesos després, reberes la notícia de que havies guanyat el premi, el cor et va tornar a bategar com un cavall sense brida. Dic tot això perquè l'esforç s'ho mereixia i perquè en cada treball de creació literària que estam fent hi deixam una bona grapada dels nostres propis sentiments. En el fons, Miquel Àngel, sempre ens escrivim a nosaltres mateixos. Les paraules i les històries neixen del nostre propi interior, es belluguen i s'empenyen unes a les altres fins que surten a rotlo per les puntes dels nostres dits. Res, que et felicit i que en veure't t'ho diré de viva veu.

Una altra cosa, encara, ara que hi pens, no fos cosa que quan ens veiéssim se m'hagués oblidat: el teu domini de la llengua és excel·lent. Ja saps el profund amor que jo sent per la nostra llengua, el qual compartesc amb tu mateix i molta d'altra gent encara. No, només volia dir-te que m'alegra moltíssim comprovar que entre els meus millors amics hi ha aquells que saben transmetre les seves emocions més pregones i saben endinsar-se en els replecs de les sensacions més insondables de la condició humana. Que tot plegat ho facin, ho facis tu, Miquel Àngel, amb la nostra estimada llengua catalana, és, com pots suposar una gran satisfacció i un plaer enorme. Sé que transmetre aquestes sensacions no és només una conseqüència d'aquest amor indiscutible, sinó que requereix alhora un talent personal i un esforç i un exercici de sensibilitat constant. És així que aconseguirem mantenir viva la flama de la nostra pròpia identitat i de la nostra pròpia cultura.

Fins aviat, Miquel Àngel. Tot el que queda aquí escrit pens dir-ho de paraula les vegades que siguin als teus amics quan tu vulguis i on tu vulguis.

Una abraçada del teu amic Joan Guasp. ■

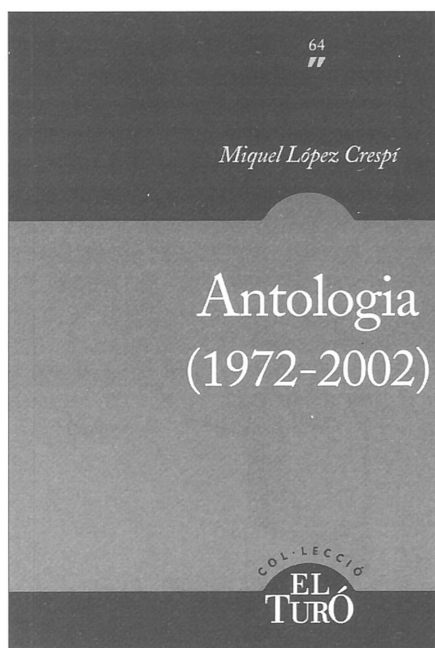
Antologia (1972-2002) de Miquel López Crespí

Miquel López Crespí és, en definitiva, un veritable home de lletres que ha participat activament en la vida cultural de les Illes. És un d'aqueixos escriptors que, com altres insignes intel·lectuals mallorquins —Mossèn Alcover, Francesc de B. Moll, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Gabriel Alomar o Josep Maria Llompart—, es troba a tota hora disposat a oferir el millor de si mateix dins la lluita de la identitat com a poble, enfront de la fagocitosi que pateixen les llengües autòctones. Val dir que López Crespí ha lliurat i continua lliurant moltes batalles culturals pel redreçament del català a les Illes, en primer lloc, i a la resta del domini lingüístic des de fa molts d'anys". (Luís Alpera)

Miquel López Crespí (sa Pobla, 1946) és segurament l'escriptor mallorquí més guardonat de tot el temps i un dels més polifacètics, car ha conreat tot els gèneres. La seva dedicació a la literatura ha assolit gairebé la professionalització. Home compromès amb les causes socials justes i molt vinculat als moviments polítics d'esquerra, va dur una intensa activitat política a la clandestinitat durant el franquisme i la transició democràtica. Fruit del seu compromís polític, l'obra de López Crespí s'inscriu en un realisme d'herència modernista, al qual aporta la introducció de noves tècniques experimentals, pròpies de la novel·la moderna.

En poesia ha tret *Foc i fum* (1983), *Les plèiades* (1991), *El cicle dels insectes* (1992), *Els poemes de l'horabaixa* (1994), *Punt final* (1995), *L'obscura ànsia del cor* (1996), *Planisferi de mars i distàncies* (1996), *Llibre de pregàries* (2000), *Revolta* (2000), *Record de Praga* (2000), *Un violí en el crepuscle* (2000), *Periferies* (2001), *Rituals* (2001), *Cercle clos* (2003) i *Temps moderns: homenatge al cinema* (2003).

En narrativa, teatre i assaig, ha publicat, entre moltes altres obres: *Ne-*

crològiques (narrativa); *Notícies d'enlloc* (narrativa); *Crònica de la pesta* (contes); *Estiu de foc* (novel·la); *L'Antifranquisme a Mallorca 1950-1970* (memòries); *L'amagatall* (novel·la); *Cultura i antifranquisme* (assaig); *Vida d'artista* (narrativa); *Històries del desencís* (narrativa); *La Ciutat del Sol* (narrativa juvenil); *No era això: memòria política de la transició* (assaig); *Acte Únic* (teatre); *El cadàver* (teatre); *Núria i la glòria dels vençuts* (novel·la); *Estat d'excepció* (novel·la); *Temps i gent de sa Pobla* (història local); *Breviari contra els servils* (narrativa) i *Literatura mallorquina i compromís polític: homenatge a Josep M. Llompart* (assaig).

Aquesta *Antologia (1972-2002)*¹ reflecteix la dilatada trajectòria de López Crespí com a poeta. Segurament la poesia és la faceta menys coneguda d'aquest autor, que com a narrador i novel·lista ha tingut més relleu. De fet la poesia de

López Crespí no ha tengut la difusió que mereix, ja que sovint ha aparegut en col·leccions i editorials d'un abast limitat.

Aquesta Antologia recull 89 poemes procedents de 21 llibres diferents, quatre dels quals són inèdits.

Tot i que es tracta d'una antologia, aquest volum té una entitat pròpia, la qual cosa em permet una lectura com si es tractés d'un llibre independent. Aquesta unitat ve donada per causes diverses:

En primer lloc per la unitat formal del volum, que és el resultat de l'herència literària "heterodoxa" (Maragall, Salvat-Papasseit, Rosselló-Pòrcel, etc.) en què l'autor —com explica al clarificador pròleg— s'ha format. Aquesta llibertat formal troba la seva expressió en l'ús del vers lliure i en un to narratiu, que no excluï el lirisme, i que tampoc no cau en la discursivitat que va caracteritzar certa poesia realista dels anys 60.

En segon lloc per la unitat temàtica, ja que tots els poemes seleccionats en aquesta antologia recorren uns mateixos temes i motius, que podem enumerar ràpidament: a) la memòria del temps històric viscut; b) la lluita social i política i el compromís nacional; c) el cinema i els viatges.

En resum, aquesta *Antologia (1972-2002)* és una bona aproximació a l'obra poètica de Miquel López Crespí, que permet extreure'n una valoració molt positiva. ■

Pere Rosselló Bover²

NOTES

(1) *Antologia (1972-2002)* de Miquel López Crespí. Fundació "Sa Nostra", Col·lecció "El Turó" núm. 64 (Ciutat de Mallorca, 2003).

(2) Pere Rosselló és professor titular de literatura catalana de la Universitat de les Illes Balears (UIB). Autor del treball damunt la vida i l'obra de Miquel Àngel Riera titulat *L'escriptura de l'home* (editat l'any 1982 "Sa Nostra") ha publicat igualment *L'obra de Salvador Galmés i Sanxo* (1876-1951) (1981), *Bearn o la sala de les nines de Llorenç Villalonga* (1993), *Els moviments literaris a les Balears (1840-1990)*, *La literatura a Mallorca durant el franquisme (1936-1975)* (1999), *Els camins de la cançó: Vida i obra del P. Rafel Ginard Bauçà* (1999), *Bartomeu Rosselló-Pòrcel: A la llum* (amb X. Abraham, 1999) i *Els paradisos perduts de Llorenç Villalonga* (2001).

Pere Rosselló Bover es va donar a conèixer com a escriptor amb el premi Ciutat de Manacor de poesia (*Antologia*, 1977). Posteriorment obtingué també el Joan Alcover, dels Ciutat de Palma, amb *Aplec de distàncies* (Editorial Moll, 1978). Altres poemaris d'aquest poeta, narrador i assagista són: *Llibre de la selva i altres poemes* (1983) i *L'hort de la lluna* (1988). En narrativa infantil ha escrit *Les aventures d'en Tres i Mig* (1989) i *El fantasma del País del Vent* (1992).

Presentació del llibre *Sortida d'emergència*, d'Antoni Mas Busquets

Deixau-me, per començar, fer una petita apologia de la literatura. La literatura, sobretot la que conta històries (el conte, la novel·la) ha tengut un paper determinant en la història de la humanitat. Els móns de ficció, que semblen tan llunyans, sovint han estat el mirall al qual s'han mirat multitud de generacions. Penseu sinó en el *Werther*, l'*Ulisses*, *La Caputxeta Vermella*, en *Madame Bovary*. L'amor, la concepció occidental de l'amor, per exemple, no hauria existit sense la tradició literària que va dels trobadors a Dant, Petrarca, Nerval, Machado, les cançons de Serrat...

¿Per què la literatura ha estat important a l'hora de configurar-nos com a persones, a l'hora de modelar-nos d'acord amb uns patrons o uns altres? Jo crec que és perquè la literatura treballa directament amb una matèria tan primària i essencial a la vegada com el pensament, que és a la base de tot. "Escriure és pensar", diu Fogwill. "La velocitat del pensament t'impedeix retenir les coses. Posant-ho en un text un ho pot contemplar una estona." Robbe-Grillet, per la seva banda, sosté que "la novel·la és una de les formes més autoritzades per intentar saber què passa per la ment humana".

Ja hi som: l'escriptura com a forma de coneixement. A qui primer explica l'escriptor la història que conta és a ell mateix. Per entendre's i per entendre el que l'envolta. Això es pot fer de moltes maneres. Per exemple, no té res a veure la penetració psicològica de Proust amb la força eruptiva de Faulkner; ni l'estranya bellesa que es desprèn, de la mà de Joyce, de les accions banals d'uns personatges insignificants d'un dia qualsevol en una ciutat qualsevol, amb l'extraordinària sensibilitat de Josep Pla pel adjectius, amb els quals ens desco-

breix un món ple de matisos, variable, incert, gens d'una peça.

Els escriptors es formen sobretot a base de llegir altres escriptors. La seva veu s'alimenta d'altres veus, n'és una mescla, una combinació, una amalgama més o menys afortunada. Scott Fitzgerald deia que no es pot fer la biografia d'un escriptor perquè en un de sol n'hi ha molts. Blai Bonet ens ve a dir el mateix: "Sempre seguit, tot jo estic habitat per picapedrers, arquitectes, mestres d'aixa, guixaires, electricistes, que em construeixen; just ells, la multitud, saben de quantes plantes constarà la Casa... Jo em deixo fer. Deixo que em facin. M'alegra veure i sentir que m'edifiquen... Deixar-se construir; vet aquí el que és la transcendència: el traspàs, intercanvi, de materials humans, entre els individus personals." Steiner parla de

"les presències elegides que els creadors construeixen dins seu o a les seves obres, els *companys de viatge*, mestres, crítics, companys dialèctics, aquelles altres veus dins seu que poden donar al més solitari i innovador dels actes creatius un teixit compartit, col·lectiu".

Sigui com sigui, aquesta veu resultant d'altres veus implica un punt de vista, una perspectiva, una manera de veure, que és la que fa servir l'escriptor per interpretar la realitat, és a dir, per interpretar-se a si mateix. Perquè des del moment que algú escriu (un poema, un conte, una novel·la) es lliura a un joc de miralls curiós, quasi sempre obsessiu. Es veu en el que veu. La realitat se li presenta com un doble d'ell mateix. O, com diu Vicenç Pagès: "Si els òrgans dels sentits són una prolongació de l'encèfal, és obvi que la nostra consciència del món, és a dir, el món, no és més que un mirall de l'encèfal."

La gràcia és que el món (o l'encèfal, si voleu) és tan complex que de moment desborda la nostra capacitat de comprensió. L'escriptor —com tothom— va retocant, redefinint i remodelant la idea que té de la realitat a mesura que aquesta li presenta aspectes que desconexia i amb els quals no pot fer servir la perspectiva o manera d'interpretar que tenia fins ara. Les crisis sorgeixen de l'esforç d'adaptació d'aquesta perspectiva a la nova realitat, més rica i complexa que l'anterior.

La vida es pot definir com un procés constant d'adaptació a una realitat canviant. El canvi és el que ens fa moure, ens empeny, ens treu la son de les orelles. És per això que les crisis són tan estimulants. En el procés d'adaptar-nos a la nova realitat ens notam més vius, ho percebem tot amb una intensitat nova, desconeguda. No és estrany que els moments de crisi, de canvi, hagin inspirat

tants autors. Són moments crucials, en què redefeixen la idea que tenen d'ells mateixos i de la realitat, veuen nous paisatges, de vegades brillants, de vegades llòbrecs. I com que tenen el vici d'escriure, no poden deixar de contar-ho, volen compartir amb altres el que han trobat o els ha sortit a camí. Llavors ho fiquen, més o menys camuflat, en una història.

Però les històries (contes, novel·les) són tan imprevisibles i esmunyedisses com la realitat perquè en són a la vegada un fruit i un component essencial. Escapen al pretès control de l'autor a dos nivells. Primer, per la diferència entre el resultat de l'obra i el que l'autor pretenia. El resultat sempre és inferior a l'obra que tenia *in mente* abans de realitzar-la. Per més que amb el treball s'acosti a aquest ideal, sempre queda insatisfet. I això està bé, perquè l'ànima a continuar treballant. D'altra banda, cada lector, en llegir l'obra, se la fa seva, i en fer-ho l'enriqueix i diversifica, ja que hi ha tantes maneres d'interpretar una història com lectors. En efecte, com l'interpret —l'actor, el músic, el ballarí—, el lector despert, participatiu, té una funció executiva. Ell també, en certa manera, *firma* l'obra. Peter Shaffer diu, adreçant-se a un actor: "Una energia ferotge, canalitzada per la forma, es reconstitueix com a energia ferotge al cervell i la psique dels receptors. Es reconstitueix a causa teva. El foc que s'encén al cap del dramaturg ha d'atenuar-se a mesura que augmenta en la imaginació comuna d'un públic. La teva feina és transportar la flama sagrada en un vas. Pots dir, mirant el vas fumejant a l'escenari: *Que poca cosa. He vist el volcà i tot el que n'he tret és una pobra llengua de foc.* Però aquesta llengua posada a lloc i focalitzada és el volcà. El teu poder de concentrar foc per a un públic li farà sentir-lo, i cremar-se, malgrat que no conegui el volcà... El que un escriu pot detonar en el cap d'un espectador amb la mateixa ressonància que tenia quan va escriure's per primer cop sobre el paper..."

Veim, idò, que les històries no s'acaben en ser llegides. Alliberades de l'autor, continuen el seu camí en la vida dels qui les han llegit, cada història es converteix en tantes com lectors ha tengut. Escriure és com procrear. Poses tota la cura a criar els fills, per facilitar-los les coses, per donar-los recursos de cara al

Antoni Mas

futur, però després perds el control sobre les seves històries, ja no et pertanyen, la vida en fa el que més li convé, d'ells.

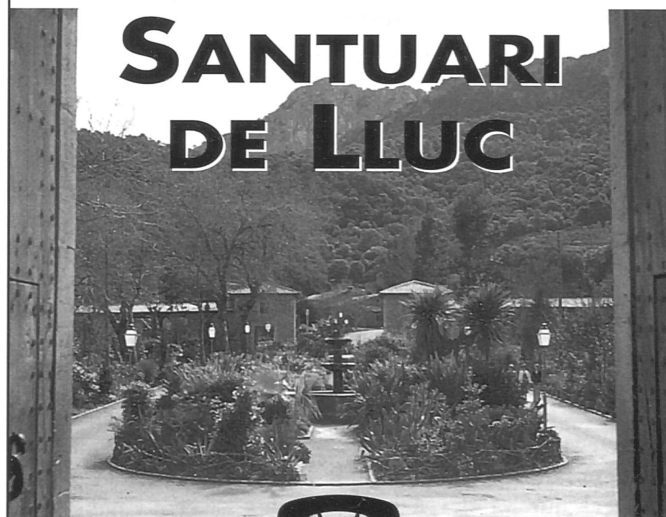
Amb els llibres passa el mateix. Els escrius i, si tens sort, te'ls publiquen, però mai saps qui els llegeix ni què en treuen, els que ho fan, de la seva lectura.

Dels contes d'aquests llibres poques coses puc dir. Els que els llegeixin veuran que parlen a bastament per si mateixos. I crec que això és tot el que es pot exigir a qui escriu, que les seves històries parlin a cada lector concret, que se li adrecin personalment contant-li coses prou interessants per obligar-lo a continuar llegint.

Totes les històries de l'últim —*Sortida d'emergència*— varen ser escrites en un moment de canvi, de trànsit cap a una nova manera de viure i de veure. Crec que la meua intenció en escriure-les era aconseguir la connivència o complicitat dels lectors, compartir amb ells el plaer i les emocions de la descoberta. Si ho he aconseguit, ni que sigui només amb uns quants, em don per satisfet.

Moltes gràcies. ■

NOU TELÈFON DEL SANTUARI DE LLUC

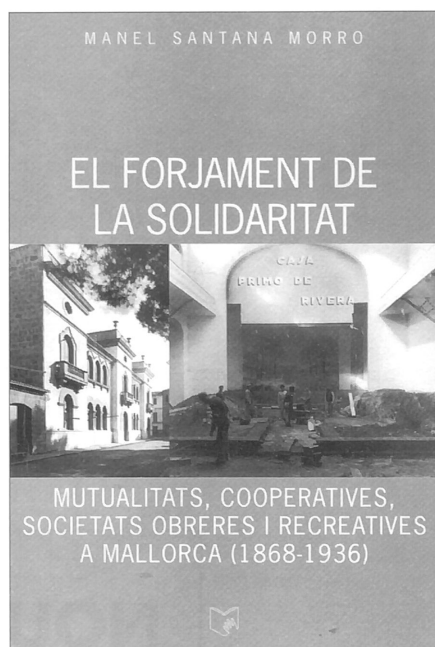

971 87 15 25

Manel Santana: El forjament de la solidaritat*

Manel Santana és un dels joves historiadors més valuosos i prolífics que han sorgit al si de la Universitat de les Illes Balears en els darrers anys. Aquest llibre constitueix bona part de la seva tesi doctoral, dirigida pel professor Sebastià Serra i llegida a Palma el 7 de juny del 2001. La finalitat d'aquest treball és analitzar el més que notable teixit associatiu que va desenvolupar la societat mallorquina entre el 1868 i el 1936. Aquest associacionisme es pot vincular als profunds canvis econòmics, socials, polítics i culturals que anaven modificant la tradicional fesonomia de Mallorca i, almenys en part, a la incapacitat dels poders públics per oferir cobertura a moltes de les necessitats bàsiques de la societat. Resulta obvi que aleshores només s'havien posat alguns dels fonaments que, ja a la segona meitat del segle XX constituïran l'estat del benestar, sempre precari en el cas espanyol, i encara més en el cas concret de Mallorca, on la inversió estatal sempre ha estat molt minsa. Amb tot, aquesta dinàmica vida associativa és una prova del procés de modernització, limitat si es vol, però ideològicament molt plural en que es trobava immersa la societat mallorquina.

En aquest llibre s'analitzen societats de socors mutus, cooperatives de consums, societats recreatives, ateneus, societats instructives i culturals, associacions esportives, sindicats i organitzacions polítiques, en un període bastant ampli i que va des del Sexenni Democràtic a la Segona República passant per la Restauració i la primera Dictadura. Es tracta d'una seqüència temporal prou àmplia per poder concloure que, malgrat les conjuntures polítiques, i fins i tot alguns períodes de repressió parcial, el món associatiu es podia desenvolupar i créixer, de manera que existien uns mínims de consideració envers les diferències polítiques i de respecte a la societat civil.

D'altra banda, en aquest llibre s'hi pot trobar una quantitat ingent d'informació que afecta a centenars d'associacions repartides per tot el territori illenc. En aquest sentit, s'ha de destacar la riquesa i pluralitat de les fonts utilitzades i, en especial, que per primera vegada s'ha utilitzat una nova i important font, el Registre d'Associacions del Govern Civil depositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

La data final de l'estudi, 1936, posà fi de forma brutal a aquesta dinàmica vida associativa i eliminà violentament la pluralitat d'idees i de formes d'organitzar-se alhora que erradicà qualsevol mena de democràcia

Manel Santana

Així mateix, cal destacar que el llibre inclou un conjunt d'il·lustracions i de fotografies de l'època de gran interès. ■

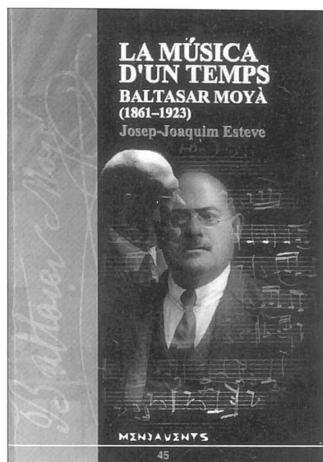
Antoni Marimon

(*) SANTANA MORRO, Manel: EL FORJAMENT DE LA SOLIDARITAT. MUTUALISME, COOPERATIVES, SOCIETATS OBRERES I RECREATIVES A MALLORCA (1868-1936). Edicions Cort (Col·lecció Els Ullals 8), Palma, 2002, 332 pàgs.

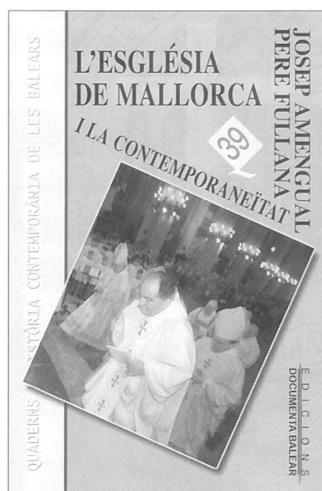

Mostrador

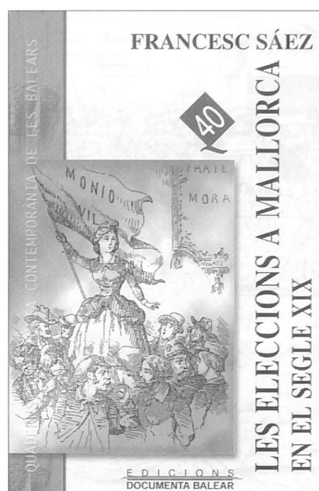
Josep-Joaquim ESTEVE (2002): *LA MÚSICA D'UN TEMPS*. BALTASAR MOYÀ (1861-1923). Edicions Documenta Balear, (Col·lecció Menjovens, 45), Palma, 250 pàg.

Malgrat haver deixat una profunda empremta en la seva època, la vida i l'obra del músic, director i compositor Baltasar Moyà no havia estat escames per la crítica d'una manera global. L'estudi *La música d'un temps. Baltasar Moya Sancho (1861-1923)*, de Josep-Joaquim Esteve i Vaquer, pretén salvar aquesta lamentable llacuna bibliogràfica. Prenent com a base la vida del mestre Moyà, nat a Capdepera (Mallorca) i traspassat a Palma, l'autor ens ofereix una gran perspectiva històrica del músic i una relació detallada dels tres arts que va exercitar aquest destacat intèrpret de cornetí: les bandes de música, la música coral i la música escènica. Aquest treball es completa amb un índex onomàstic i toponímic i un pròleg de la musicòloga Anna Cazorra.

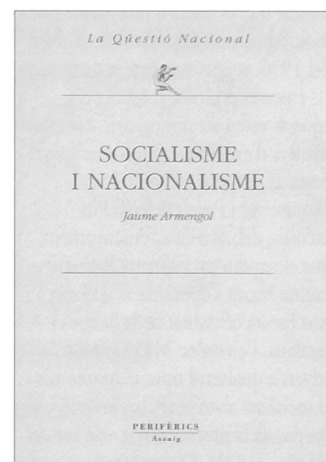
AMENGUAL, Josep; FULLANA, Pere: *L'ESGLÉSIA DE MALLORCA I LA CONTEMPORANEÏTAT*. Edicions Documenta Balear (Col·lecció Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, núm. 39), Palma, 2003, 64 pàg.

Dos dels millors especialistes en història de l'Església ens ofereixen una aclaridora síntesi de la vida eclesial a la Diòcesi de Mallorca durant la contemporaneïtat. L'obra s'estructura en cinc grans blocs ordenats cronològicament: la revolució liberal, Restauració i recristianització, crisi i conflicte religiós (1923-1939), el nacionalcatolicisme en clau illenca i, finalment, democràcia i cristianisme a Mallorca. En aquests blocs s'analitza tant l'evolució interna de l'Església, amb la seva jerarquia i les seves múltiples organitzacions, com les seves relacions i la seva influència sobre el conjunt de la societat illenca, així com els processos d'adaptació o de resistència davant els canvis incessants inherents a la contemporaneïtat. Com és habitual en aquesta col·lecció, l'obra es completa amb una cronologia, una bibliografia i un apèndix documental. AMR.

SÁEZ, Francesc: *LES ELECCIONS A MALLORCA EN EL SEGLE XIX*. Edicions Documenta Balear (Col·lecció Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, núm. 40), Palma, 2003, 64 pàg.

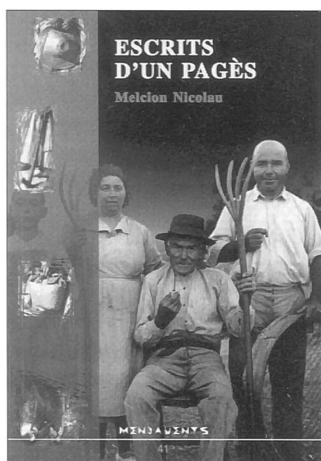
L'historiador i professor de Secundària Francesc Sáez Isern ens ofereix una acurada síntesi sobre les eleccions a Corts en el segle XIX, un període en el qual predomina clarament el sufragi censitari. En aquest treball s'analitza el cos electoral, la situació socioprofessional de l'electorat i la dinàmica de les eleccions. Cal destacar que es tracta d'un treball que parteix de la seva tesi doctoral, llegida el 1989 i només parcialment publicada. En concret, ja havien aparegut estudis relatius a Felanitx, Llucmajor, Inca, Marratxí i Palma. S'ha de destacar l'apèndix documental, amb un conjunt d'articles excepcionals relatius al *cunerisme* i al frau electoral. Malauradament, no disposam de treballs semblants per al segle XX ni pel que fa als comicis municipals o a la Diputació Provincial de Balears. AMR.

ARMENGOL, Jaume: *SOCIALISME I NACIONALISME*. Perifèrics, (Col·lecció La Qüestió Nacional I), Palma, 2002, 64 pàg.

Aquest llibre consta de tres parts. A la primera, s'analitzen alguns conceptes bàsics com nació, estat nació, nació sense estat, nacionalisme i Països Catalans, entre d'altres; a la segona es fa un repàs a les relacions entre nacionalisme i socialisme en el cas concret de Mallorca, i, a la tercera, es fa una proposta des del «socialisme» (suposam que des de la tendència més nacionalista del PSIB-PSOE), en què es posa èmfasi en el federalisme, el pes del «socialisme en els Països Catalans», la necessitat d'estrènyer les relacions amb Catalunya i el País Valencià i la possibilitat de modificar la Constitució i l'actual estructura estatal espanyola. Aquesta visió de futur ens sembla legítima, tot i que, en la nostra opinió, peca d'extremadament optimista i de menysprear altres forces tan o més nacionalistes i progressistes. Amb tot, sens dubte té el mèrit de servir com a corpus teòric d'un dels fenòmens més positius dels darrers anys: la consolidació i el triomf d'un socialisme nacionalista al si del PSOE mallorquí, amb totes les contradiccions, els perills i les limitacions que això implica. Així,

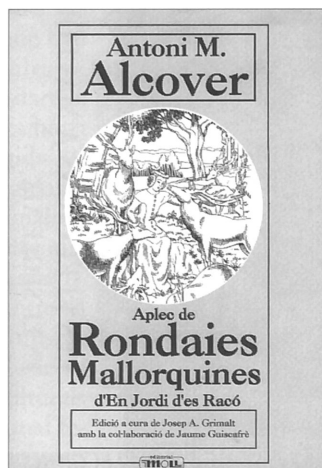
la tasca didàctica dins i fora del partit (el PSIB-PSOE) pot ser d'una gran utilitat a la causa nacionalista. En canvi, si l'únic que es vol es arraconar «l'altre» nacionalisme i socialisme, molt més coherent però també més minoritari, potser haurà estat, per al nacionalisme, un mal negoci. Només el temps, permetrà avaluar la bondat de l'anomenat «autoctonisme» del PSIB-PSOE. Pel que fa a la segona part, cal indicar que es tracta d'una panoràmica molt esbiaixada del socialisme d'abans del 1936, ja que només se'n destaquen els aspectes positius. I, tanmateix, aquests varen ser minoritaris. Només a manera d'exemple, cal recordar que el destacat dirigent socialista Joan Montserrat i Parets defensà l'ús exclusiu del castellà a l'ensenyament, que el regidor socialista de Palma Jaume Bauzá s'oposà decididament a una futura oficialitat de la llengua catalana, l'eivissenc Miquel Tur fou advers a qualsevol tipus d'autonomia i el socialista alaroner Pere Rosselló propugnà la preeminència «del uso del español» (1931). D'altra banda, s'ha de destacar que es tracta del primer volum d'una col·lecció patrocinada pel Govern de les Illes Balears, en concret per la Conselleria de Presidència. No hi ha dubte que ha estat l'intent més interessant de reflexió sobre el fet nacional impulsat des del poder durant el que ja podem anomenar «Quadrienni Progressista». AMR.

Melcion NICOLAU (2002): *ESCRITS D'UN PAGÈS*. Edicions Documenta Balear, (col·lecció Menjavers, 41), Palma, 169 pàg.

Melcion Nicolau "Gran" (Montuiri 1933), és un pagès que sent els batecs de la nostra terra. En un

temps en què sembla que les feines del camp no hagin existit mai, o bé només ens hem quedat amb el seu rampell festiu, els *escrits d'un pagès* pretenen sostreure de l'oblit els valors, les penes i els treballs dels homes i les dones del camp mallorquí, amb un llenguatge viu, pla i amè. Aquest llibre s'estructura en cinc apartats: festes i feines del camp; despertar de l'home pagès; els animals; contarelles i anècdotes i els nostres productes. Inclou un pròleg de Joan Miralles i Montserrat.

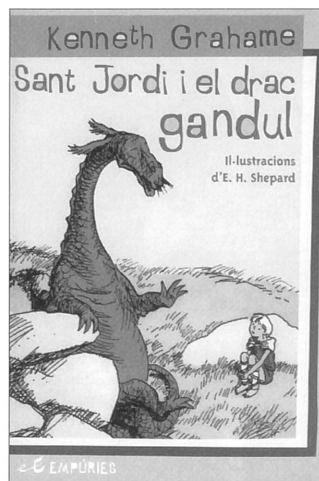

ALCOVER, Antoni M. (2001): *APLEC DE RONDAIES MALLORQUINES D'EN JORDI D'ES RACÓ III*. Edició a cura de Josep A. GRIMALT amb la col·laboració de Jaume GUISCAFRÉ. Ed. Moll, Mallorca, 484 pàg.

La present edició, iniciada l'any 1996 amb motiu del centenari de la publicació del primer volum de la primera edició de l'*Aplec de rondaies mallorquines d'En Jordi d'Es Racó*, pretén reunir el màxim d'informació sobre la gran obra de Mn. Antoni M. Alcover. Les rondalles que formen l'*Aplec* es presenten ordenades segons el model de classificació d'Arne-Thompson, el més conegut i acceptat dels sistemes de classificació rondallística.

Aquest tercer volum conté la tercera part de les rondalles meravelloses, la publicació de les quals es va iniciar en el primer volum, i inclou totes les rondalles de l'anomenat cicle de Psique i Cupido. Cada rondalla va acompanyada de notes crítiques i comentaris a dos nivells: el del lector culte no especialitzat i el de l'especialista, que trobarà també la transcripció literal de les anotacions

corresponents a cada rondalla, extretes de les sis llibretes en què mossèn Alcover consignava el material que arreglava de la tradició oral i que li servia com a base per a la posterior elaboració de textos. També s'inclouen les il·lustracions que han acompanyat tradicionalment les edicions populars de les rondalles, degudes als germans Francesc de B. i Josep Moll Casanovas, i les que va fer Pere Prat i Ubach per a l'edició de luxe commemorativa del cinquantenari de la primera edició.

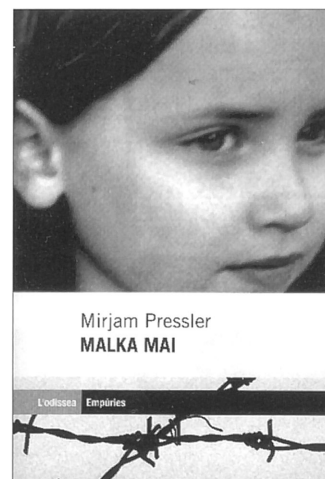
GRAHAM, Kenneth (2003): *SANT JORDI I EL DRAC GANDUL*. Empúries, Barcelona, 73 pàg.

Tothom coneix la llegendaria victòria de sant Jordi contra el drac, però i si en realitat no va anar així? Què passaria si sant Jordi s'hagués d'enfrontar a un drac convençut que dos no es barallen si un no vol? Des de la seva publicació el 1898, *Sant Jordi i el drac gandul* ha captivat joves i grans amb aquesta història d'un drac enamorat de la vida i la poesia, que vol demostrar que ningú no pot ser discriminat només pel fet de ser diferent.

PRESSLER, Mirjam (2003): *MALKA MAI*. Empúries (L'odissea, 95), Barcelona, 366 pàg.

Basat en un fet real, *Malka Mai* narra la història commovedora d'un viatge a peu —d'una mare i d'una filla, Malka—, a través dels Càrpats, des de Polònia fins a Hongria. Malka es posa malalta i no pot seguir caminant. Aleshores la seva mare decideix deixar-la

a casa d'uns camperols. Les coses, però, es compliquen i la nena acaba reclosa en un gueto on haurà de sobreviure a la fam, al fred, a les malalties i a la freqüent neteja ètnica dels nazis. Obligada per les circumstàncies, Malka se sorprendrà de la seva capacitat per desenvolupar estratègies de supervivència, entre les quals es troba la de no pensar. Ni tan sols en la seva mare. Allò que Malka no sap és que la seva mare, des de Budapest, està remouent cel i terra per recuperar-la.

MILLÁN, José Antonio (2003): *C. EL PETIT LLIBRE QUE ENCARA NO TENIA NOM*. Empúries, Barcelona, 84 pàg.

Cada dijous, i no sé ben bé per què aquest dia i no cap altre, el Contet anava de visita a la llibreria dels seus avis. [...] Als avis no els amoinava gaire que el Contet fos tan petit, perquè per a ells això és el que havia de ser un nét: petit; per això no li donaven la lata perquè es fes gran.

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

DEPARTAMENT TÈCNIC

CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

C/ Bisbe Abad y Lasierra, 48
Tel. 31 09 93

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**CEMESA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

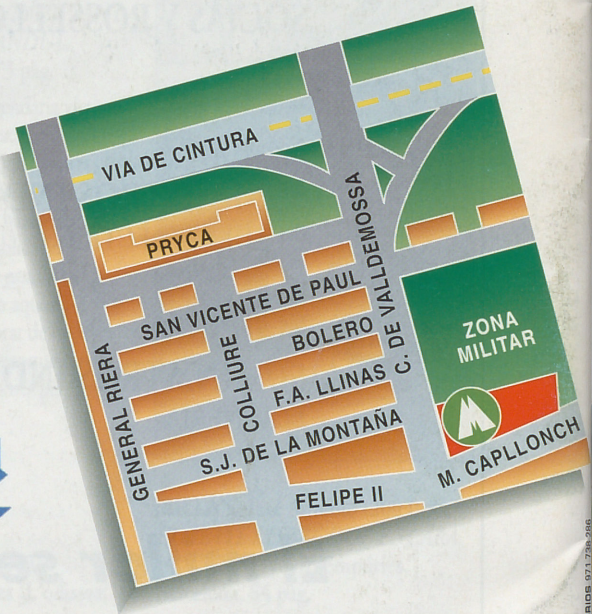
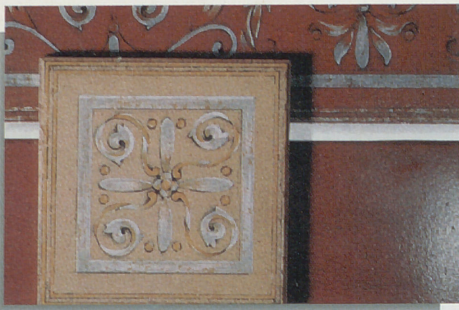
**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.**

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 971 75 03 45 - Palma

SAEZ LURIDE 971 738 268